

Європейська інтеграція України
в оцінках лідерів українського
політикуму, бізнесу та суспільства

Фонд імені Стефана Баторія, Варшава
Міжнародний фонд „Відродження”, Київ
Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, Київ

Європейська інтеграція України
в оцінках лідерів українського
політикуму, бізнесу та суспільства

Європейська інтеграція України в оцінках лідерів українського політикуму, бізнесу та суспільства

За матеріалами стандартизованих інтерв'ю

Інтерв'ювання проводили

Олександр Сушко

Наталія Пархоменко

Володимир Нагірний

Сергій Сегеда

Ірина Сушко

**Європейська інтеграція України
в оцінках лідерів українського
політикуму, бізнесу та суспільства**

Фонд імені Стефана Баторія
вул. Сапежинська 10а
00-215 Варшава
Тел. +48 22 536 02 00
Факс +48 22 536 02 20
batory@batory.org.pl
<http://www.batory.org.pl>

Міжнародний фонд „Відродження”
вул. Артема 46,
04053, Київ,
тел. (+380 44) 461-9709, 461-9500
факс: (+380 44) 216-7629
irf@kiev.ua
www.irf.kiev.ua

Редагування і підготовка до друку: **Олександр Сушко, Наталія Пархоменко**

Художнє оформлення

Марта Куштра

Дизайн обкладинки, макет

Тереса Олещук

Проект “Розширений ЄС та Україна: нові відносини” підтримується Польсько - Американсько – Українською Ініціативою про Співпрацю (ПАУСІ), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), згідно Угоди про співробітництво №. 121-A-00-00822-00. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов’язково відображають погляди ПАУСІ, Дому Свободи чи USAID

© Copyright by the Stefan Batory Foundation, Warsaw, Kyiv 2003

ISBN

Зміст

1. Що означає “європейський вибір України” для Вас?	12	7. Спільне та відмінне між Україною та “західною культурою”. Чи є Україна частиною західного світу?	133
2. Причини та перешкоди участі України в процесах європейської інтеграції.	33	8. Які інтереси є у вітчизняного бізнесу в країнах Європейського Союзу?	150
3. Яким Ви вбачаєте внесок Вашої держави у майбутнє Європи, роль (реальну та бажану) України в загальноєвропейських політичних, економічних та суспільних процесах?	62	9. Проблеми віз та міграції	165
4. Нинішнє розширення ЄС та його вплив на Україну.	86	10. Що б Ви порадили змінити в політиці ЄС щодо України?	178
5. Роль країн-сусідів, що невдовзі мають стати членами ЄС (Польща, Угорщина, Словаччина) у реалізації “європейського вибору України”.	103		
6. Ефективний шлях України до Європейських структур: самостійно чи разом з Росією?	115		

Європейська інтеграція України
в оцінках лідерів українського
політикуму, бізнесу та суспільства

Передмова

Сприйняття Європи, Європейського Союзу, "європейського вибору" в Україні є не лише виявом ставлення до певного політичного та соціокультурного простору, але й свідченням рівня розуміння модернізаційних завдань, які стоять перед сучасною Україною. Від якості усвідомлення і глибини вкоріненості європейської ідеї залежить здатність суспільства здійснювати системні трансформації, базовані на фундаментальних європейських цінностях.

Європейська тема не є новою в українському дискурсі: політичному, суспільному і навіть побутовому. Інколи навіть складається враження, що поняттєвий простір перевантажений термінами і визначеннями, що походять від слова "Європа". Нерідко ці терміни стають предметом словесних маніпуляцій, зазнають міфологізації. Інколи "європейським вибором" намагаються заповнити цільовий вакуум, що утворився після колапсу СРСР, внаслідок чого європейськість перетворюється з набору повсякденних суспільних цінностей у "світлу мету", що має замінити комунізм. Навколо ідей європейської інтеграції в Україні існує безліч стереотипів, основним з яких є консюмеризм, зведення європейської ідеї до рівня споживчого кошика, привабливої продуктової вітрини.

Українська еліта має істотну проблему, пов'язану з відсутністю протягом тривалого часу прямих каналів комунікації з європейським світом: у СРСР майже усі контакти здійснювались через Москву. Внаслідок цього українці не лише набули хибне уявлення про сутність Європи, але й втратили здатність самостійно артикулювати свої інтереси і позиції назовні. Україна як суб'єкт досі повною мірою

не визначила свого місця у Європі, а “український міф” ще не став органічною та невід’ємною частиною “європейського міфу”. Відсутність знань у Європі про Україну має свій зворотній бік, а саме дефіцит або спотворений характер інформації про Європу в Україні. В результаті нерідко приймаються помилкові політичні рішення, формуються хибні стереотипи.

Тим не менше кількість та якість знань про Європу в Україні зростає. Відбувається це насамперед завдяки налагодженню мережі контактів між Україною та Європою на рівні держави, суспільства та приватного життя. Представники політичних та бізнесових еліт, громадських організацій, інтелектуальні та суспільні лідери все більше пізнають Європу через пряме включення до системи міжнаціональних комунікацій. Дискусії навколо європейської проблематики в Україні стають поволі більш системними та компетентними.

Дане видання представляє зріз поточних уявлень про місце України в європейських процесах, як його розуміють найбільш впливові, активні, успішні українці. Мета даного видання — спираючись на висловлювання представників політичної, суспільної та бізнесової еліти України показати, у якому контекстуальному форматі живе європейська ідея в Україні.

Ми щиро вдячні тим тридцяти українським політикам, бізнесменам, науковцям, громадським діячам, інтелектуалам, які погодилися дати інтерв’ю для цього видання.

Сподіваємось, що на його сторінках ви знайдете цікаву інформацію про багатоманітність смислів, якими Україна наповнює свій “європейський вибір”.

Олександр Сушко

Директор Центру миру, конверсії
та зовнішньої політики України

Ексклюзивні інтерв'ю для даного видання надали:

Барабаш Володимир,

Голова правління ВАТ "Мономах", віце-президент Спілки підприємців малих, середніх та приватизованих підприємств України

Барабаш Микола,

виконавчий директор Асоціації фермерів та землевласників України

Богатирьова Раїса,

народний депутат України, керівник фракції "Регіони України"

Возняк Тарас,

головний редактор часопису "І", радник голови Львівської облдержадміністрації

Гавриш Степан,

народний депутат України, керівник

фракції "Демократичні ініціативи" Верховної Ради України, координатор парламентської більшості

Деркач Андрій,

народний депутат України, керівник об'єднання "У Європу разом з Росією"

Євтух Володимир,

декан факультету соціології та психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор, член-кореспондент НАН України

Єхануров Юрій,

народний депутат України, голова комітету ВР з питань промислової політики

Кононов Віталій,

лідер Партії зелених України

???????

Кравчук Леонід,

народний депутат України, керівник фракції СДПУ(о), колишній президент України

Курас Іван,

народний депутат України, директор Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України

Лібанова Елла,

науковий консультант президента України, доктор економічних наук, професор

Мостова Юлія,

заступник головного редактора газети "Дзеркало тижня"

Мороз Олександр,

народний депутат України, керівник фракції СПУ, колишній голова ВР

Палій Володимир,

громадський діяч, підприємець, президент громадської організації „Рівненський медіа-клуб“

Пехота Володимир,

народний депутат України, керівник депутатської групи "Європейський вибір"

Плав'юк Микола,

голова Проводу Організації українських націоналістів, останній президент Української Народної Республіки в екзилі

Попович Мирослав,

директор Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, член-кореспондент НАНУ, доктор філософії, професор

Самчишин Олег,

президент Української асоціації споживачів

Симоненко Петро,

народний депутат України, керівник фракції комуністів у ВР, перший секретар ЦК КПУ

Ситник Костянтин,

народний депутат України, директор Інституту ботаніки НАН України

Скорик Лариса,

доктор архітектури, професор Національної академії мистецтв України, громадський діяч

Скрипник Ганна,

Голова конгресу української

інтелігенції, директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, професор

Стретович Володимир,

народний депутат України, голова комітету ВР з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією

Сумська Наталія,

народна артистка України, актриса театру і кіно

Тарасюк Борис,

народний депутат України, голова комітету ВР з питань європейської інтеграції, голова Народного руху України

Тимошенко Юлія,

народний депутат України, керівник фракції БЮТ

Томич Іван,

народний депутат України, голова комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин

Ющенко Віктор,

народний депутат України, керівник фракції "Наша Україна", колишній прем'єр-міністр України

Яковенко Наталія,

доктор історичних наук, професор Києво-Могилянської академії

1. Що означає “європейський вибір України” для Вас?

Володимир Барабаш

Так сталося історично, що країни нашого регіону мають відставання від європейських країн у таких галузях, як наука і техніка, і оскільки обмін не припинявся у цій сфері, то відставання не таке різке. А от відставання найбільш суттєве — в організації влади, у співвідношенні влади та громади, суспільства, і усвідомлення ролі влади як громадою, так і влади як самої себе — тут відставання досить велике. Для мене європейський вибір — це приєднання до масиву, до спільноти, яка має досить відмінний від нашого, прогресивний погляд на організацію влади, і це для мене можливість швидко це відставання подолати. Можна говорити в цифрах, щоб зрозуміти моє ставлення до цього, якщо в науці ми йдемо десь врівень, якщо в деяких галузях ми відстаємо на 10-15 років чи може більше, то відставання в галузі організації суспільного життя складає приблизно сотню років, а то і більше. І саме це відставання, подолати яке є найбільшою потребою в Україні на сучасному етапі, може в процесі подолання стати одночасно стимулом у розвитку України в напрямку наближення до структур Європейського Союзу.

Раїса Богатирьова

Для мене “європейський вибір” — це, передусім, орієнтація України на громадсько-політичні та соціально-економічні цінності європейської спільноти, по-друге, поступове наближення України до групи європейських країн-лідерів за якістю життя громадян, за рівнем розвитку економіки, і нарешті, це активна і адекватна

потреба часу участь України в коопераційних та інтеграційних процесах, що тривають у європейському регіоні в самих різних сферах, в першу чергу, в економіці, правових відносинах та міжнародній безпеці.

Микола Барабаш

Європейський вибір України для мене — це цілеспрямована інтеграція України до Європейського Союзу з необхідними трансформаційними процесами стосовно змін у самих принципах організації суспільного життя. Насамперед це — демократизація політичного життя, побудова справді ринкової, а не кримінально-корпоративної, економіки, проведення соціально орієнтованої політики щодо своїх громадян. Україна має прийняти правила гри, прийняті в європейських країнах. Для цього їй необхідно пройти період адаптації, трансформування законодавчої сфери, кардинально змінити характер відносин між державою та її громадянами. Суспільні відносини в країнах ЄС базуються на розгалуженій системі незалежних від держави соціальних інститутів, що здатні реалізувати як індивідуальні, так і колективні потреби усіх членів суспільства. Важливим елементом для мене в Європі є громадянське суспільство, яке формує соціальне замовлення на розв'язання необхідних соціальних проблем. Реально діюча система взаємної відповідальності, в першу чергу, відповідальності влади перед суспільством — так я би визначив мету необхідних трансформацій на шляху до Європи, на шляху реалізації європейського вибору України.

Тарас Возняк

Європейський вибір для мене означає ті стандарти життя як суспільства, так і особистості, ті можливості реалізації особистості, котрі є в Європейському Союзі, причому в найширшому спектрі, починаючи від особистої свободи, свободи економічної, закінчуючи можливістю спілкуватися з величезним масивом європейських культур.

Степан Гавриш

Це мій природний вибір, вибір генетичного європейця. Європейський вибір — це самовизначення багатьох українців. Головним завданням влади сьогодні є

????????????

те, щоб він став спільною, консенсусною позицією всієї української нації. Європейський вибір для мене означає, що стандарти життя, стандарти прав людини, які є стандартами демократії, мають стати найвищими цінностями всіх громадян України. Я глибоко переконаний, що опрацьовані століттями компроміси, які переросли у загальні стандарти розвитку і прогресу, вкрай потрібні Україні для забезпечення нормального розвитку держави. Вони потрібні для того, щоб змінити саму сутність стосунків між державою і особистістю, коли не лише в Конституції, а й в повсякденному житті особистість стане для влади найвищою цінністю.

Андрій Деркач

Глобалізація світової економіки, виклики сучасності — від техногенних загроз до міжнародного тероризму — об'єктивно вимагають об'єднання зусиль та проведення скоординованої міжнародної політики. Для України як європейської держави найбільше значення має саме європейська інтеграція. Європейський Союз є ефективним інструментом континентальної координації, і участь України в усіх його інститутах відповідає її національним інтересам. Саме це і є справжній європейський вибір України, без незмістовних декларацій та політичної демагогії. В ході проведення євроінтеграційної політики Україна зберігає власний суверенітет, адже ЄС не є аналогом "плавильного котла": кожна з держав-членів ЄС делегує лише повноваження, обов'язкові для проведення скоординованої політики, адаптуючи відповідно до вироблених євростандартів внутрішнє законодавство. Для України як позаблокової нейтральної держави такий шлях є найбільш оптимальним. При цьому варто особливо відмітити проблему стратегічного партнерства України з європейськими країнами. Абсолютно нереальним є стратегічне партнерство з усіма країнами континенту. Якщо ви бажаєте потрапити з одного міста до іншого, нема сенсу брати у провідники 40 чоловік. Достатньо буде двох-трьох, які дійсно здатні будуть допомогти. Коли Росія активно та цілеспрямовано вибудовує геополітичну вісь із Німеччиною, ми маємо підключатися до цього геостратегічного альянсу, що поступово стає стрижневою віссю континенту. У нас не може бути однакових відносин із Францією, Німеччиною і, скажімо, Португалією. Це нереально і нікому не потрібно. Україна мусить вибирати собі провайдерів на шляху до євроінтеграції, чітко їх визначити і сказати

про це вголос. Останнім часом у цьому напрямку відбулися суттєві позитивні зрушення. Міжнародна політика — річ досить жорстка, в ній не можна підмінити риторикою реальні дії, в першу чергу економічного характеру.

Володимир Євтух

Європейський вибір для мене — це більш тісне економічне, науково-технічне, культурне співробітництво України з країнами Центральної та Західної Європи; це можливість вільного обміну людьми й інформацією; це участь України (її громадян) у спільних із країнами Європи програмах соціального розвитку; це культурний діалог між народами і збагачення надбаннями культур країн західного світу. Європейський вибір — це шлях до безконфліктного співіснування народів. Це, безумовно, також зміцнення позицій у спільному подальшому подоланні таких негативних явищ сучасного суспільного розвитку як тероризм, епідемії, екологічні катастрофи.

Юрій Єхануров

Власне, словосполучення “європейський вибір України” є термінологічно невдалим. Воно скоріше заплутує, аніж щось пояснює. Україна — європейська держава за самим фактом свого існування, і в цьому розумінні вона нічого вибирати не може і не мусить. Інша справа, що у другій половині ХХ століття Європа була штучно розділена. Група найбільш розвинених європейських країн очолила рух за подолання цього трагічного та неприродного розколу. В процесі на наших очах створюється нова модель європейської інтеграції, репрезентована Європейським Союзом. У культурному, економічному, цивілізаційному вимірах ця модель є привабливою, і з цим в Україні згодні усі. Дискусії проходять навколо наступних питань: а) чи подібна модель є найпривабливішою з усіх можливих для України; б) якою мірою така модель є досяжною для нашої країни в реальній історичній перспективі, враховуючи нинішній стан українського суспільства. Узагальнюючи, можна сказати, що європейська інтеграція — мета і засіб реалізації національних інтересів України, спосіб її стабільного розвитку в новому столітті.

Віталій Кононов

Для багатьох в Україні європейський вибір означає вихід з-під впливу Росії, підсилений жагучим бажанням приєднатись до НАТО. Це нагадує мені те саме комуністичне „світле майбутнє“, здійснення якого було проголошено основною ціллю СРСР. Якщо ми приєднуємося до Європи, ми повинні запитати в себе, якою саме ми хотіли б бачити Європу? Нашого нещодавнього досвіду, пов'язаного з війною в Іраку та проблемою направлення до Іраку хімічно-бактеріологічного батальйону повинно бути достатньо для того, щоб отримати урок. Європейський вибір для України не означає „бути з Росією чи бути з Америкою“ як це є у випадку з іншими східноєвропейськими країнами. Ми, всі країни Східної Європи ще й досі страждаємо від історичної інерції побоювання Росії. Для нас, найбільшої у Східній Європі країни, європейський вибір означає дещо більше ніж бути осторонь від Росії. Європейський вибір для України означає проголошення принципів демократії, рівних можливостей, влади закону та стійкого розвитку. Для українців європейський вибір означає обрання своєї власної, незалежної зовнішньої політики, яка базується на європейській системі цінностей (прозорості, громадянському суспільстві). Країни ЄС можуть мати відмінності, і це допустимо. Україна може мати свої національні інтереси навіть знаходячись у європейській системі. Це не є супутниковою дипломатією чи блоком, до якого ми повинні вступити для того, щоби бути використаними як знаряддя іншими силами. Я, як представник значної політичної групи (Партія зелених України є другою за розміром партією в Європі після Партії зелених Німеччини) та член Європейської Федерації зелених, маю таке бачення європейської інтеграції України — це забезпечення конструктивного діалогу між Східною та Західною Європою по всім глобальним питанням. Завдяки цьому процесу ми затвердимо не тільки нашу ідеологію (світогляд), але й надішлемо завдання стійкого розвитку через весь континент. Діалог зелених „Схід-Захід“ є, по суті, єдиним прикладом згуртування реальних політичних сил у єдиному напрямку та обговоренні проблем континенту.

Леонід Кравчук

Орієнтація на апробовані часом європейські принципи та ідеї для об'єднаних соціал-демократів і мене особисто, як у формуванні планів на майбутнє, так і в

оцінці нинішніх політико-економічних перетворень, є визначальною. Теза про європейський вибір має більш широке і фундаментальне значення, ніж ті терміни, що часто-густо зустрічаються у висловах відомих політиків. У світі склалися форми державного устрою, розуміння демократії, моральних та етичних норм. На це було багато причин. І вони формувались не за рік і не за десять років, а сторіччями. Основи суспільного життя та державного устрою Європи склалися разом з формуванням націй і культур. Україна завжди, і географічно і культурно, була частиною Європи. Тому і те суспільство, яке збудували європейці, нам більш зрозуміло і більш прийнятно. Але це ще не повністю розкриває зміст „європейського вибору“. Основне в ньому — напрямок розвитку, стратегічні орієнтири для державного будівництва, формування нового суспільства. Шляхи можуть бути різними, так само як і методи і засоби, але має бути мета, дороговказ. Вони необхідні, в першу чергу, для владних інституцій, для тих, хто формує суспільну думку, ставить завдання, організує їх виконання і впровадження. Якщо кожна з ланок державного механізму буде рухатися у своєму, більш прийнятному для неї, напрямку, то загального, поступального руху до визначеної мети не буде. Навіть краще сказати, спрогнозувати, що ж вийде з такого хаотичного руху, ніхто не зможе. Отож, європейський вибір — це вибір стратегічної мети, моделі побудови суспільства і держави, напрямку руху до цивілізованого, соціального і морального співтовариства вільних громадян.

Іван Курас

Поняття „європейський вибір України“ має кілька вимірів:

А). Державно-політичний. Перше пострадянське десятиліття для української зовнішньої політики було періодом курсу на „багатовекторність“. Це був час, коли ми визначалися з пріоритетами, шукали своє місце у системі міжнародних відносин. Сьогодні ми визначилися, курс на європейську інтеграцію проголошено на державному рівні. І цей курс достатньо послідовно реалізується, при цьому значних протиріч між ним і посиленням інтеграційних тенденцій у рамках СНД немає.

Б). Правовий. Одним з найбільших надбань Європи є система суспільних відносин, заснована на пріоритеті Закону. Заявляючи про прагнення інтегру-

?????

ватись у Європу, Україна тим самим бере на себе зобов'язання привести у відповідність власну законодавчу базу до європейської. Тобто, до тієї, яка довела свою ефективність, і визнається нами, як така, що відповідає інтересам та прагненням українського суспільства. В багатьох складових цього аспекту вже зроблено конкретні кроки.

В). Економічний. Потужна та стабільна економіка є ключовою характеристикою нової Європи. Таким чином, однією з умов для європейської інтеграції України виступає нарощення потужностей власної економіки, виробництво конкурентоспроможної продукції, створення умов для приходу європейських інвестицій. Сьогодні ми на правильному шляху, економічні показники України йдуть вгору, і наше завдання — зробити цей процес незворотнім, адже ми прагнемо стати повноцінним партнером Об'єднаної Європи, а не донором багатих країн. Ключ до вирішення цієї нелегкої проблеми — структурна перебудова економіки на основі інноваційної, інвестиційної моделі сталого розвитку.

Г). Суспільний. Демократія, рівність можливостей, свобода слова — ці характеристики європейського суспільства повною мірою поділяються Україною. Саме прогрес у наближенні до них має стати індикатором серйозності намірів України наповнити реальним змістом „Європейський вибір”

Елла Лібанова

Я вважаю, що “європейський вибір України” означає в першу чергу запровадження європейських стандартів в державну політику, в суспільне життя, в суспільну психологію. Для досягнення цієї мети необхідно провести низку реформ: економічні реформи, реформи системи управління (це і адміністративна реформа, і реформа корпоративного управління). Треба поступово змінювати суспільну психологію, треба формувати державну політику з урахуванням суспільної психології, адже ми на це абсолютно не звертаємо сьогодні увагу, а це важливий момент, який може гарантувати успіх тих чи інших заходів, що їх намагається запровадити влада. Ми постійно говоримо про громадську думку, але не розглядаємо її як серйозний чинник, як спонукальний чинник. Президент Сполучених Штатів Америки Білл Клінтон навіть з незначними, на наш погляд, проблемами виходить на загальнонаціональне телебачення і роз'яснює народу

всі подробиці. В Україні така практика відсутня, ми вважаємо такі речі другорядними. Нещодавно Київський інститут соціології оприлюднив результати одного опитування. Результати не претендували на репрезентативність, оскільки опитуванні проводилося в рамках певного проекту, але результати цікаві. Автори дослідження поставили перед собою завдання визначити, як сільське населення бачить свою роль в суспільстві. На запитання: “Хто визначає ситуацію в селі?” практично всі відповідали: “Голова сільради”. На запитання: “А хто повинен визначати ситуацію в селі?” вони знову ж таки відповідали: “Голова сільради”. Тобто, населення безправне, нічого не може зробити, і воно з цим погоджується! В будь-якій країні Європейського Союзу така ситуація абсолютно неможлива. Звичайно, психологію людей, що звикли до рабства, до патріархально-патерналістських відносин у суспільстві, непросто змінити. Але Україну ніхто і не очікує в Європі завтра. Питання не в тому, приймуть нас в НАТО чи ні, визначать нас асоційованим членом ЄС чи не визначать. Щоб стати дійсно європейською країною, гідною називатися членом Європейського Союзу, необхідно дещо більше, аніж статус. Туреччина має такий статус, але наскільки вона є країною європейською? З іншого боку, Швейцарія не є країною Євросоюзу, але за всіма параметрами вона є європейською державою. Отже, європейський вибір України — це зміни за європейським зразком у самій Україні, незалежно від політичних декларацій окремих політичних сил України.

Олександр Мороз

Європейський вибір, перш за все, — це досягнення в Україні європейських стандартів життя, характерного для розвинутих, цивілізованих країн рівня розвитку демократичних засад державного управління, соціальних гарантій людині та захищеності її прав і свобод, розвиненість структур громадянського суспільства. Європейський вибір — не вектор зовнішньополітичної орієнтації, а суть внутрішньої політики держави.

Юлія Мостова

Для мене європейський вибір у першу чергу означає залучення України та її суспільства до існуючих у Європі цінностей, що є стабільним завоюванням

?????

західноєвропейських суспільств. Стандарти правові, стандарти моральні або політичні — кожен із них може стати прикладом та метою до самовдосконалення України та її відповідних складових — влади, суспільства, бізнесу, законодавства. У цьому я бачу основний пріоритет нашого європейського руху. Безумовно, для цього існують також економічні основи, “економічні приманки”, призи, але мені здається, Україна, яка “зависла”, загальмувала у своєму розвитку, перебуває зараз у певному стані замерзання, можливо, навіть розпаду, у зв’язку з тим, що вона відмовилася від радянської моделі, але не набула нового ціннісного, правового каркасу, що існує в об’єднаній Європі. Це і є найбільша проблема, яка заважає нашому розвитку. Влада, що декларує рух України до Європи, найменшою мірою усвідомлює поставлену мету. Це не більш аніж риторика, оскільки на певному етапі (наприкінці 90-х та на початку 2000-х років) українська влада навчилася формулювати те, що від неї хочуть почути, і досить довгий час вводила в оману своїх візаві по переговорах з Західного світу саме тим, що формулювала правильно, але не наповнювала діями свої формулювання, що з такою легкістю видавала на переговорах. В Україні існує величезний розрив між деклараціями влади та її намірами. На мою думку, на даний момент створено прецедент деяких дій МЗС, діяльність Міністерства економіки України, яке повною мірою усвідомлює необхідність інтеграції України до цивілізованого світу, намагається досить активно обстоювати власні шляхи інтеграції, що полягають у площині вступу України до ВТО. Відносно ж інших міністерств: безумовно, створюються рапорти, у виступах звучить європейська риторика, однак реальних зрушень, усвідомлених, системних, які би сприяли наближенню України до ЄС, в Україні не існує. Причиною цього є відсутність реального усвідомлення главою держави необхідності такого руху. Президент Л. Кучма від самого початку усвідомлював, що не балансування, а почергове загравання то з Росією, то із Заходом, здатне забезпечити йому можливість, незалежно від обох сторін, здійснювати керівництво на власній території такими методами, які він вважав за необхідні, а також обстоювати ті пріоритети, які він визначав особисто для себе. Тому, на мою думку, найбільшою проблемою є реальне усвідомлення діючою владою необхідності розвитку європейського вектору та його системне здійснення.

Я вважаю, що в Україні, враховуючи концентрацію повноважень в руках пре-

зидента, які є по суті монаршими (якщо буде збережено таку систему влади), завжди буде надзвичайно великою залежність зовнішньополітичного курсу від “гастрономічних смаків” глави держави. В опозиції також є різні люди, що порізному уявляють собі майбутні зовнішньополітичні рухи. Наприклад, В. Ющенко обстоював би необхідність серйозної інтеграції та співпраці із Заходом. Ю. Тимошенко, якби стала президентом, протягом певного часу проводила би досить ізоляціоністську політику, оскільки вважає, що спочатку ми самі маємо стати господарями власності на своїй землі, а вже потім приймати рішення щодо допуску інвесторів та товарів на ринок тощо. Тому реальна інтеграція залежатиме від того, наскільки усвідомленим буде бажання майбутнього лідера держави до європейських демократичних стандартів. Варто відмітити, що населення України переважно не уявляє собі, що необхідно зробити і що може дати нам ЄС, з точки зору проєкції на життя пересічного громадянина України. У цьому напрямку проводиться замало інформаційної, пропагандистської роботи, що роз’яснювала би населенню, які позитиви можна отримати у разі інтеграції.

Володимир Палій

В першу чергу, європейський вибір України для мене і моїх колег означає зміну способу мислення, зміну стандартів та моральних цінностей. Протягом майже століття нашим батькам довелося існувати у середовищі, яке не передбачало, що Людина матиме свободу слова та свободу совісті. На жаль, після 1991 року процес зміни тенденцій в Україні проходить надто повільно. Усі заяви про реформування економіки, на жаль, не підкріплюються реальними кроками у суспільстві. Досить часто влада в регіонах та й в центрі живе окремо від населення, приймає рішення, які вигідні не суспільству в цілому, а лише частині фінансово-політичної еліти. Цей спосіб мислення, який передбачає, що на перше місце ставляться інтереси чиновника, а не інтереси держави, ми ламаємо повсякчас, але цей процес триватиме ще довго. Звичайно, його можна було б прискорити, якби населення України жило на порядок краще. Що я маю на увазі: прибутки українських родин, спроможність платити не лише за освіту дітей, але й можливість самим отримувати необхідний рівень інформації для власної освіти. Маючи прибуток, який дозволяє робити такі речі, людина почуває себе

?????

вільною, вона починає вибирати між тим, що пропонує їй влада, і тим, що хоче вона сама. У такому випадку виникають справжні суспільні цінності, а не ті, які зараз можна сміливо назвати „ідеологією бідності“. Мені здається, що європейський вибір України — це прагнення до реальних змін у житті пересічних громадян на краще, отримання не лише свободи мислення, але й свободи дій, коли Конституція перестає бути декларацією, а подвійні стандарти у політиці, економіці, суспільному житті просто зникають.

Володимир Пехота

Європейський вибір України це шлях нашого народу до цивілізованого, демократичного суспільства через досягнення стійкого економічного зростання і утворення ефективної ринкової економіки, поліпшення добробуту людей, розбудову громадянського суспільства і демократичних державних інституцій. Для мене це не формальна декларація, а зміст моєї діяльності як народного депутата, як політика і лідера депутатської групи “Європейський вибір” сьогодні. Це не означає, що ми на початку XXI століття раптом “прозріли” і зрозуміли, що маємо бути європейцями. З давніх-давен, ще за часів Київської Русі, гетьманства, козаччини українці відігравали помітну роль в політичних, культурних та економічних процесах які відбувались на європейських просторах. Певні історичні події то зближали Україну із західноєвропейським світом то віддаляли її. Але незаперечним є той факт, що Україна не лишалась осторонь європейських геополітичних процесів. Сьогодні, коли Україна вже почала відраховувати другий десяток років своєї незалежності, курс на європейську інтеграцію набув для нас стратегічного значення. Саме з цього виходили народні депутати, які об’єдналися у нашій групі. Ми бачимо своє головне завдання у об’єднанні всіх прогресивних парламентських сил задля законодавчого забезпечення всіх реформаторських процесів і перетворень, які необхідно здійснити в нашій країні для вступу в ЄС.

Микола Плав’юк

Якщо йдеться про мою особисту думку — то це прийняття тих юридичних, культурних, етично-моральних, економічних норм організації суспільного життя, що виявили свою життєвість і спроможність з точки зору розвитку цивілізованих

суспільств в двадцятому столітті, пройшовши випробування на теренах Західної Європи. І, на мій погляд, вони залишатимуться такими ж у двадцять першому столітті. Європейський вибір — це послідовне прямування України до цих норм і стандартів в різних сферах життя.

Мирослав Попович

Для мене особисто реалізація європейського вибору України є умовою плідної професійної роботи в моїй галузі; те ж можу сказати про перспективи наукового колективу, в якому я працюю майже все моє життя, — колективу Інституту філософії Академії наук. Відмова від європейського вибору означає стан ідейної ізоляції, яку ми з такими величезними труднощами переборювали в період комуністичної диктатури. Для України як держави і суспільства європейський вибір є альтернативою духовного провінціалізму, неефективного виробництва і зовнішньополітичної ізоляції. Можливості модернізації в рамках великої Російської супердержави вичерпані з багатьох причин, і за будь-яких умов приєднання України не до культурно-політичної та фінансово-економічної Європи, а до конкурентного Євразійського центру з Росією як його ядром неминуче поверне Україну до становища напівєвропейської провінції східного сусіда.

Олег Самчишин

Для мене “європейський вибір України” — це в першу чергу безумовно краще життя. Вся політика, будь-які вибори починаються із запитання: “Як ми живемо? Про що ми думаємо? Через що переживаємо?” Якщо ми думаємо лише про хліб насущний, то для нас усі інші цінності перетворюються на неважливі дрібниці. Якщо наші люди будуть бідними, голодними, незадоволеними зарплатнею, яка не здатна забезпечити необхідного мінімуму для людини, то все інше — питання та проблеми прав та свобод, справедливості, моралі, впровадження у повсякденне наше життя європейських цінностей — не буде сприйматися людьми належним чином, як того хоче влада. Кроки для цього ми вже робимо. Багато цінностей, вироблених європейською цивілізацією, ми сприймаємо і впроваджуємо в життя. Ми розширюємо співробітництво з урядовими та — що більш важливо — неурядовими організаціями. Немало нам може дати навчання за кордоном, цільові

?????

програми та програми по обміну науковців та студентів. Європейський вибір України — це ринок, ринкова економіка, демократія, принципи рівноправ'я, та однакові стартові можливості для кожної людини в Україні.

Петро Симоненко

Цей термін часто вживається в українській політиці та засобах масової інформації, але доводиться констатувати, що його зміст, як правило, зводиться до озвучення сумнівних популістських гасел вищих офіційних осіб України з неодмінним використанням ними бренду “Європа”. Так, Президент України та його прибічники неодноразово здійснювали суперечливі та амбіційні тактичні загравання з лідерами Росії та країн Європи, США, а також з українськими політичними колами, щоразу декларуючи нові стратегічні зовнішньополітичні пріоритети України. На жаль, такого роду “політичний популізм” суперечливого характеру з подачі Президента України Л. Кучми було перенесено і в площину українського законодавства. Це також призвело до того, що професійні зовнішньополітичні відносини Україна — ЄС на сьогодні будуються на неадекватних оцінках Україною та європейськими партнерами один одного: Україна страждає на декларативність і популізм своїх внутрішніх та зовнішніх політичних рішень щодо європейського та євроатлантичного вимірів, а Європа, в свою чергу, не розуміє, яку ж політику проводить українське керівництво. На такому ґрунті здорові і взаємовигідні відносини побудувати неможливо. На мою думку, для цілей внутрішньої політики України під терміном “європейський вибір України” на сьогодні має сенс вважати устремління українського народу досягнути життєвих стандартів передових країн ЄС. Така позиція, як я вважаю, є дійсною реалією життя української політики і може бути підтримана всіма політичними силами в Україні. Вона є складовою національного інтересу України. Як перші кроки на реалізацію цієї складової національного інтересу я, як керівник фракції комуністів в парламенті України, вже давно намагаюсь прискорити процес ратифікації Україною Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 року, але український уряд, підписавши цю угоду ще в 1999 році, на жаль ігнорує цей важливий документ соціального захисту українських та європейських громадян. В сфері ж зовнішньої політики термін “європейський вибір України” означає ситуацію, в якій Україна змушена позиціонувати себе в

контексті сучасної глобальної світової конфігурації, яка з 2001 року все більше і більше набуває нових обрисів. На фоні ж нинішньої війни в Іраку та агресії США ці обриси стають дедалі виразнішими: Європа як єдиний гравець на світовій арені та протидія цьому з боку США, одноосібні зазіхання США на світове лідерство під прикриттям доктрини “боротьби з тероризмом” з одночасним порушенням США принципів колективної дипломатії, конкуренція долара та євро, жорстока боротьба держав і ТНК за енергоресурси, становлення Російської Федерації як регіональної держави, трансформація НАТО як рудименту “холодної війни”, інтенсивний економічний розвиток Китаю — все це лише груба схема сучасної світової динаміки, що вирішує основну проблему: буде світ однополюсним чи багатопольсним?! В цьому глобальному контексті для України першорядне значення має ставлення та міць нових вісей світової багатопольсності “Париж-Берлін-Москва” та “Вашингтон-Лондон”. Яке місце займатиме Україна в такій розстановці сил? Стратегічної відповіді на це питання на сьогоднішній день в Україні не знайдено, хоч вона багато в чому залежить від справжнього перетворення нашої держави на європейську парламентську республіку. Таким чином, “Європейський вибір України” — складне і важливе зовнішньо-політичне завдання, яке Україні слід вирішити в зазначених вище умовах багатопольсності виходячи з національних та загальноєвропейських інтересів. І вирішувати його слід гідно — Україна має вийти в Європу як сильна та самодостатня держава, а не бути втягнутою на її задвірки дядьком Семом та подачками милостивих європейців. Вирішувати його слід так, щоб Україна була суб’єктом, а не об’єктом європейської інтеграції.

Костянтин Ситник

Європейський вибір України я розглядаю в першу чергу через призму моєї сім’ї, оскільки маю зараз два сина, дві невістки, четверо онучок. Саме тому я бачу європейський вибір України таким, який зробить життя моїх нащадків заможним, красивим, добрим. Я прожив велике життя разом з Росією і у складі Росії (немає великої різниці, яку назву носила країна — Російська імперія або Радянський Союз як імперське утворення). Ми розуміємо, що Європа швидше за інший слов’янський світ оволоділа багатьма способами жити краще: побудувала кращу економіку, кращу культуру, більш досконалу архітектуру суспільного життя,

?????

що дає людині більше свободи і у стосунках з державою, і в між особистісних взаємовідносинах, і в ситуації з мас-медіа. Як кажуть: “риба шукає, де глибше, а людина — де ліпше”. Там ліпше, це безумовно. Я побував практично в усіх країнах Європи, окрім Іспанії та Португалії, там, звичайно, краще, ніж в Росії, Україні або Узбекистані, і для мене європейський вибір України — це вибір кращого життя, інтелектуальнішого, більш культурного, більш забезпеченого економічно, правового, коли мої права захищені законами і правовою системою держави. Я постійно питаю себе: чому ми живемо гірше, ніж громадяни Італії, Іспанії, Польщі? Мене дивує позиція деяких моїх колег, які вказують на певну зацикленість США на Україні в негативному плані. Рідко хто замислюється над тим, що Сполучені Штати вимушені негативно ставитися до України, і вимушені діями нашої виконавчої влади, її недолугістю. І конфлікт законодавчої та виконавчої гілок влади в Україні зайвий раз підкреслив невчасність деяких дій виконавчої влади, її нездатність переконати парламент у необхідності прийняття певних рішень, украй важливих для подальшої долі нашої держави. А потім ця несвоечасність виливається в небажані санкції щодо України з боку іноземних фінансових структур.

Лариса Скорик

Для тих українців, що мають генетичну пам'ять про одвічну європейськість України в історичному контексті, яка зберігає хоча б грецькі (значно давніші за візантійські) і варязькі ретроспекції, пов'язання престолу Київської Русі із західними коронами, — потреба інтеграції сучасної України до європейської спільноти є і органічною і необхідною. Насамперед, як реальний порятунок від наслідків насильницького втягнення України на кілька століть (після катастрофи Переяславської Ради у 1654 році) у світ чужої культури, ментальності, політичного, господарського життя Російської імперії, котрій лише у кінці XVIII ст. силовим ударом Петро I намагався “прорубати вікно в Європу”, але вона так і залишилась на “пограниччі світів” у специфічному просторі сюрреальних “євразійських” категорій.

Ганна Скрипник

Європейський вибір — поняття багатогранне. Це і неухильне дотримання прав і свобод окремих громадян, це і утвердження норм християнської моралі,

це і контроль суспільства над владою, це і формування національної еліти, це і розвиток економіки на ринкових засадах, які передбачають встановлення чітких і однакових для всіх правил гри. Європейський вибір в українському вимірі — це і подолання корупції і засилля олігархів, прагнення ліквідувати штучні бар'єри між Україною і європейською спільнотою, це активні і послідовні дії в напрямку євроінтеграції, це відмова від т.зв. багатовекторності і пошуків стратегічних партнерів серед тоталітарних азійських режимів.

Володимир Стретович

Для мене це означає повернення України в лоно сім'ї Європейських народів, в якій вона була ще тисячу років тому. Я нещодавно виступав на міжнародній конференції в Вільнюсі, де брали участь угорці, шведами, французи, німці. В своєму виступі я згадував, що дочки князя Ярослава Мудрого були дружинами королів цих держав і тоді не виникало питання, чи Україна є (тоді — Київська Русь, звичайно) європейською державою чи ні. Питання в тому, як відновити історичну справедливість і повернути нашу державу в європейський контекст, але при цьому врахувати сучасні вимоги, сучасний розвиток цивілізації, відповідно до вимог і принципів організації суспільного життя, які діють у "Старій Європі". Ми (Східноєвропейські та Прибалтійські держави) складаємо т.зв. "Нову Європу", яка приєднується до "Старої" після 50 років поневолення. Тому для мене це відновлення історичної справедливості, з урахуванням тих реалій, які сьогодні існують в Європі з поширенням їх на всі процеси, які проходять в Україні (політичні, економічні etc.). Але при цьому ми не повинні забувати, що ми маємо свою ментальність, свої характерні риси та традиції. Як говорив Шевченко: "І чужого навчайтесь і свого не цурайтесь". Через 150 років після цих слів ми повертаємося до своїх витоків. Окрім того для мене це питання також є питанням повсякденної діяльності, спрямованої на наближення українських політичних стандартів у відповідність до вимог, які ставляться як передумова для повернення в Європу.

Наталія Сумська

Питання про розуміння європейського вибору України досить складне і неоднозначне. Політологи, говорячи про європейський вибір, мають на увазі одне,

?????

політики, можливо, інше, а пересічні громадяни, напевно, думають про краще, вільніше, заможніше життя для себе та своїх близьких. Особисто мене турбують питання, пов'язані з позитивними змінами в культурі. Європейська цивілізація та європейська культура мають давню, багату історію, величезний багаж, який дуже приваблює. І для мене європейський вибір України в першу чергу означає вивчення та перейняття того корисного досвіду, що вже напрацьований європейською цивілізацією. Звичайно, я не маю на увазі просте мавпування чужого досвіду. Дуже важливо налагоджувати двосторонні контакти між українськими та європейськими партнерами, особливо в галузі культури. На жаль, зараз у сфері культури подібних контактів небагато. Можливо, на особистісному рівні вони існують та розвиваються, але український театр, ім. І. Франка зокрема, останні роки відчуває недостатність подібних контактів, гастролей, спільних творчих проєктів. А саме в цьому, в подібній співпраці відбувається обмін цінною інформацією, носіями якої є люди мистецтва, культури, і мова якої зрозуміла митцям без перекладу. Для того, щоб нам почуватися частиною європейської цивілізації, необхідно навчитися елементарного — культури. Звичайно, українська культура дуже давня, унікальна і багата, але існує ще один аспект культури — я маю на увазі повсякденну, побутову, політичну та правову, якщо хочете. Але я цілком свідомо того, що такий сценарій розрахований на далеку перспективу, і нам потрібно зробити ще багато кроків до того, щоб органічно сприйняти, ввести в наше повсякденне життя європейські цінності як невід'ємну складову, адже недостатньо просто знати, мати уявлення про те, яким чином поводяться європейці. Необхідно зробити таку поведінку внутрішньою потребою людини, причому будь-якої людини, а це справа не одного тижня і навіть року.

Борис Тарасюк

Я не можу розрізнити своє персональне бачення європейського вибору від погляду громадянина, політика, і професіонала. Європейський вибір для України означає її цивілізаційне повернення до об'єднаного європейського простору. Це означає твердження подібності європейської та української ідентичності, злиття з усіма європейськими країнами. Це означає, що мої діти та онуки будуть користатися перевагами громадян об'єднаної Європи, до яких входять: високий

рівень процвітання, соціального захисту, захисту прав людини та можливості реалізації особистої творчої спроможності людини. Таким чином, європейський вибір для мене означає вибір таких цілей як побудова демократичних норм права, соціально орієнтованої європейської моделі держави. Моделі, яка довела свою успішність на прикладі ЄС як такого та країн-членів Союзу зокрема. І ця модель довела свою високу ефективність у порівнянні з іншими моделями та її очевидну перевагу перед так званою моделлю „стабільної зарплати” (wage duration model), яку ми намагалися застосувати у Радянському Союзі. Також європейський вибір, в моєму розумінні, означає остаточний розрив зв'язків з комуністичним минулим, існуючими негативними тенденціями у політичній системі, діючих гілках влади в Україні та авторитарним курсом.

Юлія Тимошенко

По-перше, своєму житті я вже зробила головний політичний, моральний, якщо завгодно, “географічний” вибір — “український”. І всі інші “вибори” (чи то європейський, російський, американський, ескімоський чи інший) я розглядаю саме з цієї позиції: наскільки та чи інша геополітична орієнтації, економічна стратегія може сприяти розвитку моєї Батьківщини. По-друге. Використана Вами словосполучення “європейський вибір” в політичній практиці сучасної України є ідеологічною витівкою уряду Кучми, що слугує лише одній цілі: послабити тиск на репресивний та клептократичний режим, створений ним, з боку Заходу (ЄС та США) і тим самим відстрочити неминучий крах. Всі ці перейменування в урядових структурах (“міністерство економіки і європейської інтеграції” та інші “знакові” заходи), проєвропейська риторика Кучми, програми європейської інтеграції, що, насправді, суперечать реальним діям української влади, — це лише формальні жести, подвійна дипломатична гра. З цієї точки зору, я ставлюся до “європейського вибору” в душі Кучми та його оточення вкрай негативно. І думаю, що європейські лідери, що сьогодні “клюють” на цю риторіку офіційного Києва, роблять велику помилку, в тому числі і в плані подальшої “європеїзації” України. По-третє. З “Європою” я, насамперед, пов'язую певні гуманітарні, ціннісні досягнення в царині демократії, свободи і прав людини, культури і науки. Використовуючи відомий вислів К.Станіславського про театр, а би сказала, що

ми, українці, повинні любити не себе у Європі, а Європу в собі. Чим більше життя в Україні (за якістю, добробутом, демократією, гуманністю) буде наближатися до європейського рівня, тим очевиднішою буде виглядати її західна орієнтованість. І якщо європейці допомагатимуть нам на цьому шляху, ми будемо їм вдячні.

Іван Томич

Звичайно, якщо ми говоримо про європейський вибір України, про європейську інтеграцію, то, як правило, маємо на увазі стандарти, цінності, які працюють у європейських країнах. Тому коли мова заходить про європейський вибір, у мене він асоціюється з тими нормами життя, якими живе європейське суспільство. Якщо розглядати це питання в розрізі роботи комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин, і моєї роботи в ньому особисто, то в першу чергу його можна розглядати через трансформації в галузі законодавства, через прийняття цілої низки законів, пакету норм в даній галузі, які мають бути зрозумілі, інтегровані, і відповідати правовим стандартам, що регулюють діяльність аграрного сектору європейських країн та Європейського Союзу. Уже понад десять років Україна аграрна проводить реформу аграрного сектору колишньої соціалістичної системи. Але наша система відрізняється навіть від аналогічних систем країн-сусідів (Румунії, Польщі, Угорщини), не говорячи вже про розвинені країни Європи. Тому для нас найголовніше — реалізація на практиці принципових змін, внесених в конституцію України: в першу чергу це “святая святых” — право власності на землю, і Земельний кодекс право приватної власності на землю закріпив; окрім того, в парламенті сьогодні розглядається близько 20 законопроектів, частина в комітетах, частина вже у першому читанні. Таким чином, ми маємо чітку систему законодавчого забезпечення реалізації положень Земельного кодексу, яку плануємо сформувати протягом цієї та наступної сесій парламенту. Другий аспект цієї проблеми пов’язаний зі вступом України до Світової організації торгівлі: це прийняття норм та принципів, якими керується світова спільнота в галузі торгівельних відносин, оскільки наша невідповідність цим нормам серйозно гальмує можливе просування України на світові, зокрема, європейські ринки. Третій принциповий момент — це розвиток інфраструктури аграрного ринку, тому що сьогодні країни, що ведуть успішну аграрну політику,

вони мають добре розвинену інфраструктуру, яка сприяє ефективній цінній політиці, підвищенню фахового рівня працівників, сприяє конкурентноздатності аграрного виробництва, а у нас, на жаль, надзвичайно слабо розвинена інфраструктура, і тут необхідно прийняти низку законів, а також провести низку заходів з боку виконавчої влади. В першу чергу — це розвиток обслуговуючої сільськогосподарської кооперації, фінансово-кредитної кооперації, біржової торгівлі, це і ф'ючерсна торгівля, низка технологічних напрямків щодо підвищення модернізації сільського господарства тощо. Ось такі основні напрямки, які опрацьовує Верховна Рада України і наш комітет зокрема.

Віктор Ющенко

Мене дуже дивує характер дискусії, яка проходить в Україні відносно вектору європейської інтеграції. Тому що, на мій погляд, було допущено ряд помилок, які привели до того, що у громадському, і навіть, політичному діалозі сформувалось дещо спотворене бачення предмету дискусії. Нерідко незрозуміло, навколо чого, яких критеріїв, навколо якого вибору відбувається дискусія. Тобто, що ми обираємо, що є предметом нашої дискусії? Політика останніх років не наблизила нас до розуміння того, який вибір є кращим для українського майбутнього. Я особисто переконаний, що для України вибір заключається не в географічному вимірі, куди рухатися — чи на Схід, чи на Захід, а за іншим головним критерієм — що є кращим для людини, для суспільства. Коли ми говоримо про європейську дорогу, то оперуємо стандартами демократії, відкритого громадянського суспільства, правилами ринку, які ми хочемо отримати. Вибір як країни так і людини полягає в простій формулі — необхідно обирати краще. Всім зрозуміло, що необхідно орієнтуватися на найкращі стандарти, кращі досягнення. На моє переконання те, що сьогодні демонструє Європа, та система цінностей в плані реалізації економіки, відкритої і прозорої конкуренції, високих соціальних стандартів — це правильний шлях. Але якщо говорити інтегрально, не треба ідеалізувати європейську дорогу, не треба сприймати її виключно через знак плюс, ми маємо усвідомлювати і застороги, які виникають на цьому непростому шляху. Головне — те, що пропонує європейський вибір у плані організації суспільства, економіки — це саме ті речі, яких серйозно бракує Україні.

?????

Наталія Яковенко

Переконана, що це — єдиний реальний шанс позбутися невивітрованої спадщини „радянськості“, яка тяжіє над нами, немов фатум, проявляючись не лише в організаційних структурах життя суспільства, але й у самих підходах до потенційних інновацій, що досі зазвичай прищеплюються на пострадянський стовбур світосприйняття і ним врешті заливаються, а відтак — неминуче мімікрують до квазіреформ замість реального реформування.

2. Причини та перешкоди участі України в процесах європейської інтеграції.

Володимир Барабаш

У будь-якого процесу можна виділити дві сторони, два боки. Я би хотів згадати, на мій погляд, знаковий виступ нашого президента з нагоди 10-ої річниці Незалежності України, якщо не помиляюся, він виступав на відкритті нового київського залізничного вокзалу. Це якраз було під час урочистостей з нагоди річниці незалежності, проходив Всесвітній конгрес українців, на якому його "чистили", це співпало із закидами з боку різних міжнародних організацій до певних лідерів різних країн стосовно відсутності поступу на шляху реформ, як економічних, так і політичних. І нашого президента "прорвало", що є дуже знаковим, тому що характеризує ті причини, чому ми так тяжко йдемо до Європи, її структур та норм, він заявив: "Що вони від нас хочуть? Нас 10 років тому випустили з цього радянського зоопарку!" Тут одразу постає питання — а хто із зоопарку? Адже навіть у радянські часи в Україні були і дисиденти, і гельсінська група, і завжди були люди, які прогресивно дивилися на побудову і перспективи розвитку суспільних відносин, і на світові проблеми. Крім того, була Прибалтика, яка не пройшла процесу докорінної ломки свідомості для перетворення громадянина на "людину радянську". А з іншого боку у нас була радянська еліта, яка зберегла свої позиції при владі. Тому у випадку з радянським зоопарком пан президент, можливо, мав на увазі себе. А відомо, що зоопарком керують люди, а не тигри та леви, що живуть там. Про що йде мова? Треба дати можливість керувати державою тим людям, які розуміють сучасні проблеми суспільства, і бачать ті

?????

напрямки, в яких нам необхідно розвиватися. Тепер повернемося до питання. Коли Прибалтика “наїлася” панування тієї радянської еліти, за умов, що у них позитивні суспільно-політичні процеси йшли набагато краще, вони пішли на те, щоб запросити президентів з діаспори, та ж Латвія і та ж Литва. При нашій такій численній та представницькій діаспорі за кордоном, яка має великі досягнення і в гуманітарній сфері, і в політичній, я гадаю, що з цим не було б проблем. Питання в тому, чи на цій землі є поступ і динаміка, або є просто потреба зберегти себе на лідируючих позиціях — ось головна перешкода. Але є ще інший бік. Я не думаю, що та еліта, яка існувала в країнах Прибалтики на початку незалежності, із задоволенням сприйняла прихід до влади представників діаспори. Але саме така точка зору була домінуючою в суспільстві, і еліті довелося змиритися. Питання в тому, чи є в Україні сили, здатні переконати (або примусити) нашу стару радянську еліту поступитися своїми позиціями заради власної держави. Тільки громада, тільки активність громадянського суспільства здатна підштовхнути нашу владу до такого висновку, а в Україні з цим сектором дуже погано. Тому дві причини можна виділити: влада, яка абсолютно не дбає про цю територію, і відставання суспільства в своєму розвитку. Тут, доречі, можна додати, що в Україні відсутній досвід власної державності, а, відповідно, і ті критерії, за якими варто висувати претензії до діючої влади. Тому зараз ми можемо констатувати факт, що у нас немає української влади, а є тимчасова адміністрація, яка управляє протекторатом, і яка вишукує варіанти більш вигідного продажу цього протекторату. У мене, як у підприємця і українця, саме таке враження, тому що так консервувати ті негативні процеси, що відбуваються в нашій державі, справжній патріот ніколи не став би. Україна ж мені нагадує зараз таке велике Гуляй-поле, яким гуляє хто завгодно і як завгодно. Крім того, можна звернути увагу, як з історичного “нафталіну” дістають постать Щербицького. Хіба у нас нема кращих, більш гідних згадування постатей, ніж Щербицький? Просто наша еліта настільки незначна за світовим виміром, що ставить себе поруч зі Щербицьким, ніби кажучи: “Ми не гірші”.

Раїса Богатирьова

Неточно поставлене запитання. Треба зауважити, що Україна поки що не бере участі в процесах європейської інтеграції в точному сенсі цього терміну. Українська

влада заявила від імені держави про своє бажання приєднатися до Євросоюзу і виконувати відповідні умови вступу. Але, у відповідь, нас ніхто ніколи ні офіційно, ні напівофіційно не запрошував і не запрошує у "закритий клуб" ЄС, ніхто в Європі не говорить і про можливість отримання Україною статусу "асоційованого члена" спільноти в цьому десятилітті. Навпаки, офіційні представники Брюсселю, особливо останнім часом, багато разів заявляли, що питання про інтеграцію України до ЄС взагалі не стоїть і ще довго не стоятиме на порядку денному. Ми не Польща, не Угорщина, ні Литва чи Естонія. Зараз нам пропонують отримати "статус сусідства" з ЄС, що "інтеграцією" вважатися не може. Питання, що перешкоджає ЄС навіть почати переговори з Україною про інтеграцію хоча б, так би мовити, "на виріст", потрібно все ж таки задавати європейським, а не нашим політикам. Хоча, звичайно, зрозуміло, про що йдеться. Україна поки що дуже далеко відстоїть не лише від країн-членів, але й від країн-кандидатів до ЄС за ключовими показниками економічного, науково-технічного розвитку, за рівнем демократії, за якістю життя переважної кількості громадян тощо. Сьогодні ж ми не потрібні об'єднаній Європі в якості повноправного суб'єкта спільноти, ми поки що неконкурентоспроможні в ній. Інша річ, я впевнена, що так буде не завжди, і з часом Україна за всіма ключовими показниками розвитку стане справжньою "європейською" країною. І до речі, чим швидше розвиватиметься Україна, тим більше резони євроінтеграції в душі "бідного родича", які зараз помітні досить чітко як у політикумі, так і в суспільстві, будуть відступати на задній план разом з багатьма перешкодами в стосунках між Україною та її західними сусідами.

Микола Барабаш

Після розпаду Радянського Союзу Україна, як і інші колишні радянські республіки, обрала свій шлях. Форми, в яких проявлялася державність України були переважно європейськими, і підвалини побудови нової держави базувалися від самого початку на європейських демократичних принципах. Але наша нормативна база суттєво відрізняється від європейської, що пов'язано з важким минулим України, і саме ця різниця, багато в чому цивілізаційного характеру, є перешкодою на шляху України до європейських структур. Наприклад, в Україні вкрай погана ситуація із захистом ґрунтів та охороною навколишнього середовища. Необхідно

взяти якомога більше з того багажу, який напрацьовано в країнах Європейського Союзу. В Україні великий потенціал родючих ґрунтів, розораність більше 60%, в жодній країні світу нема такого показника, але родючість поступово знижується: за останні 3-4 роки вона впала на кілька відсотків. І проблему необхідно вирішувати в першу чергу на законодавчому рівні. Існують програми, які визначають міру кількості азоту, фосфору, калію тощо, і перевищення цих норм може призвести до екологічної катастрофи: відбувається забруднення води, замулення, втрата гумусу та інші шкідливі наслідки. Але законодавчо ці параметри не закріплені, не проведено агрохімічну паспортизацію, а тому не знаємо, скільки коштує гектар конкретної землі. За часів Радянського Союзу перевірки проводилися кожні 5-6 років, причому за рахунок держави. Зараз цей процес зупинився, і тому неможливо навіть визначити міру відповідальності за погіршення стану гумусу або за недоцільне використання його. В країнах ЄС такі напрацювання по сертифікації та стандартизації є, але їх треба уважно вивчити і адаптувати до наших умов. Серед перешкод на шляху України до європейських інституцій треба відмітити діяльність нашої влади. Це стосується і парламенту, і уряду, і президента. Відсутність протиріч між гілками влади, по-перше, і між владою та суспільством, по-друге, може стати великим стимулом для змін на краще. Якщо говорити про аграрний сектор, який я представляю, то у нас 70% сільськогосподарської продукції виробляє так званий приватний сектор — фермери (10%) та приватні селянські господарства (60%). Значить, необхідно переглянути принципи фінансування, оскільки особисті селянські господарства не мають ніяких пільг у галузі кредитування. А вони потребують їх, оскільки підвищення продуктивності їх господарства напряму залежить від технічного забезпечення, яке коштує багато, а селяни досить бідні. Тому необхідно змінити підходи у фінансово-кредитній сфері, надати селянам можливість отримати кредити на 3-15 років. Це дозволить підняти рівень і аграрного сектору в цілому, і рівень життя селян, зокрема, і покращить ситуацію в сільському господарстві.

Тарас Возняк

Безсумнівно, причиною нашої повільної інтеграції у європейське співтовариство є той пострадянський спадок, котрий ми наслідували, з іншого боку, ве-

личезна традиція бездержавності, перебування у невизначеному просторі, коли за нас вирішували нашу долю як народу так і особисту долю. Ще можна говорити про перешкоди більш локального характеру це: невизначеність Європейського Союзу щодо великого поля адаптації країн, починаючи від Польщі, закінчуючи Албанією. Я не розумію чому Албанія, (вже не кажучи про Туреччину), може бути членом Європейського Союзу, а Україна — ні. Ще однією перешкодою для України є те, що наша держава не є самостійною у своєму виборі, у своїх преференціях. Вплив Російської Федерації, великої держави, котра є поруч, контролюючи багато сфер в українському житті, починаючи від економіки, закінчуючи інформаційним полем, перешкоджає Україні йти в напрямку ЄС. Росія бачить Україну як свого сателіта, а сама не виражає бажання бути членом ЄС, хоча у перспективі вона змушена буде співпрацювати з ЄС.

Степан Гавриш

Головна причина полягає в тому, що нині лише формуються засадничі принципи розвитку української держави і української політичної нації. Цей шлях складний. На відміну від своїх західних сусідів, які вже отримали запрошення і фактично стали членами Європейського Союзу, ми не можемо спертися на власну державотворчу і генетико-національну еволюцію. Наші західні сусіди мали достатньо вагомий історичний досвід європейських стосунків і розуміли, що цей вибір є для них основним, визначивши його ще на початку 90-х років минулого століття. Що ж до нас, українців, то в розірваному просторі СНД ми несподівано стали будувати власну історію і не зуміли консолідуватися навколо цього вибору в перші роки української незалежності. Реформи, які відбуваються в Україні, не мають достатньо чіткого стратегічного і політико-відповідального забезпечення. Невпевненість України в просуванні до майбутнього підтверджує і концепція багатовекторності її зовнішньої політики. І лише в останні роки у зв'язку з розвитком громадянського суспільства ідея європейського вибору набула все більше прихильників. Однак ми ще не створили програми, яка дозволила б включити цю ідею в національну програму розвитку. Поки що ми залишаємось країною, яка знаходиться між двома великими геополітичними магнітами — Росією та Азією і Європою. І це тяжіння в один й інший бік ослаблює європейський вибір України, який залишається більшою

мірою вибором гасел, а не реальним стратегічним курсом просування у дійсно європейське середовище. На цей час ми не робимо головних зусиль: найперше, у гармонізації українського правового поля з європейським, що дасть серйозний поштовх для розвитку економіки й інституційних аспектів суспільства, влади тощо. Друге — в реальній практиці ми не демократизуємо саму бюрократичну модель розвитку, яка має тенденцію до тінізованої форми існування з високим ступенем корумпованості. І третє, ми не забезпечуємо філософію європейського вибору для громадянського суспільства. Таким чином, це ослаблює позиції України у просуванні в європейське співтовариство і не дає можливості чітко визначитись в тому, що, працюючи над національною програмою розвитку, піднімаючи національні стандарти життя у всіх аспектах, починаючи від демократії і закінчуючи проблемами економіки і соціальних стандартів існування українців, ми таким чином не просуваємося і в Європу.

Андрій Деркач

Серед багатьох політологів існує непохитне переконання, що в об'єднаній Європі припиняють діяти закономірності традиційної геополітики, яку вони розглядають як рудимент епохи блокового протистояння. На їхню думку, за умови діючої схеми євроінтеграції самостійна зовнішня політика окремих держав з їх національними інтересами відходить у минуле. Подібна концепція вбачає в євроінтеграціонізмі процес заперечення національних суверенітетів та подальшого існування національної державності. На мою думку, це стара збанкрутіла ідеологема всесвітньої комуністичної революції, тільки інакше забарвлена. Саме такий підхід породжує “євроскептицизм”, крайня течія якого в ЄС заперечує інтеграцію як таку.

Насправді ж євроінтеграція в жодному випадку не протирічить збереженню національного суверенітету. Ці процеси є не взаємовиключними, а взаємодоповнюючими. У випадку, коли загальноєвропейські інститути не здатні діяти результативно, провідна роль переходить до континентальних міждержавних об'єднань країн, які володіють найбільшим потенціалом. Єдиним можливим варіантом подібного континентального альянсу, здатного гарантувати загальноєвропейську безпеку, є вісь Берлін-Київ-Москва. До неї безпосередньо буде долучено низку

європейських держав, у першу чергу Польща та Франція, а також “православний пояс” на Балканах, де провідні позиції належать Греції. Подібна схема витікає не з теорії, а з економічних, політичних та ментальних реалій континенту. Адже вибір державою союзників та партнерів не є випадковим, вони, як правило, визначені географічним розташуванням та історичним розвитком. Щоправда, нерідко на перший план виступає суб’єктивний чинник, пов’язаний з позицією певної частини владних еліт, яка намагається в основу національної політики закласти свої власні інтереси, що не обов’язково співпадають із загальнодержавними. Україна є континентальною європейською державою, її економічні та політичні інтереси тісно пов’язані з Європою. А більш конкретно — в першу чергу з Росією та Німеччиною, відносини з якими, як я вже відмітив, все більше набувають характеру стратегічного партнерства. Завдання державно мислячих вітчизняних політиків полягає у переведенні цієї аксіоми у річище практичних дій, без чого неможливе становлення України в якості розвиненої європейської держави.

Володимир Євнух

Передовсім різне розуміння демократії; різниця (не на користь України) в економічному розвитку; низький інтелектуальний рівень так званої владної еліти України; низький рівень володіння сучасними технологіями, які визначають суспільний розвиток країни. Не співпадіння фаз політичного розвитку країн — Україна лише починає вибудовувати схожу на західні політичну структуру суспільства; громадська думка України у своїй більшості не готова до сприйняття й адаптації в Україні надбань політичного й суспільного розвитку за умов демократії, оскільки тоталітарне минуле залишило глибокий слід у свідомості населення й, зрештою, поки не виросла нова владна й політична еліти (вихована на поєднанні позитивних моментів вітчизняного суспільного розвитку і переваг західного способу життя) наш рух до Європи буде мінімальним.

Юрій Єхануров

На жаль, в даний момент важко говорити про участь України в євро інтеграційних процесах, що передбачає наявність активної позиції та послідовну реалізацію певної стратегії, розрахованої на далеку перспективу, як з боку нашої

держави, так і власне Євросоюзу. Більш точним та чесним може бути визначення — вимушена залученість. Нам не вистачає чіткої артикуляції національних інтересів, виражених не у вигляді декларацій, а на прикладі конкретної дієвої політики. А європейська сторона до сих пір не визначилася, що їй робити з новою прикордонною державою. Ця внутрішня та зовнішня невизначеність і становлять головну перешкоду.

На сьогодні існує загострення проблеми, оскільки є ризик зведення пошуку моделі взаємовідносин України та Євросоюзу до узгодження термінів, які змальовують нові реалії. В подібній ситуації навіть природна для міждержавних утворень бюрократична інерція здатна перетворити межі як “асоційованого членства”, так і “сусідства” на реально існуючу “залізну завісу”. В той же час мова має йти про пошук реального алгоритму узгодження процесів, що відбуваються у межах об’єднаної Європи, яка виходить на новий інтеграційний виток, та її потенційної складової — України, яка переживає дуже складний етап європейської само ідентифікації.

Віталій Кононов

Я вірю, що основною перешкодою у повноцінній участі України в європейській інтеграції є відсутність зміни політичної еліти. Переважна більшість сучасної української політичної еліти збереглася ще з часів комуністичних та комсомольських лідерів, які сконцентрували великі капітали маючи безпосередній доступ до ресурсів країни. Та частина інтелігенції яка, власне кажучи, була проєвропейською, слухала Радіо Свободу, читала „саміздат“ (заборонену літературу) і чекала на зміни, на жаль, не мала доступу до цих ресурсів. Це призвело до значного зловживання владою. Для пересічного українця ринкова економіка не мала ані людського обличчя ані серця. Ми повинні привернути віру людей в ці зміни, відновити довіру до керівників держави, до нас, як дійсних представників народу. Інакше ми залишимося європейською нацією тільки за назвою та географічним становищем.

Леонід Кравчук

Україні пора припинити хитання між Сходом і Заходом, оскільки при такій позиції ми опиняємось на узбіччі. Якщо ми хочемо, щоб нас поважали, потрібно

визначитись, і визначитись на користь європейського вибору. Нам слід заявити, що ставимо завдання стати членом всіх європейських структур, подати відповідні заявки до них і прийняти план роботи по забезпеченню цього історичного завдання. Політична мета розвитку України — стати повноправним членом співтовариства європейських держав. Я думаю, що ця теза не викликає заперечень ні в кого. Розбіжності є у підходах та термінах української еліти та чиновників ЄС.

Для ЄС входу України у європейське співтовариство розуміється як її „допуск” на демократію, економічну ситуацію тощо. Тобто має дозвільний характер: пускати чи не пускати Україну в Європу. При цьому чиновники ЄС не вважають Україну частиною Європи априорі. Вони ще вагаються, до чиєї „зони відповідальності” відноситься Україна: російської, американської чи європейської. Для українців, і для мене особисто, немає необхідності нікому доводити беззастережний факт того, що Україна була, є і буде європейською державою. Для нас європейська інтеграція є визначальною у тому сенсі, що це шлях до європейських цінностей і моделей розвитку суспільства. І ми будемо прямувати цим шляхом без будь-якої залежності від того, чи хочуть певні політики бачити нас у європейській родині, чи ні. Інша річ — процеси приєднання до певних європейських інституцій, якою є, наприклад, Європейський Союз. Звичайно, що у кожного такого об’єднання є свої правила, статuti, керівні органи тощо. Ми не можемо нехтувати цим. Поки що процес європейської інтеграції йде досить повільно, але впевнено. Нам зараз докоряють: у вас те не так, се не так. Але ніхто не порівнює, а що ж було десять років тому. Тоді „не так” було в десятки разів більше. Україна за роки незалежності досягла позитивних змін. І через кілька років, я думаю, розмова піде легше, коли дорікання залишаться лише штучні.

Іван Курас

Фактори, що стоять на перешкоді участі України в процесах європейської інтеграції спостерігаються як з українського боку, так і з боку Європи. Україна все ще перебуває в полоні інерції, частина суспільства та еліт продовжує сприймати західний світ в дусі радянської ментальності. Крім того, в Україні затягнулися перехідні процеси: реальні зміни в економічному, політичному, суспільному житті відбуваються значно важче, ніж це уявлялось відразу після

здобуття незалежності. З іншого боку, наші європейські партнери не завжди розуміють українську специфіку. Вони мають своє бачення України-партнера. Нерідко це бачення співпадає з українським, однак розходження виникають у питанні, коли ж Україна досягне відповідності цьому баченню. Європа часто випускає з уваги, що те, чого вона досягла протягом століть, ми повинні досягти у прискореному темпі. Існує і ряд перешкод дрібніших, пов'язаних із повільністю бюрократичних машин, політичними моментами (показовий приклад — недоведені звинувачення України та її Президента у схваленні продажу „Кольчуг“ до Іраку). Але ці моменти я б охарактеризував як другорядні. Головне полягає в наступному: Україна однозначно заявила про курс на євроінтеграцію але ще не усвідомила до кінця „технологію“ процесу, а Європа, все ще не визначившись щодо перспектив України, не поспішає запускати інтеграційний „механізм“.

Елла Лібанова

Україна має вагомую причину брати участь в європейських процесах, і причина ця — географічна. Якби наша держава була розташована у Середній Азії, питання було би зрозумілим. А оскільки в Україні знаходиться географічний центр Європи, то інтерес до процесів у Європейському Союзі абсолютно виправданий. В нашій азійській, навіть точніше — візантійській ментальності, в нашій пасивності, і в той же час — мітинговості, основна проблема і основна біда. Полюбляє наш народ ходити на мітинги, але при цьому нічого робити не хоче. До сих пір для нас, східних слов'ян в цілому, і українців зокрема, улюблена історія — казка про Іллю Муромця, який 33 роки лежав на печі, а потім піднявся, і все у нього вийшло. Це гарна історія, але в житті так не буває. Пам'ятаєте, чим відрізняється Буратіно від Піноокіо? Піноокіо повів дітей до школи, а Буратіно — до казкової Країни Дурнів. В казках, особливо авторських, дуже яскраво відбивається психологія народу. Скільки ми шукали золото Полуботка? А як активізувалася громадська увага до провидиць, майстринь від магії? Це сором для розвиненої нації та держави. Головне, чим зараз треба займатися — це формувати середній клас, а для цього треба переглянути нашу податкову політику. Одна тисяча двадцять гривень — сума, перевищення якої в плані прибутків вимагає виплати державі 30% від прибутку. А хто в Україні отримує 1020 грн.? І не треба забувати, що 1020 грн. кілька років

тому і 1020 грн. зараз — це абсолютно різні суми. Яка необхідність у держави відбирати зароблені (як правило, важкою працею) гроші? Політика держави явно спрямована на захист інтересів бідних прошарків населення (бунт яких не вигідний владі) та багатих громадян (які все одно переважно не переймаються такими дрібницями, як сплата податків). А нормальна держава має робити ставку саме на середній клас, на тих людей, яких вона обирає через систему податків. Політика пільг, наприклад, програма житлових субсидій, — сама по собі ідея непогана, але спрямована на захист бідних, які за підвищеними тарифами неспроможні платити за житло та комунальні послуги, і б'є по тому ж середньому класу, який згідно прибутків повинен сплачувати по повній програмі.

Олександр Мороз

І причиною, і перешкодою є тоталітарна система влади, що склалася в нашій країні.

Європейський Союз — це не лише спільна валюта і відчинені кордони; у першу чергу, це багаті традиції демократії, високий рівень розвитку, а головне — стабільність та прогнозованість економіки, соціального захисту населення, можливостей гармонійного розвитку особистості, відсутність подвійних стандартів, відповідальність влади перед своїм народом, політична стабільність, стабільність законодавчої бази, відсутність адміністративних методів регулювання економіки, чітка та зважена зовнішня політика усіх країн-членів ЄС тощо. До цього Союзу не можуть входити слабкі, не прогнозовані країни, на зразок України. Щоб досягнути рівня розвитку європейських лідерів, Україні знадобиться не менше 10 років за умови, що система влади зміниться у найближчі рік-два. Це з одного боку.

З іншого боку, вище керівництво держави до сих пір не визначило чіткої спрямованості зовнішньої політики України. Різні політики можуть висловлювати власне бачення цього вектору, але офіційний характер має вектор, проголошений Президентом. Це природно накладає певні обов'язки на главу держави і тягне за собою його умовну відповідальність перед світовим співтовариством за дотримання обраного курсу. Але саме обов'язків та відповідальності наш Президент боїться більш за все. Йому більш вигідна розмитість зовнішньополітичних

орієнтирів. Вони скоріше є козирною картою в переговорах з лідерами інших держав: на Заході ми “інтегруємося” із Заходом, на Сході — зі Сходом. Тому вже близько 10 років президент штучно блокує прийняття Основ внутрішньої та зовнішньої політики України, що передбачено Конституцією, а в якості обраного курсу одночасно виступають і членство в ЄС, і членство в ЄврАзЕС тощо. Це також підтверджує необхідність зміни системи влади в Україні. За умови розв’язання цієї основної проблеми наша країна зможе розпочати розвиватися у напрямку класичної демократії.

Необхідно також чітко оперувати категоріями. “Вибір” — тут має бути повна ясність: ми — за вибір. “Інтеграція” — має свої кордони, її не варто ототожнювати з ЄС, оскільки це форма глибока, вона означає як нові особливості державності, так і принципово інші економічні залежності. Про те, що Україна до них не готова, говорити зайве. А от чи буде готовий ЄС, навіть за умов розвитку нашої держави на рівні членів Європейського Союзу — сказати важко. Чи потрібно це обом суб’єктам? Точної відповіді ніхто не дасть. Тому варто говорити власне про інтеграцію (і прагнути її), як про пошук механізмів та створення умов якнайширшого співробітництва.

Юлія Мостова

Сьогодні нерідко дискутують, чи є Україна частиною Європи, а також питання системного підходу входження України не лише в Європу, але й до сучасного світу, оскільки Україна досить умовно є (і усвідомлює себе) частиною цього світу. Україна — окрема держава, що досить слабо інформаційно інтегрована, є лише окремі прориви у сфері економіки та наукових розробок. Але це, як правило, не стосується інтелектуальних моментів, коли відбувається відтік наших дорогих мозків до Європи та США, де вони можуть працювати за високу зарплатню.

У нас досить вузько і надзвичайно схематично висвітлюються проблеми, якими живе Європа, та й світові проблеми в цілому. Подивіться новини: як правило, це катастрофи та війни, без глибокого пояснення, чому вони відбуваються, і це, мабуть, єдине наше вікно у світ. Як громадяни України, ми мало відчуваємо вплив світу на себе і мало замислюємося про те, що ми можемо впливати на світ. Звичайно, за таких умов ми мусимо докорінно змінювати інформаційну політику,

носії якої можуть контролювати владу, а така ситуація можлива лише за умови перевороту в головах власників ЗМІ, які усвідомлюють необхідність переходу на європейські стандарти.

Під час перебування в Єгипті я пила “кока-колу” зі східним присмаком, будь-який продукт має бути адаптований до потреб та вимог ринку. Думаю, що випуск новостійного каналу “Євроньюз” із синхронним перекладом не вирішить проблеми. Існує велика кількість напрямів: культурний, економічний, соціальний, правовий, психологічний, які можуть стати основою для висвітлення інтеграції. Це може бути підготовка документальних фільмів або постійно діючих програм, де би розповідали про різні аспекти життя країн ЄС, про проблеми, які вони подолали тощо. Подібні спроби робили і ЄС, і НАТО, але — не можу зрозуміти, чому, адже існує велика кількість талановитих журналістів, та й теми не підлягають цензурі — тим не менше, подібними проектами займалися мало талановиті журналісти, що не могли знайти інше, “нерадянське” вирішення подачі матеріалу. Вважаю, що нині вже існують такі професіонали, які могли би розповісти про Європу як про дім, про Європу як спосіб розв’язання проблем, і про Україну як про частину цієї Європи.

Володимир Палій

Як не дивно, але перешкоджає участі України в європейській інтеграції сама Україна. Причому громадяни нашої держави якраз активно намагаються самостійно інтегруватися у Європейське співтовариство. Тисячі українців легально чи нелегально працюють у країнах Європейського співтовариства. Я думаю, що це не лише прагнення заробити, але й намагання якоїсь частини суспільства самостійно вирішити ті проблеми, які впродовж усіх років незалежності не може вирішити сама держава. Я знаю особисто кількох українців, котрі уже кілька років легально працюють в Італії та Португалії. Вони мають вищу освіту, мають міцні родини, мають досвід роботи на керівних посадах у великих підприємствах, але за кордоном вони працюють у сфері побуту, або як підсобні працівники. Ці люди задоволені платнею, яку вони не змогли забезпечити собі в Україні, але незадоволені своїм положенням у суспільстві. Якби в Україні вони могли заробити ці гроші, а ще й мали усі свободи, які передбачені Конституцією України, мої знайомі

були б повноцінними членами територіальної громади, брали б участь у прийнятті рішень щодо життя свого міста, своєї держави. Якби таких була більшість, ми змогли б швидко інтегруватися в Європейське співтовариство.

Але сьогодні бідних людей в Україні стає більше, а багаті добре знають, як примножити своє багатство без участі суспільства. Середній клас людей з прибутками, які дозволяють почувати себе вільно, не збільшується. Я думаю, що цю проблему Україна не зможе самостійно вирішити. Європейське співтовариство має зрозуміти, що без фінансової підтримки суспільних інститутів, без інвестування в українську економіку чималих коштів на розвиток підприємств малого та середнього бізнесу, фермерських господарств, Євросоюз не отримає повноцінного партнера по співтовариству. Бо навіть даючи отримати українцю мікрокредити для відкриття своєї справи через українські банки, Європа не застрахована від свавілля українських чиновників, котрі мають платню на рівні 30 євро і шукають будь-яку можливість, аби поповнити свій сімейний бюджет. Це не теорія, це реальні випадки, які трапляються зі мною та з моїми співвітчизниками щодня. Варто зізнатися чесно, корупція в Україні зосереджена не лише в органах влади. Ви не отримаєте якісного лікування без хабара, не забезпечите якісної освіти своїй дитині. Зрештою, якщо у вас є гроші і ви готові за все платити, це не означає, що вони є у тієї людини, котра мала б допомогти вам у вирішенні якоїсь проблеми. Саме тому я розрізняю два рівні причин, які не дозволяють нам швидко інтегруватися у Європейське співтовариство. Перша — свідомість українців, яка заражена хворобами ще радянських часів, друга — відсутність на регіональному рівні стимулів (крім можливості отримання прибутків від хабарів) до участі регіональної еліти в процесі управління розвитком макро- та мікроекономічних процесів у регіоні.

Володимир Пехота

Перешкоди можна розділити на внутрішні і зовнішні. Що стосується внутрішніх. Це супротив частини населення і деяких політичних сил процесам євроінтеграції. Вони все ще живуть ностальгією по Союзу і будують свою політику виходячи з тимчасових наших негараздів у економічній та соціальній сферах. Також це недосконалість і нестабільність нашого законодавства, існування тіньової економіки та деякі інші. Однак є об'єктивністю і той факт, що ЄС

також не поспішає із наближенням України до співтовариства. Це і недостатня технічна допомога в питаннях гармонізації законів та процедур, і відтягування із наданням Україні статусу “країни з ринковою економікою” та прийняттям її до Світової організації торгівлі. Хоча, на мою думку, не слід переоцінювати роль західних структур щодо впливу на процеси реформ в Україні. Реалізація тих чи інших рецептів соціально-економічного розвитку, узгодження вимог Заходу щодо процесів євроінтеграції — насамперед справа держави. Фатальну роль у виборі рецептів реформування відіграв властивий нашому народові синдром нігілізму, тобто тяжіння до рішучого відкидання того, що пов’язано з минулим — не тільки шкідливого, а й раціонального. Характерно, що одним із наслідків зазначеного нігілізму стало переконання, що наша країна приречена лише на запозичення чужого, насамперед західного досвіду. Згадаймо, що рецепти МВФ були визнані у нас єдино правильними і безальтернативними. Наші ЗМІ, а з ними і “просунута” інтелігенція співали осанну провідникам цих рецептів, а на незгідних навішували ярлики “червоних” або “консерваторів”. Причому все це відбувалося тоді, коли ці рецепти були відомі як провальні, коли у раніше відсталих країнах (Південна Корея, Таїланд, Китай) успіх досягався саме завдяки включенню до справи вітчизняних, а не заїжджих реформаторів, тобто тих, хто був здатний поєднати із своїм краще чуже. Безумовно, що деякі напрямки, запропонованих нам реформ очевидно “підганялись” Заходом під свої стратегічні інтереси у рамках процесів глобалізації. Насамперед слід згадати проект так званого Вашингтонського консенсусу, що реалізується через рецепти МВФ та інших міжнародних фінансово-економічних організацій. Саме рецепти Вашингтонського консенсусу дали змогу так прискорено перерозподіляти світове багатство на користь транснаціональних компаній і провідних країн Заходу. До речі, до себе рецепти Вашингтонського консенсусу Захід ніколи не застосовував. Тут ми стикаємось з подвійним стандартом: одні підходи до “своїх”, другі — для потенційних об’єктів глобальної експансії. Так, вимога відкритості висувалася МВФ для України як невідкладна; перехід до ринку пропонувалося здійснити “вибуховим”, шоківим методом. В той же час Польщі відступати від жорстких і згубних правил дозволялося. А західноєвропейські країни, Японія і Туреччина у післявоєнний період відкривалися назовні вкрай повільно — 15 і більше років. Зазвичай — лише в

міру досягнення конкурентоспроможності й високої технологічної зрілості. В новій глобальній ситуації перехідні і такі, що розвиваються, економіки не тільки травмуються раптовою відкритістю, а й потрапляють у боргову залежність. Все це призводило до таких руйнівних наслідків, що МВФ сам був змушений визнати згубні наслідки реалізації своїх рекомендацій. Всі ці об'єктивні й жорсткі реалії сучасності потрібно враховувати. Ясна річ, що можливості України впливати на глобальну ситуацію є більш ніж скромними. Але відстежувати в майбутньому позитивні зміни, повертати їх собі на користь — наше завдання. Співпрацювати з міжнародними фінансово-економічними організаціями можливо і потрібно, але на вимогах, які відповідають інтересам держави і народу.

Микола Плав'юк

На мою думку, їх можна поділити принаймні на дві групи. Перша — це наші внутрішні причини. Кожне суспільство мусить мати еліту, провідну верству, яка знає, куди його веде і спрямовує. На жаль, українська еліта впродовж тривалого часу була ізольованою від практичного спілкування з Європою і була орієнтована радше в іншому напрямі. І саме нерозуміння ваги і значення орієнтації на іншу систему, ніж та, яка була дотепер, є одною із внутрішніх перешкод для активних кроків України в напрямку європейської інтеграції. Я не буду говорити тут про своєрідний комплекс меншовартості чи консерватизму, бо ці риси притаманні багатьом народам — завжди легше продовжувати те, що відомо, ніж іти новими шляхами. Тим більше, що інтеграція в Європу, не є тільки приємною справою — це жорстока конкуренція, коли йдеться про економіку, це вимоги змінити певну шкалу вартостей, оцінку певних явищ, і це вимагає переорієнтації кожного особисто і всього суспільства в цілому. Друге. Ніхто в Європі не чекає на нас. Частина Європи вбачає в нас конкурента, частина Європи є наскільки зарозумілою, що хотіла би бути "старшим братом" для Центральної і Східної Європи. І це також є важливим — негативним — чинником європейської інтеграції України. До того ж, як в Європі, так і у всьому світі існує те, що зветься національними інтересами. І національні інтереси України не завжди співпадають з національними інтересами інших європейських країн. Загалом українці викликають більшу зацікавленість в НАТО і в мілітарних, ніж економічних колах, які значно менше зацікавлені в

інтеграції України в Європу. До того ж не слід забувати про традиційні впливи Росії, яка не бажає цього і використовує свої впливи в Україні, щоб її просування в європейському напрямку принаймні сповільнити, якщо зовсім не призупинити. Так що активному процесу інтеграції України в Європу перешкоджають як внутрішні, так і зовнішні причини.

Мирослав Попович

Перешкоди участі України в процесах європейської інтеграції почасти мають об'єктивний характер: Україна має соціально-політичну та економічну спадщину, що віддаляє її від Європи. Незважаючи на те, що Україна переживає останні роки економічне пожвавлення, ситуація залишається тривожною, оскільки пожвавлення йде на старій техніко-економічній основі. Народне господарство доперебудовної України було в деяких його напрямках досить модерним, хоч і вкрай неефективним. Найпередовіші підприємства України належали до військово-промислового комплексу, сьогодні йдеться насамперед про виживання цих носіїв наукомісткої технології. Україна втратила потужні позиції в комп'ютерній галузі та споріднених виробництвах, і сьогоднішні проекти розвитку за індійським зразком уявляються не надто реалістичними. Все гучніші голоси прихильників лінії на розвиток насамперед сільського господарства та харчової і легкої промисловості як єдино надійної господарської перспективи для України. Між тим Україна має великий науково-технічний потенціал, реалізація якого досі є відкритою проблемою. Коротше кажучи, наближення до Європи за ринкових умов сьогодні бажане, хоч для неконкурентоспроможної української економіки несе чимало небезпек. До цього слід додати систему управління, що в принципі мало змінилася порівняно з радянським періодом. Президентська адміністрація не тільки використовує старі будівлі партії з їх засобами комунікації з периферією, але й тяжіє до організаційних форм управління економічними і суспільними процесами, притаманних старому режиму. Як результат маємо ряд суспільно-політичних конфліктів, що різко скомпрометували українське керівництво як перед власним суспільством, так і в очах світової громадськості. Український політикум не виробив чіткого, бодай не безспірного, розуміння національних інтересів, що посилює дестабілізаційні процеси і перешкоджає взаєморозумінню

з Заходом. Звичайно, не можна ігнорувати і тиск з боку керівних кіл Росії, яка зацікавлена в збереженні більш-менш єдиного пострадянського простору під своїм контролем, більш чи менш м'яким, чи хоча б із своїм вирішальним політичним впливом. Нарешті, гальмує інтеграційні процеси і шок від "тимчасових економічних труднощів", який переживає різко збідніла частина українського суспільства. Не можна не зважати на те, що Україна в результаті некомпетентної економічної політики своїх урядів і поверховості економічних консультацій з боку західних радників різного рангу втратила дві третини свого виробничого потенціалу — більше, ніж в результаті руйнацій другої світової війни. Значна частина населення України знаходиться в стані фрустрації, що дається взнаки у електоральних процесах. Хоча слід зазначити, що в цілому населення України зберігає здоровий глузд і реалістичне політичне чуття.

Олег Самчишин

Є причини суб'єктивні та об'єктивні. Розпочнемо з об'єктивних причин. Україні вийшла з надр сильної централізованої держави з плановою економікою, і в якій була сформована своя система цінностей. Більшість людей, які на нинішньому етапі рухають Україну, є частиною тієї системи. Колись Макіавеллі сказав: "Легко людей переконати в чому-небудь. Набагато важче утримати їх у цьому переконанні". Нам зараз важко утримати людей у переконанні, що європейський вибір України — це на краще. Населення знає, що в ЄС краще, ніж у нас; населення хоче жити так, як живуть люди у Європейському Союзі; але важко перелаштуватися з поглинаючої моделі поведінки на відтворюючу, продуктивну. Важко переламати себе і зробити на особистому прикладі крок у напрямку європейських цінностей. Хоча, правда, не усі цінності заслуговують на повторення. Наступна причина — це, по-перше, незбалансована, а по-друге, тіньова економіка, яка традиційно не реагує на споживача. І третє: українське політичне життя характеризується багатовекторністю, яка у свою чергу виливається в хитання, невпевненість. А має бути чіткий вибір напрямку. У нас, на жаль, такого немає. Наша реалізація зовнішньої політики нагадує байку І. Крилова "Лебідь, щука і рак", де кожен персонаж тягне до себе воза, тому і зрушити його не можуть. Причому я не відділяю окремо державну владу та суспільство, оскільки найчастіше вони

взаємо зумовлюють дії одна іншої. У переважній більшості випадків ми діємо в міру необхідності, і свобода рухатись — це також усвідомлена необхідність. Але в культурному рівні ми серйозно відстаємо від пересічного європейця, в першу чергу через комплекс суспільної — а значить, нічиєї — власності. Якщо ми зайдемо до багатоповерхового будинку і порівняємо стан квартири та стан ліфту або площадки, то одразу відчуємо різницю не тільки у ставленні до власності, але і в різному культурному рівні. Європейець вважає, що під'їзд теж є його помешканням, і побутова культура там вища. Споживчої освіти нам теж не вистачає, і споживацька культура у нас на низькому рівні. Поведінка нашого споживача переважно амбітна (він вважає, що найкраще розбирається у товарах та послугах), ситуативною і нераціональною, непродуманою, розрахованою на недалеку перспективу, через що вибір нерідко буває не на користь якості, а на користь швидкості, зручності торгівельної точки тощо. Купують м'ясо та молочні продукти в сумнівних місцях у сумнівних осіб, не замислюючись про можливу шкідливість даного продукту для людського організму, в першу чергу, членів його сім'ї. А з таких дрібниць і складається комплекс причин, через які Україна ще довго буде гальмувати на шляху до ЄС.

Петро Симоненко

Основною перешкодою є об'єктивне значне економічне відставання України від країн ЄС в десятки разів. Даються взнаки також внутрішні суперечності української політики, старі стереотипи мислення часів “холодної війни” в країнах ЄС та в Україні, а також часто застосовуваний західними державами підхід подвійних стандартів щодо України, коли нас не сприймають як рівноправного партнера. Україна прагне бути суб'єктом європейської політики, а не її об'єктом.

Костянтин Ситник

Звичайно, таких причин і перешкод дуже багато. В першу чергу хочеться відмити психологію, менталітет, сформований протягом багатьох років існування радянської системи виховання. Якщо населення кілька десятиліть виховувалося під гаслом “НАТО — агресивний блок, ворог, завойовник”, то навіть багаторазові повтори про те, що нинішнє НАТО відрізняється від того, що було 10-20 років

тому, не змінить одно моментно ставлення населення до цього союзу. Їм одразу не поясниш, що у разі розширення його за рахунок, скажімо, України, Росії тощо Північноатлантичний Альянс стане іншим, більш прогресивним, виходячи з самого факту розширення. Люди залякані образом ворога, залякані давно, і на цьому почутті страху спекують певні політичні сили, в такий спосіб намагаючись здобути політичний капітал і збільшити ряди свого електорату. Відповідно, комуністи ніколи не підтримають ідею вступу України до НАТО. А комуністи — все ще досить впливова сила в парламенті, здатна загальмувати прийняття низки важливих рішень стосовно європейської інтеграції, адже це не лише політична або військова інтеграція. Цей процес зачіпає і наукову, інтелектуальну сферу, і економічну, і правову. Друга причина, що перешкоджає інтеграції України в європейському напрямку — непослідовність дій уряду та президента України. Проголошена свого часу багатовекторність у зовнішній політиці серйозно перешкоджає прогресу України в цьому напрямку. Про інтеграцію в інших напрямках я би взагалі не поспішав говорити, і обмежився би двома-трьома країнами, які можна називати. І коли наш президент їде і в Китай, і в Індію, і до країн Близького Сходу, не вирішуючи надзвичайно важливих питань, наприклад, нафтового, а лише переймаючи досвід Саудівської Аравії в напрямку притоку інвестицій, це мене взагалі дивує. А взагалі причин багато, я назвав найвизначніші, на мій погляд.

Лариса Скорик

Короткий період змагань України у 1917-19 роках, в час відновлення української державності і намагань повернутись до свого, органічного, "європейського вибору" був брутально поруйнований агресією більшовиків, і на 70 років (для західноукраїнських земель — на 47) у складі радянської тоталітарної імперії Україна опинилась у патологічно жорсткій ізоляції від європейської культури, засад індивідуального і суспільного життя.

Отже, європейський вибір для сучасної України — це як "повернення додому" після довгих років поневірянь народу, що призвели до незліченних жертв, до проявів національної амнезії та втрати значною частиною народу відчуття сув'язі із історично, культурно, етнопсихологічно близьким Україні світом Європи і обдарували здебільшого схід і Південь України потворним сіамським зрощенням

з чужою мовою, чужим суспільним “кровообігом”, підсиленим ідеологічними, політичними та економічними збоченнями колишнього СРСР.

Ганна Скрипник

Головною причиною, яка стоїть на заваді процесів європейської інтеграції України, є її тяжка посттоталітарна спадщина. Впродовж останнього століття українське суспільство зазнало величезних втрат, масштаби яких ще й досі невідомі світовій спільноті. Нагадаю, що лише під час насильницької колективізації, штучного голодомору і репресій 1930-х років загинуло близько семи мільйонів громадян — найсвідомішої і найбільш працьовитої частини українського суспільства. Практично повністю була винищена національна еліта: вчені, письменники, інтелігенція, працівники державних органів, які повірили облудним більшовицьким лозунгам про єдність і братерство соціалістичних націй. Все це спричинилось до того, що українське суспільство зазнало тяжких фізичних й духовних травм, які ще більш поглибили роки фашистської окупації України під час Другої світової війни, голодомори 1946 — 47 років., масовий терор сталінського режиму на західноукраїнських землях наприкінці сорокових років минулого століття. Багатомільйонні фізичні втрати, а головне — знищення національної еліти спричинили тяжкі деформації колективної свідомості українського суспільства, наслідки яких відчуваються й нині. Своєрідною реакцією на загрозу фізичного винищення, яка не раз нависала над українцями впродовж минулого століття, стала їхня соціальна апатія і пасивність. Ця соціальна апатія як своєрідний психологічний феномен поглибилася після втрати громадянами молодій українській державі своїх заощаджень і економічного хаосу перших років незалежності, коли владу в Україні повністю перебрала колишня партноменклатура. Змінивши кольори національного стягу і використавши чужі їй демократичні гасла, вона залишилась такою ж, як і була раніше, балануючи на межі між минулим і сучасним. З одного боку — розмови на найвищому рівні про прагнення інтегруватися в Європу, з іншого — млявість конкретних дій у цьому напрямку, заяви про багатовекторність зовнішньої політики України і спроби реанімувати штучні економічні і політичні зв'язки з країнами євразійського простору. А якщо до цього додати ще й відсутність демократичних традицій

впродовж радянської доби, які старанно викоринював комуністичний режим, високий рівень корупції, залежність громадян від чиновницького клану, слабкість судової влади і т.п., то стає зрозумілим: головною перешкодою участі України в процесах європейської інтеграції є нинішній стан українського суспільства. Звичайно, є й зовнішні чинники, які не сприяють вступу України до європейських структур: комфортна та стабільна Західна Європа, яка вже давно облаштувала своє життя, не хотіла б обтяжувати себе новими проблемами, пов'язаними зі вступом в Європейських Союз нових членів, що, проміж іншого, вимагає й певних матеріальних затрат. Часом за цими застереженнями європейські країни не помічають й власних вигод й інтересів.

Володимир Стретович

Причиною неучасті у процесах європейської інтеграції є абсолютно розмита зовнішня політика, багатовекторна, без акценту на то, до чого ми маємо прагнути, що ми будемо в своїй державі після отримання нею незалежності. Чи то має бути "східний варіант" (Росія чи Середня Азія), що дуже нагадує сьогоденні реалії, чи то має бути "західний варіант" — з наближенням нас до західних стандартів демократії. Невизначеність спонукає вище політичне керівництво і Верховну Раду бути в двох позиціях: дивитися обличчям на Європу, але відчувати дихання в спину східного сусіда. А повернувшись на Схід, одразу доводиться чути осудливе слово Заходу: що ж ви робите? Росія ще не скоро стане демократичною державою і не зменшить своїх імперських амбіцій та намагань затримати Україну в зоні свого впливу, з відповідними наслідками економічного і геополітичного характеру. Тому чим швидше б парламент визнав би засади зовнішньої політики, тим швидше б ця проблема була б розв'язана. Ще однією причиною є низький інтелектуальний рівень правлячої еліти України, яка не усвідомлює значимість реалізації європейського вибору, тобто входження України до спільного загальноєвропейського економічного та політичного простору. На жаль, нині не відчувається великого бажання чільних представників держави рухатися на Захід. Мені можуть дорікнути: "А як же бути з нашими історичними зв'язками з Росією", але я відповім, що без європейської, демократичної України демократична Росія неможлива. Ми повинні стати для неї прикладом на цьому шляху.

Наталія Сумська

Не є фахівцем у царині політології, — а подібне питання має бути адресоване саме фахівцям, — але думаю, що головною перешкодою на шляху України до Європи є безгрішшя, відсутність достатніх коштів у переважної частини населення, що не дає змоги задовольнити навіть елементарних матеріальних потреб, не те що духовних. Як наслідок, для нас закриті шлюзи. З іншого боку, не таємниця для нас наявність олігархії, яка володіє досить великими коштами, будує практично палаци, гідні приймати у своїх стінах осіб королівського роду. Зовсім не обов'язково, що багата людина отримала гроші кримінальним шляхом, але маю сумніви, що всі наші мільйонери кришталево чесні бізнесмени. А суспільство, яке складається переважно з бідних та не сліпих громадян, відчуває порушення рівноваги і тому не може бути спокійним. Необхідно було би встановити баланс, в першу чергу через укріплення законності, перегляду системи оподаткування, притягнення до відповідальності тих осіб, які своїми діями доводять Україну до такого жалюгідного стану. Адже наша держава не бідна, я не бачу її бідною, вона просто занехаяна. Коли довго у ковдрі не латати дірок, і нову придбати не можеш, то врешті решт ця ковдра почне розлазитися, особливо якщо тягнути її у різні боки. Образ дуже нагадує мені нашу Україну. І дуже боляче, що така ситуація має місце. Адже у нас разюча прірва між бідними, що не мають достатньо їжі, не можуть задовольнити гарантовані їм державою права, скажімо, на освіту (в деяких селах через віддаленість шкіл та відсутність транспортного сполучення діти роками до школи можуть не ходити), проте концерти російських зірок різного ґатунку з дорогими білетами на шоу — переважно аншлаги. Можливо, системадесь недосконала, і її необхідно підкорегувати. А як з'явиться так званий середній клас, як стане саме він обличчям нашої держави, тоді, можливо, і кордони перед нами відкриються, і боятися в Європі злиденних українців перестануть.

Борис Тарасюк

На відміну від інших країн Центральної та Східної Європи, Україна повинна одночасно докладати великих обсяг додаткових зусиль у порівнянні з нашими сусідами. Отже, перш за все ми повинні проголосити і збудувати себе як незалежну країну, до якої не будуть почувати відразу інші країни Центральної та

Східної Європи. Наша держава, яка не має забагато ознак незалежної країни, отже ми повинні створити нашу власну національну еліту, яка буде спроможна забезпечити стійкий розвиток нашої країни та її економіки; яка була розколота, оскільки являла собою частину Радянського Союзу і не розвивалася незалежно як країни Центральної та Східної Європи. На відміну від цих країн ми повинні були одразу трансформувати нашу економіку від соціалістичної моделі до ринкової, що було спільним тестом для нас та цих країн. Протягом перших 9 років розвитку нашої незалежної країни ми не були спроможні запустити (розігнати) нашу економіку. Тільки одна цифра: у 1993 році інфляція була вищою за 10 тисяч відсотків. І однією з причин, через які наша європейська інтеграція не була успішною, був розрив у діяльності уряду між деклараціями про європейську інтеграцію та незначним обсягом конкретної роботи в цьому напрямку. Корпоративні та кланові інтереси мають перевагу над національними інтересами і тут, я вважаю, мають місце проблеми з імплементацією УПС, яка була розроблена винятково для України. І причини цього полягають в тому, що клани за своєю об'єктивною природою не зацікавлені в європейській моделі розвитку України, тому що інакше вони будуть позбавлені своїх надприбутків, отриманих з тіньової економіки та за відсутності інвестицій. Серед інших причин я хотів би згадати непослідовність дій нашого українського уряду. Наприклад, щодо вступу до ВТО, ми ухитрилися створити багато проблем, які ще більше ускладнюють наш шлях до членства, таких як сприяння деяким іноземним машинобудівним компаніям; проблеми, створені нами в галузі експорту деяких наших сільськогосподарських товарів, в експорті металобрухту наприклад; також багато проблем у сфері прав інтелектуальної власності. І ці проблеми постають не тільки на шляху до нашого членства у ВТО, але й у відносинах з ЄС. І вони виникають в Україні. Ми мали і досі маємо проблеми з демократією і протягом останніх років маємо навіть більше проблем з демократією ніж з економікою. Тільки декілька прикладів: фальсифікації результатів виборів, які були доведені протягом 2002 року; те, що відбувається із мас-медіа, правами людини; справи Гонгадзе, Олександрова до цього часу не були розслідувані належним чином. Багато чуток та реальних, я б сказав, доказів ставлять багато знаків запитання на діях владних структур. Ми мали і до сих пір маємо проблеми, пов'язані із функціонуванням демократичних

інститутів, в той час як для будь якої країни однією з основних умов вступу в ЄС вважається надійне функціонування інститутів демократії. В Україні розвиток громадянського суспільства на сьогодні ще досить непевний. І останнє, але не менш значуще це те, що ми й досі не маємо впевненості щодо майбутнього у наших відносинах з ЄС.

Юлія Тимошенко

Причина, чому наближення до ЄС може вважатися пріоритетом української геополітичної стратегії, очевидна. Євросоюз є одним із головних вогнищ розвитку людства. Його науково-технічний, промисловий, інвестиційний потенціал, демократичний і ліберальний досвід, політична “перспективність” у порівнянні з іншими регіональними альянсами, дійсно, вражають і притягують сусідні країни, які з різних історичних причин не змогли поки що досягти порівняних результатів. В свою чергу, “європейська зона розвитку” є на сьогодні і зоною безпеки, приєднання до якої обіцяє країнам, що межують з ЄС, очевидні політичні, економічні та військово-політичні переваги і кращі можливості відстоювати свої національні інтереси. Україна в цьому плані не є винятком: ми теж хочемо “грітися” в променях європейського вогнища і користатися вказаними перевагами. Що стосується перешкод. Головну я вже назвала — це владний режим Кучми та економічна олігархія. Саме вони перешкоджають соціальному і економічному прогресу в Україні, розкрадають та розбазарюють національні ресурси, гальмують демократичний поступ, ганьблять народ і країну в очах світової спільноти. Інших істотних перешкод я не бачу. Більшість українського народу, про що свідчать чисельні соціологічні опитування, виступають за поступову інтеграцію України в європейську спільноту.

Іван Томич

Це питання можна розділити на дві частини. Перше — стосується проблем, що склалися в силу об’єктивних факторів: фактори минулого розвитку сільського господарства, ще до здобуття Україною незалежності. Це дуже болісний чинник; такого глибокого кризового стану, набутого в результаті існування командно-адміністративної системи, жодна з країн, окрім колишніх радянських республік,

не переживала, де панувала б колгоспно-радгоспна система, державна економіка і централізоване командне планування. Цілком зрозуміло, що два-три століття в країнах західного світу формувалися та відшліфовувалися ринкові механізми, все більше вдосконалювалися в напрямку соціально орієнтованої економіки, ефективного суспільного устрою, що давало можливості позитивно вирішувати питання, які поставали перед продовольчим сектором тієї чи іншої країни. Це об'єктивний чинник, що має вплив не лише в економічному плані, але й у розрізі людського фактору, оскільки цією перешкодою ми фактично вихолостили такі людські якості, як бажання ефективно працювати, реалізувати в повній мірі себе, вдосконалювати свій фаховий рівень і мати адекватний своїм затратам матеріальний зиск. Така ситуація не давала можливості повною мірою ефективно працювати, і не лише у сільському господарстві, але й у інших галузях виробництва, що в результаті виливається у відсутність середнього класу, опори у суспільстві, яка задавала би динаміку розвитку економіки. Є у нашому сільському господарстві на сьогодні парадокс: дуже дрібні господарства, що працюють на двох-п'яти гектарах, але виробляють 99% картоплі, 88% овочевих культур та фруктів, понад 70% молока і м'яса. Ми їх називаємо "приватні селянські господарства", за старих радянських часів це називалося "підсобні господарства громадян", і використовувалося як допоміжний продовольчий чинник, лише незначний відсоток такої продукції реалізовувався на ринках. Сьогодні так сталося, що ці дрібні господарства стали провідною продуктивною ланкою. Зрозуміло, що така роздрібненість не дає можливості ефективно і якісно працювати, розвивати відповідну інфраструктуру, і успішно працювати на європейських ринках. Це об'єктивний процес. З іншого боку, у нас зараз з'явилися надзвичайно великі компанії, що працюють на великих площах, в межах 50-100 тис. га і більше, які знищують поселенську мережу на селі і не несуть добробуту, формують негативну думку, особливо сільського населення щодо ідеї приватної власності і вільного ринку. І перша, і друга частини є перешкодою до нормального, цивілізованого розвитку аграрного сектору та взаємодії його з іншими секторами економіки. Це такі чинники, що потребують виправлення як з боку виконавчої, так і з боку законодавчої влади. І головною проблемою, на мою думку, є не стільки втрата економічних ресурсів, скільки втрата людських ресурсів.

Стосовно суб'єктивних чинників, варто відмітити, що за останні десять років ми, тобто "Україна аграрна" багато втратили, оскільки у 1991-1992 роках мали надзвичайні можливості та потенціал для проведення аграрної реформи, а розпочалася вона лише у 1999 році. Ми перші йшли шляхами знищення того, що є, не здійснивши перспективної заміни старої системи колективної власності та господарювання новими, приватними формами виробництва сільськогосподарської продукції. Наша аграрна політика нерідко нагадувала ілюстрацію до ленінського твору "Крок вперед — два кроки назад!" Це призводило до того, що результати були трагічними для сільського господарства. Відсутність зваженої проєвропейської аграрної політики призвела до неадекватної політики цін на сільгосппродукцію, а відповідно, і до дисбалансу у виробничих відносинах. З одного боку — невизначеність, з іншого — відсутність концепції, програми дій. Крім того, відсутність політичної волі народу і відсутність політичної сили, яка б узяла на себе відповідальність за процеси, що протікають у суспільстві, — все це складові того, що "Україна аграрна" стала країною втрачених можливостей. Експерти на початку 90-х років вбачали величезні перспективи для нашого сільськогосподарського сектору, виходячи з ресурсних можливостей, і втрата, нереалізованість їх зіграли провідну роль у гальмуванні процесів співпраці України з європейськими країнами. Як у спорті, склалася ситуація з різними ваговими категоріями, в якій наша держава має не найкращі шанси в силу своєї слабкості. Це головні соціально-економічні чинники. Але можна згадати і політичні передумови перешкоджання рівноправних стосунків між Україною та ЄС, у першу чергу політичну розпорошеність електорату, адже майже 150 партій — це негативне явище, яке заважає злагодженій роботі в економіці.

Віктор Ющенко

Основною є внутрішня перешкода. Україні бракує політичної волі прийняти європейські цінності. Якщо говорити про зовнішні перешкоди, вони, можливо, й існують, але я б не називав це перешкодою, тому що всім зрозуміло, що Україна Європі потрібна, Європа від України не відмовиться. В Європі не йде дискусія щодо того, чи потрібно Україну запрошувати до того, що називається Європейський дім. В Європі натомість існує питання, чи таку Україну, якою вона є сьогодні,

потрібно запрошувати чи ні? Безумовно, відповідь — ні, не потрібно. Для когось виглядає так, що існує, начебто, зовнішній компонент проблеми, чому ми не в Європі, тоді ж як насправді причина — у ключовому внутрішньому компонентію

Якщо визначити рейтинг проблем, які заважають іти європейською дорогою, я б поставив на перше місце колосальний дефіцит політичної волі. Для того щоб сповідувати курс європейської економічної інтеграції, ми повинні розпочати процес з прийняття політичного рішення, яке може бути сформульоване тільки в консолідованому, гармонізованому суспільстві, де є верховенство права, де існує глибока політична структуризація, де влада керується демократичними методами. Тобто коли на рівні громадськості і на рівні політичних сил відбувається гармонізація почуттів, ідеології відносно європейського вибору. Що ж означає прийняти європейський вибір? Це означає поставити багато запитань самих до себе. Можливо більшість з них не є приємними, але це — та сама дисципліна, та сама організація, без якої ми можемо багато років говорити про європейський вибір для України, але Європою себе не відчуємо. Це зміни, які потрібно провести в галузі внутрішньої політики, в галузі права, економіки, інвестицій. Чи готові ми до цього? Давайте про це будемо говорити. Та про те хто є головною перешкодою на цьому шляху. На моє переконання влада сьогодні виступає ключовим гальмом, тому що вона не володіє волею консолідувати і формувати громадськість та політичні сили.

Наталія Яковенко

Причини, тобто потребу, навряд чи треба коментувати, бо альтернативи європейській інтеграції для України, коли вона хоче зберегти справжній, а не паперовий суверенітет, просто немає. Головною ж перешкодою, на мою думку, досі виступав брак політичної волі верхів: європейський вибір декларується, але не реалізується — і через розмитість геополітичного вектора, і через кон'юнктурні коливання, пов'язані з боротьбою за владу, і через заангажованість в отримання російських дивідендів, і через конфлікти інтересів усередині проєвропейського лобі, і через побоювання втратити звичні для досі не демонтованої управлінської ієрархії привілеї, і просто через згадану вище „радянськість” мислення, що в даному випадку може бути кваліфікована як страх перед рішучими переминами.

3. Яким Ви вбачаєте внесок Вашої держави у майбутнє Європи, роль (реальну та бажану) України в загальноєвропейських політичних, економічних та суспільних процесах?

Володимир Барабаш

Про бажану роль не варто говорити, хотілося би, щоб вона була відповідною до розмірів держави та чисельності населення, до тієї великої ваги, яку має Україна у світовій культурі та економіці, і яку вона потенційно могла б відіграти. А реальна роль, я вважаю, витікає природно з її унікального геополітичного розташування. Використовуючи комсомольську лексику, Україна могла би відігравати роль передового загону по просуванню демократичних стандартів та ринкових перетворень в економіці на Схід. Адже в країнах Середньої Азії події та процеси ще більш гнітючі, аніж у нас. І Україна, зважаючи на ті економічні та політичні стосунки, що виникли ще за радянських часів, могла бути носієм демократичних ідей далі, на Схід — це політична роль. Стосовно економічної ролі — тут Україна може зіграти роль потужної аграрної держави. І та міфічна роль “житниці Європи” могла би бути реанімовано, оскільки умови для сільського господарства тут найбільш сприятливі, і дуже доцільно б було передати Україні цю роль. Україна здатна була би забезпечити європейські країни необхідними продуктами харчування. По-друге, існує потужний потенціал України як туристичної Мекки. Відсутність інфраструктури не дає розвинутися саме цьому сектору економіки, до того ж в Європі вже існує певний розподіл в цій сфері, і щоб мати певні зрушення в напрямку розвитку в Україні туристичного бізнесу на рівні міжнародного, необхідний потужний поштовх. Що стосується суспільних процесів, то я вже говорив про роль України у східному напрямку. Україна має багатий досвід співіснування різних

релігій та конфесій на одній території — православ'я, іслам, католицизм, до того ж існування мирного. І Україна цілком могла би використати свій досвід мирного співжиття різних релігій для примирення мусульманського та християнського світів на базі власного досвіду попередження подібних конфліктів. Ми повинні бути прикладом того, як можуть мирно співіснувати мусульмани та християни. Мабуть, саме в цьому напрямку Україна може відіграти значну і дуже важливу роль. У мене є особисте відношення до релігійних процесів в Україні, оскільки я вважаю, що моральна планка і в нашому суспільстві, і у нашої влади має бути вища. Якби Україна стала частиною Європи, до об'єктивно більш прогресивна католицька церква, здатна до змін разом зі змінами у суспільстві, могла би здійснити позитивний вплив, оскільки ортодоксальний православ'я відштовхує людей, їх приваблюють більш прості та зрозумілі речі. Якби православна церква змогла перейняти досвід позитивних змін у католицької, це покращило б ситуацію в першу чергу в самому православ'ї.

Раїса Богатирьова

Мені здається, що в геополітичному плані Україні належатиме місія остаточно стерти “розподільчу лінію”, що віками відтворювалася між Західною Європою та Євразією (тією ж Росією) і стати у майбутньому ключовим учасником у справі створення саме тієї великої Європи, про яку мріяв ще де Голль, — від Атлантики до Тихого океану. У будь-якому разі реалізація такого епохального проекту неможлива без активної участі Києва і, у той же самий час, саме вона, на мою думку, має стати глобальною метою її геополітичної стратегії. На мою думку, саме така стратегія створення “Мегаєвропи” відповідає геополітичному і геоекономічному потенціалу України, розташованій у “територіально-комунікаційному” центрі регіону, на перехресті торгових шляхів, в ключовому для підтримки континентальної безпеки секторі.

Микола Барабаш

Україна в силу свого геополітичного розташування здатна відігравати цілу низку різних ролей. Вона може бути мостом між Заходом та Сходом, між тими державами, з якими вона межує. Україна може бути просто транзитною держа-

вою, або нафти та газу, або нелегальної міграції, залежно від позитивних або негативних процесів, що матимуть місце в нашій державі. Україна здатна бути певною мірою фактором стабільності в регіоні чи субрегіоні (маємо на увазі Європу, її східну частину, Придністров'я нарешті) — адже Україна добровільно відмовилася від ядерної зброї, і навіть зараз немає серед політиків абсолютної згоди у цьому питанні. Тому, при наявних ресурсах оборонного характеру, наша держава цілком здатна бути гарантом стабільності в такому стратегічно важливому регіоні, як Східна Європа. Однак і для успішної діяльності України у цьому напрямку, і для підтвердження її спроможності виконувати функції гарантування безпеки в регіоні необхідно пройти “лікнеп” в школі європейської демократії, необхідно провести зміни в усіх галузях суспільного, економічного та політичного життя.

Тарас Возняк

Я думаю ЄС це не тільки економічне об'єднання чи об'єднання у тому форматі в якому воно є сьогодні. Питання європейської безпеки надзвичайно глибоке, питання ефективності його східних регіонів, чи тих держав, що відносяться до Середньої Європи, які зараз входять у ЄС, залежить від того, яка ситуація буде на кордонах, в нових членів. Якщо Україна буде нестабільною, якщо Білорусь залишатиметься такою, якою вона є, успішність політики ЄС в цьому напрямку буде під великим знаком питання. І в цьому сенсі стабільність держави Україна, її прихильність та добрий рівень співпраці є тим, що вона зможе привнести в ЄС. Мало того, я думаю, що з часом питання енергопостачання стане надзвичайно актуальним, оскільки Україна як транспортний коридор для різного роду енергоносіїв може бути не тільки з Росії, а й Середньої Азії, Південного Кавказу, Азербайджану, Туркменістану. Це є великим шансом для ЄС.

Думаю, що ЄС ще не доріс до величини тих завдань, котрі постануть перед ним невдовзі. ЄС не готовий, через почасти дрібничкове мислення, коли Португалія із-за конкурентних міркувань не може допустити, наприклад, Молдову, яка може претендувати на кошти з європейських фондів на сільське господарство або на підняття рівня життя. З часом ЄС підніметься до висоти своїх завдань, тим більше, що час стрімко летить і події, котрі розгортаються в Іраку, диверси-

фікація поставок нафти або навпаки звуження поля, звідки можуть приходити енергоносії, вичерпування природних ресурсів врешті-решт змусить ЄС до співпраці з Україною.

Міркуючи над питанням, що ж є в Україні унікального, я прийшов до висновку, підтвердженого голландцями, що природним ресурсом, котрим володіє Україна є її земля, справжній чорнозем. Це той невичерпний ресурс, який сотнями років давав людям життя. Поки що, ми на жаль, марнотратно відносимося до повітря, до води, до землі та інших ресурсів.

Степан Гавриш

Україна є дуже важливою державою для Європи, оскільки маючи певне геополітичне положення, величезні природні та людські ресурси, вона суттєво може впливати на політику Європейського Союзу. З іншого боку, це стане можливим лише тоді, коли стандарти розвитку української держави будуть суттєво змінені в бік прогресу. Україна, безсумнівно, формувалася у ці роки, хоча і невдало, як регіональний лідер. Маючи досить активну позицію на Сході європейського континенту, Україна може відігравати ключову роль як вагомий посередник між Європою й Євразією. Я думаю, що її географічне положення, яке дозволяє швидко відновити “шовковий шлях” аж до Китаю, є запорукою серйозних економічних перспектив. Мова йде також і про ефективні енерготранспортні коридори. Думаю, що Україна може стати важливим фактором безпеки для Європи. Саме в плані геополітичному, зважаючи, що вона має свої північні кордони з країнами, які ніколи не ввійдуть в Європейський Союз. І таким чином вона може забезпечувати максимально ефективну позицію Європейського Союзу з точки зору безпеки розвитку не тільки європейської спільноти, але й взагалі в цілому світової безпеки, глобальної безпеки. Я також переконаний, що Україна внесе свій вагомий внесок і тими особливими ресурсами, які зараз отримують стимул для свого розвитку: найперше це аграрна сфера; сфера, яка пов'язана з новими технологіями в галузі літакобудування, космосу. Кооперація з Україною для Європи є надзвичайно бажаною при умові, що стандарти такої кооперації будуть відповідати стандартам сучасного європейського розвитку, тобто будуть носити високотехнологічний характер. Поступ України в Європу буде засвідчува-

ти отримання Європою серйозних переваг у світовій конкуренції. Хочу сказати, що подібні роздуми є далеко неповними і вони пов'язані з розумінням того, що це можливо лише тоді, коли ми суттєво змінимо саму політичну, соціально-економічну і загальногромадянську ситуацію в українській державі, наповнимо її змістом, який відповідає стандартам життя у Європі.

Андрій Деркач

Неможливо не помітити, що ЄС виключно своїми силами не може вирішити всі проблеми, що стоять перед континентом. Як і будь-яка міжнародна організація в усі часи, ще від Ліги Націй, він схильний до надмірної забюрократизованості, нерідко до превалювання другорядних питань, а також до недостатньо швидкого реагування та послідовності у вирішенні найбільш важливих проблем. За будь-якого розташування сил у апарата та керівництва міжнародних організацій відсутня безпосередня відповідальність перед громадянами за прийняття та реалізацію рішень. Варто залишатися реалістами і усвідомлювати, що змінити тут нічого не можна, більшість реформ приречена на провал. Міжнародні організації подібні до живих організмів, вони живуть та розвиваються за власними законами, і є межа інституційних змін. У той же час взаємне тяжіння одне до одного Росії та України, з одного боку, та Німеччини, з іншої, було започатковано ще за часів наполеонівських війн. Саме Росія та Прусія були найбільш зацікавлені у ліквідації нав'язування волі однієї наддержави з комплексом месії усьому континенту, а додаткової активності їх співробітництву додавала вигідність торгівельних операцій. Цю традицію було продовжено батьком німецької єдності Отто фон Бісмарком, за часів якого було нарешті визначено основні важелі російсько-німецького партнерства: взаємна зацікавленість у режимі стабільності на континенті, ненав'язування йому волі третіх держав, взаємовигідні ринки збуту та спільна економічна взаємодоповнюваність. "Залізний канцлер" розумів, що орієнтація Німеччини виключно на Захід Європи не може бути достатньою, без співробітництва зі Сходом континентальна стабільність буде неможливою. Ситуація, що склалася після розпаду Радянського Союзу та виникнення незалежних Росії та України, зробила проблему континентального співробітництва ще актуальнішою, поєднавши факти історії з подіями сьогодення. Геополітична

вісь Берлін-Київ-Москва, яка забезпечує стабільний розвиток та безпеку континенту, стає все більш реальною в сучасній політиці. Континентальна вісь дозволяє реалізувати цілу низку завдань, життєво необхідних для стабільного розвитку ЄС. Це стосується як питань суто економічних, так і політики безпеки. Взаємодія через Росію та Україну, з одного боку, та Німеччину — з іншого, економічних потенціалів Організації регіональної інтеграції та ЄС, фактично означає створення єдиного континентального самодостатнього ринку, що відповідає інтересам тих держав, які входять до зазначених організацій. На мій погляд, це і є найкращим вкладом України у майбутнє єдиної Європи.

Володимир Євтух

Україна може внести помітний вклад у розвиток науки, технологій, у певних рамках забезпечувати країни ЄС окремими видами сільськогосподарської продукції. Щодо політичних та суспільних процесів, то тут її вклад, принаймні, на нинішньому етапі розвитку не прослідковується. Головна причина цього полягає у тому, що Європа не готова сприймати Україну з її політичною та суспільною структурою як державу, що відповідає сучасним європейським стандартам у рамках глобалізаційних процесів. У культурному плані Україна через художню літературу, образотворче мистецтво може сприяти розумінню й сприйняттю західним світом сутності людей, які в силу об'єктивних обставин, будучи за географічними і ментальними показниками європейцями, все-таки знаходяться ближче до інших цивілізацій, ніж, скажімо, переважна більшість західноєвропейців.

Юрій Єхануров

Внесок України не варто розглядати як щось статичне та одноразове, а її роль — як виконання кимсь установлених дій. Сила об'єднаної Європи — у єдності розмаїття, в багатстві культурних традицій та економічних укладів. Коли Україна упорається із проблемами в економіці та політиці, забезпечить своїм громадянам гідне життя, вона зможе не лише стати повноправним членом Європейського Союзу, але й надасть йому нового імпульсу для розвитку.

Віталій Кононов

В Україні у багатьох випадках ідеальний стан речей не співпадає з реальністю, і особливо це стосується політики. Як і чому цей розрив відбувся? Причина цього, знову ж таки, полягає у значному розходженні між заявами та деклараціями, зробленими політичними діячами і реальними устремліннями політичної еліти та запровадженням нею до життя цих декларацій та зобов'язань. Нашим завданням повинно бути скорочення цієї прірви між реальним та бажаним. Ми зможемо це зробити тільки за допомогою підвищення соціальної активності суспільства: примусити політичних діячів (які фінансуються з кишень платників податків) виконувати свої зобов'язання та нести відповідальність за свої вчинки. Тепер, повертаючись до питання, яку Україна повинна відігравати роль в Європі. Україна повинна мати повноцінні сучасні, соціально-орієнтовані ринкові відносини та демократію, а також вносити свій вклад в подальше укріплення миру та стабільності в Європі. У політичному розумінні Україна повинна бути не буферною зоною, а сполучною ланкою між Росією та ЄС. Щодо економіки України, то вона повинна бути ринковою з ефективним управлінням ресурсами і базуватися на принципах стійкого розвитку. У соціальній сфері в Україні повинна бути впроваджена модель максимального захисту прав та свобод людини. Однак у дійсності, тільки час та подальші кроки наших політиків покажуть, що саме на нас чекає.

Леонід Кравчук

Якщо порівнювати кількість населення країн-членів Європейського Союзу і Україну, то більші за неї лише Німеччина, Велика Британія, Італія і Франція. Наш потенціал не тільки у кількості населення, а у його якості — культурній, освітній. Не кажучи вже про наш народногосподарський комплекс. Отож, перспективи вагомі. А результат залежить від обопільного бажання до розвитку і співпраці. Доки всі разом не поставимо одне-єдине завдання — побудувати економічно і духовно багате національне життя, яке відповідатиме європейським стандартам, і почнемо його здійснювати, не створимо такої системи влади, яка забезпечить демократичний розвиток суспільства, годі й говорити про місце і роль України в Європі й у світі. Інтеграцію в загальноєвропейські та євроатлантичні структури необхідно розглядати в комплексі з участю в регіональних, міжнародних по-

літичних, економічних, фінансових та інших організаціях та інституціях, таких як ОБСЄ, Рада Європи, Європейський Союз. Говорячи про останній, зрозуміло, що існують деякі відмінності й особливості на шляху інтеграції з ЄС і НАТО. У цьому контексті Україна повинна якнайшвидше виконати свої зобов'язання та привести своє законодавство у відповідність до норм і стандартів Ради Європи, збільшити загальний темп здійснення демократичних, соціально-економічних реформ в усіх галузях, надалі інтегрувати українську економіку в європейську і світову економіку, забезпечити свободу слова та інші права і свободи громадян України.

Іван Курас

Очікувати, що включення України до європейських інтеграційних процесів і відповідних структур спричинить якісні зміни у житті Європейського співтовариства було б наївним. В Україні віддають собі звіт, що нинішній стан справ у нашій державі є таким, який може спричинити скоріше проблеми для Європи, аніж їх вирішення. Однак, якщо дивитись не з позицій теперішньої кон'юнктури, а з позицій стратегічного мислення, то слід мати на увазі, що в будь-якому разі фактор України матиме велике значення для майбутнього Європи. Якщо Україна не буде залишена поза межами „політичної Європи“, то вже сам по собі цей факт сприятиме розширенню зони стабільності та демократії у світі. В іншому випадку ми матимемо нагоду говорити про посилення ризиків як для нашої держави, так і для континенту в цілому. Внесок України в майбутнє Європи визначається її потенціалом: економічним, людським, науковим, її досвідом у збереженні міжнародного миру тощо. Врешті-решт, Україна в статусі повноцінної європейської держави унеможливить відродження „імперії“ на пострадянському просторі, сприятиме налагодженню цивілізованих стосунків ЄС з Росією та іншими країнами пострадянського простору.

Елла Лібанова

По-перше, якщо ми зможемо гарантувати стабільність в нашій державі, невідворотність реформ, не шарахання з одного боку в інший, а проведення послідовної політики, виваженої, передбачуваної, то це зможе гарантувати певним

чином і стабільність в Європі. Чому наші країни-сусіди виступають адвокатами України в Європі та світі? Тому що нестабільна Україна — це в першу чергу головний біль для цих країн. По-друге, я би хотіла, щоб Україна сказала своє слово в культурі, в мистецтві, в гуманітарній галузі. Україні постійно загрозувала і зараз загрожує можливість стати сировинним додатком Європи. Я нещодавно передивилася дослідження щодо темпів урбанізації в Україні. Ми звикли до того, що Україна — це сільськогосподарський регіон, що спеціалізується на аграрному виробництві. Але ж Канада, чи, скажімо, Аргентина мають не менші обсяги сільськогосподарського виробництва, але питома вага міського населення в цих країнах значно вища — у них 80%, а у нас — 67%. А міське населення — це інший спосіб життя, це більший доступ до соціальної інфраструктури, більш широкий світогляд. І я б хотіла, щоб Україна розвивалася гармонійно, як і весь цивілізований світ, не лише Європа, але й Північна Америка, Австралія. Але тут мова йшла про бажану роль України. На жаль, реальна її роль — це постачання дешевої робочої сили, досить кваліфікованої, досить законослухняної, що добре адаптується до європейських умов. Причому я не маю на увазі наших дівчат з сумнівними бізнес-планами, мова йде про дійсно робітників. Україна зараз є постачальником зерна, а я б хотіла, щоб Україна вивозила муку, а не зерно. Україна є конкурентом для європейських виробників: скажімо, наш "АН" просто не випускають на європейські ринки. На жаль, Україна дуже погано піклується про свій імідж. Наприклад, сьогодні в Інтернеті побачила інформацію про те, що одну нашу компанію визнали дуже корумпованою; відкрила сайт і подивилася список, хто є сусідом нашої компанії. Виявляється, що в тому списку представники практично всіх розвинених країн, там не африканські країни, а Нідерланди, Великобританія, США, Франція, Німеччина. Але наші журналісти цю інформацію подають так, ніби наша країна потрапляє в оточення найгірших представників світу, найпристойнішим з яких у кращому випадку є Нігерія. Те, що в нас є поганого, нам і так відомо, але чи є необхідність додавати зайвого?

Олександр Мороз

Україна мусить укріпити позиції Європи у міжнародному співтоваристві, ставши його повноправним та рівноправним членом. Наша країна може ви-

ступити з ініціативою розробки нової Концепції безпеки та співробітництва у світі. Останні події показують, що необхідність цієї концепції назріла, і ми здатні узяти на себе таку місію.

Юлія Мостова

Можна сказати, що Україна — це надзвичайно великий ринок, здатний зацікавити бізнесменів, а також це великий потенціал високоосвіченого населення, здатного, за певної модернізації сфер виробництва, отримати непогане поле для інвестицій, яке необхідно захищати європейськими законами та євроатлантичним дахом. Можна сказати, що Україна — це стародавній культурний простір, напряму пов'язаний із Європою. Україна у складі Європи — це гарантія неможливості відродження Російської імперії. Але головне у тому, що за кілька років Україна, що не отримала системного, програмного поштовху для розвитку, що не пододала дух розпаду, корупцію та “атипову демократію”, така Україна становитиме загрозу для Європи, до того ж загрозу багатопланову. В Україні існує велика кількість підприємств, термін придатності яких давно вийшов, і є велика кількість виробництв потенційно шкідливих, а засоби захисту, побудовані у середині 50-х років, також давно вичерпали себе. Тобто техногенна катастрофа в Україні, за умов відсутності перспективи для неї, можуть стати величезною проблемою для Європи; так, Польща та Швеція відчували на собі наслідки Чорнобильської катастрофи. І це може повторюватися багато разів, доки не зміниться ситуація в самій країні, не зміниться ставлення влади до своїх функцій, а також якщо пріоритети національних інтересів буде замінено пріоритетом особистих інтересів влади, і Європа обов'язково зіткнеться з усім цим букетом проблем. Так вона зіткнулася з нелегальною міграцією; ще може зіткнутися нарешті з тим, що Україна стане суб'єктом Російської Федерації зі статусом країни, але це буде своєрідна Сицилія, яка межуватиме з ЄС, тому певні кола в Росії та країнах СНД використовуватимуть цей плацдарм для розв'язання досить сумнівних операцій, таких як торгівля зброєю, наркотиками, нелегальна міграція тощо. Тобто, якщо в Україні не буде наведено порядок європейського зразку, якщо не буде зроблено перші кроки до нього, ми маємо всі підстави перетворитися на сіру, буферну державу, що становитиме цілий набір загроз цивілізованому світу.

Володимир Палій

Інтеграція України у європейське співтовариство принесе для останнього кілька моментів, які слід враховувати. У стосунках з Європою Україну варто розглядати не як споживача, а як активного учасника інтеграційного процесу. Світ намагається об'єднуватися для вирішення політичних, економічних, соціальних питань. Якщо в Україні процес вирішення економічних та соціальних питань активізується, і це буде пов'язано з процесом інтеграції в Європу, цей фактор, в свою чергу, позитивно вплине на незворотній розвиток демократії в державі.

Україна, і я впевнений цьому, може принести Європі чимало корисного, особливо на ринку продуктів харчування (сільськогосподарське екологічно чисте виробництво). Якщо Європа вкладатиме інвестиції в розвиток українського фермерства, натомість вона отримає якісні натуральні харчі чи напівфабрикати. На сьогодні складається таке враження, що Україна сама споживає ті товари з Європи, які вже частково втратили свою цінність. Для таких товарів потрібні нові ринки, де вони реалізовуватимуться краще. Сьогодні Україна та інші країни пострадянського простору надали свої ринки для таких товарів (від комп'ютерної техніки до харчових продуктів). Проте Україна може сама виробляти товари, які будуть користуватися попитом у Європі. Потрібно, щоб західні інвестори та менеджери зрозуміли це і мали б доступ до інформації про потенційні можливості українського ринку та українського товаровиробника.

Існує ще й інший бік питання. Якщо Україна стає повноправним членом ЄС, вона стане одночасно своєрідним буфером між Європою та азійськими країнами. Вже сьогодні відомі випадки, коли через територію України проходять міграційні шляхи вихідців з країн Азії. Не виключено, що цим користуються й злочинні угруповання. В такому випадку Україна не може самостійно вирішити безліч проблем, які пов'язані з безпекою не лише її території, але й європейських країн. Взагалі, сусідам прийнято допомагати. Якщо твій сусіда міцно стоїть на ногах, якщо ти можеш спілкуватися з ним на рівних, разом завжди легше протистояти будь-якій небезпеці. Я вже не кажу про те, що разом завжди легше починати будь-яку справу.

Володимир Пехота

Україна вже немало зробила для майбутнього Європи, робить і робитиме. Пригадаймо безпрецедентний крок нашої держави на зорі своєї незалежності, коли ми добровільно оголосили про свій безядерний статус і позбулись ядерних озброєнь. І зараз українські військові формування під егідою ООН з честю виконують свої миротворчі місії в гарячих точках планети. Я сподіваюсь, прийде час і Україна відновить свою славу європейської житниці, хоча і не всім це може сподобатись. Крім того за умови євроінтеграції більш ефективно може використовуватись науковий та інтелектуальний потенціал України, культурні та історичні надбання нашого народу. Я переконаний, нам є чим гордитись і чим ділитись із світовим співтовариством. Але цей процес повинен бути двостороннім і взаємовигідним.

Микола Плав'юк

На мою думку, Україна може зайняти достойне місце в Європі. Почнемо з економічних моментів. Нині людство вступає в добу, коли питання про харчування мільйонів жителів земної набуває неабиякого значення. І Україна у комплексі сільськогосподарського виробництва може бути серйозним фактором і для Європи, і для інших континентів. Колосальне значення для Європи з її орієнтацією на ринки Азії і Близького Сходу має також географічне положення України: я передбачаю, що впродовж майбутніх десятиліть основні автостради і лінії зв'язку будуть проходити через територію України. Я вже не кажу про наші природні багатства, наш промисловий потенціал, якими ми можемо збагати Європу в її конкуренції з Північною Америкою чи азійським простором. То ж в економічному контексті я бачу важливий позитивний вклад України з користю для всієї Європи. Культурна площина. Нинішня глобалізація набуває форм культурної експансії американізму, який у багатьох відношеннях відрізняється від оцінок культурних вартостей з боку Європи — колиськи християнської цивілізації людства. В цьому відношенні елементи української культури можуть скріпити культурні цінності і вартості європейського континенту. Ще один момент. Притаманне українцям відчуття соціальної справедливості, хоча вона було більш декларативною, ніж дійсною, цілком знаходиться в руслі європейських традицій. Європейці

розв'язують економічні проблеми з більшим акцентом на соціальну справедливість, ніж північні американці. І в цьому відношенні український досвід і українські традиції також можуть бути корисними для європейської спільноти. У політичному аспекті Україна також буде важливим фактором. На наших очах розігрується гра між атлантичними партнерами — між США і т.зв. “старою Європою”. Я думаю, що частина “старої Європи” буде звертати увагу на країну з 48-мільйонним населенням. Важливе значення має також наше сусідство з Росією. Питання про те, з ким буде Україна: з Європою, чи Росією, також є важливим для Європи. Загалом же реальність нашого внеску в загальноєвропейські економічні, соціальні і політичні процеси значною мірою залежить від того, як швидко ми владнаємо свої внутрішні справи. Нам слід перш за все розраховувати на власні сили і діяти на рівні вищих стандартів, ніж ми діяли впродовж останнього століття. Загалом же Україна не має підстав підходити до об'єднання з Європою з комплексом меншовартості, бо ми можемо не лише щось взяти з Європи, але й багато чого дати їй.

Мирослав Попович

Україна не тільки в географічному, але у культурному сенсі є європейською країною із самостійними і почасти традиційними європейськими зв'язками і орієнтаціями. Залишившись навіть поза процесами європейської інтеграції, Україна буде найбільше (з держав пострадянського простору) відчувати на собі впливи європейських подій і найбільше прагнути до європейських контактів. В найгіршому випадку Україна буде для Європи постійним джерелом неспокою та нестабільності, територією, з якої до Європи ітимуть потоки контрабанди та нелегальної міграції. Я вважаю цей варіант не тільки небажаним, але й малореальним. В кращому і бажаному випадку Україна може повернутися до тієї ролі, яку вона виконувала на сході Європи в XVI — XVIII століттях, а саме роль посередника між Російською наддержавою та Заходом і провідника європейських впливів на схід. Особливо слід зазначити можливості впливу України на колишніх закавказьких та азійських підлеглих Росії, з якими їх поєднують модернізаторські проєвропейські орієнтації і не роз'єднує імперське минуле. Якщо розвиток подій в Україні не набуває катастрофічного характеру, — а на це можна сподіватися, — то такий варіант здійсниться так чи інакше.

Олег Самчишин

Розглянемо це питання у трьох ракурсах. Політичні процеси та участь в них України. Україна є великою державою, має сталі політичні традиції. Це одна з небагатьох держав (можу ще згадати Ізраїль), які пройшли процес природного відбору, тому вона виживає, незважаючи на дуже важкі часи. І ці традиції, і роль України високо цінуються в Європі. У мене багато контактів з партнерами, у позаминулому році ми зустрічалися з представниками Австрійської асоціації споживачів, і вони нам казали: "Не поспішайте до Європи, бережіть ті цінності, які ви маєте". А чому? Наш народ звик до господаря, з великим авторитетом, переважно зрощеним на ірраціональних засадах, будь то цар або президент, недемократична модель взаємовідносин "громадяни-влада", що гарантує сталість і стабільність навіть не дуже високого рівня життя, завжди буде більш зрозумілою, аніж демократична. Не можна автоматично пересаджувати демократичні цінності на недемократичний, або непідготовлений до демократичних засад, ґрунт. Наші патріархальні традиції не так легко викорінюються. Здається, Макіавеллі сказав, що коли ми випустимо на волю людину, яка звикла жити в рабстві, вона, мов дикий звір, буде бігати, не знатиме, що робити, поки з цього не скористається хтось розумний. З іншого боку, культура українського народу в розрізі гуманності, розуміння, толерантності є однією з найвищих у світі. Суспільні процеси. Досвід діяльності, боротьби наших громадських організацій за останні десять років, робота, проведена нашими аналітиками, істориками насправді ще неоцінений. Адже ми зробили дуже багато за ці роки незалежності. Це фактично наш перший досвід незалежності, і здобутки в ньому не такі малі, як здається. Небагато є країн, що характеризуються такою напруженою боротьбою за владу. Це скоріше позитивний процес, аніж негативний. Ну, і економічний. Україна має найкращі землі в Європі та вікові традиції землеробства. Думаю, в майбутньому вона буде задавати тон в Європі як аграрно-промислова країна, по вирощуванню сільськогосподарської продукції, по традиціях землеробства. Наприклад, в Україні ніколи не приживуться біотехнології, генетично модифіковані продукти. Ми пролобіювали маркування генетично модифікованих продуктів ст. 18 Закону України "Про захист прав споживачів", поки що це декларативна норма, але в процесі роботи ми зробили відкриття, що ці продукти ніколи не приживуться

в Україні. До того ж є великі перспективи у наших фермерських господарств, і в найближчому майбутньому вони б могли задавати тон в усій Європі у веденні сільського господарства.

Петро Симоненко

На сьогодні ця роль є мінімальною. Участь України у загальноєвропейських процесах, а тим більше, вплив на їх перебіг, стане можливим лише у випадку демократичних перетворень у нашій країні, коли народ стане суб'єктом політичних і соціально-економічних процесів. Не можна виключати того, що цей процес виявиться доволі тривалим.

Але так само не можна виключати того, що обставини геополітичного і гео-економічного порядку змусять Євросоюз турбуватися про збільшення кола країн, які тісніше співпрацюватимуть з об'єднаною Європою. Власне, перші паростки такого процесу вже маємо. У березні 2003 року Єврокомісія визначила стратегію своїх стосунків на наступні десять років з "дружнім колом найближчих сусідів", вступ яких до Євросоюзу поки не планується. Йдеться про Україну, Росію, Молдову, Білорусь та десяток країн Південного Середземномор'я від Марокко до Ізраїлю і Палестини. Європейці пропонують "колу" вільне переміщення людей, товарів, послуг і капіталів.

Утім, ми розуміємо, що такі принадні для багатьох пропозиції викликані, скоріше, не природним перебігом подій, а зовнішніми обставинами. На тлі відверто цинічного американського гегемонізму європейці поспішають задекларувати власну зону геополітичного впливу, передчуваючи, що на Іраку США не зупиняться.

В практичному значенні ж вже зараз можна назвати ряд можливостей, які можуть стати реальним внеском України в спільний європейський дім:

Політична сфера:

- Значна територія та велика по європейським міркам кількість населення України (майже 50 млн. чол.) об'єктивно створюють передумови для того, щоб нормальна європейська стабільність в Україні була адекватним гарантом військово-політичної стабільності у всій Східній Європі;
- Процеси демілітаризації в Україні (відмова від ядерної зброї, військова

реформа) з одного боку, і високий військово-технічний потенціал нашої держави з іншого, — об'єктивно можуть стати необхідною складовою нової єдиної системи загальноєвропейської безпеки, яка б гарантувала знехтувані нині принципи територіальної цілісності та безпеки Гельсінських угод 1975 року;

- Україна на світовій арені могла б частіше говорити єдиним голосом з усією Європою.

Економічна сфера:

- можливості транзиту енергоресурсів через територію України з євразійського та азійського регіонів для забезпечення альтернативних джерел енергоресурсів всієї Європи (особливо цінним тут вбачалося б партнерство Німеччини та Франції) та глибока співпраця в сфері енергетики;
- український потенціал в сфері космічного та авіабудування;
- виробництво двигунів, високоточних приладів, складне проектування та інженерія, сфера телекомунікацій;
- виробництво зброї та українські технології подвійного використання, адже Україна є одним з лідерів на світових ринках продажу зброї;
- Україна має значну сировинну та ресурсну базу, розробку якої за допомогою європейських партнерів можна підняти на вищий технологічний рівень;
- сільськогосподарський потенціал України, адже на нашій території сконцентровані найкращі чорноземи в світі (і я вважаю, що Європу не повинна лякати дешевизна української с/г продукції — ми можемо забезпечити продовольчу безпеку європейських партнерів, адже, врешті-решт, хіба розподіл праці та виробнича спеціалізація не є рушійними силами сучасної світової економіки?!);
- українські трудові ресурси, які не повинні бути жертвою процесів “відпливу мозків”, а мають стати органічною ланкою загальноєвропейських виробничих процесів на благо України та європейських партнерів;

Щодо ролі України в майбутній Європі, то вона буде визначатися тим, наскільки успішно Україні та європейським партнерам вдасться реалізувати названі та інші можливі внески України в єдиний європейський добробут. Щодо бажаної ролі, то скажу європейській громадськості одне: Україна — це не Мальта, хоч

би так декому в Європі і здавалося на основі цілком реальних економічних показників. І на користь цього наведу лише один приклад — Друга Світова війна і роль України в ній.

Костянтин Ситник

Ми (Україна та українці) в інтелектуальному, науковому, культурному плані абсолютно нічим не відрізняємося від Португалії, Іспанії, Італії, Греції, Болгарії тощо, окрім хіба що політично більш дозрілих Великобританії, Німеччини та Франції. Ми ще не стали великою державою, але у нас є великий потенціал у цьому напрямку. Скажімо, якщо на потреби нашої науки дати в половину менше коштів, що надають на потреби європейської науки, я абсолютно упевнений, що ми переженемо європейські країни по більшості основних показників. Адже ми в умовах наших злиднів виживаємо і робимо наукові відкриття міжнародного рівня, а які можливості відкриються перед наукою за умов достатнього фінансування? До того ж українські вчені мають великий авторитет в науковому світі, вони працюють у країнах Європейського Союзу, і можна сказати, що саме вони здійснюють серйозний вплив на розвиток Європи, навіть якщо ми не знаємо про такий вплив. І коли наші співвітчизники виступають в Раді Європи, вони теж здійснюють вплив на розвиток ЄС. Таким чином ми показуємо, як не можна жити, ми підказуємо Європі вірні та невірні шляхи розвитку. Нашими помилками ми впливаємо на країни європейської спільноти. Можна по-різному сприймати С. Головатого, можна дивитися на нього та йому подібних як на не патріотів, що створюють негативний імідж нашої державі. Але ці люди показують, що виконавча влада в Україні своїми діями не сприяє піднесенню авторитету. А якби вони замовчували негативні факти з українського життя, або подавали неправдиву інформацію про стан справ в Україні, це ще більше б погіршило наш імідж, адже наша держава не є замкненим простором, і неозброєним оком можна спостерігати більшість негативних явищ внутрішньополітичного та соціального життя. І тут існує зворотній зв'язок: нам підказують можливі шляхи виходу з тієї чи іншої кризової ситуації, і ми потроху змінюємося, і змінюємося на краще. Звичайно, є і бажана роль України в європейських процесах. Нам би хотілося виступати на рівні Великобританії або Франції, а не намагатися наздогнати Словаччину та

Угорщину. Хотілося б відігравати ключову, провідну роль в нашому регіоні, а не бути звичайним буфером між Заходом та Сходом. В наші плани входить авангард, а не ар'єргард Європи. Незважаючи на розвалену, пограбовану економічну систему нашої держави, під час поїздок по Україні можна побачити, як, нерідко за допомогою західних партнерів, відроджуються невеликі і середні підприємства, цілком конкурентноздатні не лише в Україні, але і на міжнародних ринках. Так, наприклад, у місті Красний Луч на Донеччині американці побудували фабрику з пошиття одягу, продукція якої користується попитом не лише тут, але й за кордоном, активно йде на експорт. До того ж у нас напрацьовано різного роду зв'язки, в першу чергу культурні, і тут однозначно треба сказати, що нам один шлях — до Європи.

Ганна Скрипник

Перш за все, Україна змогла б стати своєрідним полігоном для наступу Європи в плані проєкції європейських цінностей на азійські обшири. Утвердження європейських норм і життєвих стандартів в українському суспільстві позитивне вплине на становлення громадянського суспільства і розвиток ринкової економіки в колишніх республіках Радянського Союзу, більшість яких ще не подолала спадщини тоталітарного минулого. Не слід також забувати про потенційні можливості української економіки. Європа і світова спільнота зможе широко використовувати знамениті українські чорноземи, що в перспективі стануть важливим джерелом обмежених харчових ресурсів нашої планети; багатства наших надр, які б могли органічно доповнити природні ресурси наших західних сусідів. Попри негативні тенденції останнього десятиліття, спричинені фактичним припиненням фінансування державних наукових програм, не вичерпала своїх можливостей українська наука. Міцні позиції України в літакобудуванні, космонавтиці, металургії, окремих напрямках машинобудування. І хоча Європа не завжди охоче допускає на свої ринки конкурентів, їй рано чи пізно доведеться співпрацювати з Україною. Вигоди від такої співпраці очевидні. Адже штучне відсторонення держави з майже 48-мільйонним населенням від європейських ринків одночасно означатиме і втрату для Європи українського ринку, що в перспективі має величезну ємність. Територія України займає важливе стратегічне положення як

природний транспортний коридор між Європою та Азією, котрий незабаром відкриється густою мережею сучасних автомобільних та залізничних магістралей, оновлених газо- і нафтопроводів, ліній електропередач, в яких кровно зацікавлена Західна і Центрально-Східна Європа. Мій оптимізм у цьому плані підкріплюють активні дії українського міністерства транспорту, яке впродовж короткого часу зуміло реалізувати кілька надзвичайно цікавих і перспективних програм і проектів. Один із цих проектів — налагодження контейнерних перевезень по маршруту Іллічівськ — Клайпеда та Київ — Славкув, які надзвичайно вигідні як з економічної, так і з екологічної точки зору. Що ж до реальної ролі України в загальноєвропейських політичних, економічних, і суспільних процесах, то вона — повторю ще раз -буде залежати від змін у її внутрішньому житті. Без піднесення соціальної активності широкого загалу, відсторонення від влади олігархічних кланів, розвитку громадянського суспільства і формування нової національної еліти шлях України до європейської спільноти буде уповільненим.

Володимир Стретович

Зважаючи на потенціал України вона мала б бути у числі лідерів розвитку нової Європи. Не тільки зважаючи на ресурси, але й на історію, географічне становище і т. д. Економічний потенціал має дати нам поштовх, я вірю в “українське диво”, типологічно подібне до “економічних див” Південно-Східної Азії. Проте можливість за декілька років пройти шлях, на який іншим потрібні були десятиліття залежить від політичної волі і від переконаності населення, яке вже дуже втомилося від нинішніх негараздів. Можливо через 15-20 років України все ж буде серед тих 5-7 країн які будуть “законодавцями мод” у розвитку Європи. Принаймні серед слов’янських держав ми будемо займати провідну позицію і відстоювати її на загальноєвропейському рівні.

У світі народжується біполярна система: ЄС і США. І Україна може відігравати поважну роль у ЄС. Але це все залежатиме від політикуму і від населення, яке буде підтримувати європейський вибір. Без цього ми дуже довго будемо тупцюватися на місці. Але ми маємо змінити рутинний підхід і бачення України, як держави, яка не відбулася. Україна має бути лідером не лише за територією, кількістю населення тощо, але й за тією політикою, яку вона проводитиме.

Наталія Сумська

В Україні склалася така ситуація, за умов якої рішення, від яких може залежати доля держави і народу, іноді навіть не доводяться до його, народу, відома. Прикладом може слугувати участь України у розв'язанні іракської проблеми: переважна більшість населення активно виявляє невдоволення таким рішенням, висловлюється про це, але влада абсолютно не зважає на волю свого народу. Можливо, це правильне рішення, можливо, воно здатне покращити імідж України на міжнародній арені, однак простому громадянину незрозуміло — навіщо нам це. Тому важко давати відповідь на питання, який внесок може зробити наша держава, оскільки з народом влада не порадиться і вчинить по-своєму. Неприємно визнавати, але складається враження, що в Україні від народу нічого не залежить. З іншого боку, наша держава має досвід підтримувати мир та спокій у суспільстві, не піддаватися на провокації, уникати міжетнічних та міжконфесійних конфліктів, принаймні які здатні привести до людських жертв. Це позитивний досвід, багато у чому залежний від ментальних особливостей українців. Українська культура і наука також, я упевнена, зможуть зробити безцінний внесок у європейську культуру та науку. Щоправда, задля цього необхідно кардинально змінити підходи уряду до фінансування цих галузей, попередити відтік “мозків” та “талантів” з України. Наука і культура рухають прогрес у суспільстві, це такий же важливий елемент, як і дихальне горло у людини. Їх треба стимулювати, не перекривати, а тоді вже можна буде говорити про роль України в загальноєвропейських процесах.

Борис Тарасюк

Україна вже зробила свій внесок і продовжує його робити у спільну європейську мету і в першу чергу у сфері стабільності та безпеки. З самого початку Україна брала участь у всіх основних операціях по підтримці та збереженню миру на Балканах, починаючи з Хорватії, потім Боснії, Герцеговини, а тепер у Косово. Також Україна разом з Росією та ОБСЄ активно діє в ролі гаранту миру у Придністровському конфлікті і намагається забезпечити мир у зонах конфлікту на Кавказі. Хоча про це нечасто згадується, українська держава загальновідома своєю здатністю забезпечувати мир та взаєморозуміння у міжетнічних відноси-

нах, і роблячи це показує позитивний приклад поводження з національними меншинами. І давайте згадаємо, що на початку 90-х років Україна та Угорщина першими підписали двохсторонній документ про національні меншини і після цього інші країни Центральної та Східної Європи за нашим прикладом зробили теж саме. Це означає, що Україна може перенести свою здатність встановлення міжетнічної гармонії на іншу частину Європи. Україна — це могутня сільськогосподарська та індустріальна країна і це означає, що вона одночасно являє собою джерело експорту до ринків кандидатів та країн-членів ЄС, і в той же час Україна представляє собою достатньо могутній ринок з 48,5 мільйонами споживачів. Приєднавшись до ЄС, або ставши частиною європейського інтеграційного простору, Україна напряму сприятиме поширенню стабільності, демократії та процвітання на Сході Європи. Україна знаходиться в центрі Європи, і тому логічно, що вона повинна бути невід'ємною частиною європейського інтеграційного простору. Давайте також згадаємо, що Україна має найбільшу в Європі територію, якщо не казати про європейську частину Росії, і є п'ятою в Європі нацією за кількістю населення. За своїм геополітичним положенням Україна стає сполучною ланкою між Північчю та Півднем Європи, між Заходом та Сходом, а в широкому розумінні між Азією та Європою. Україна має високо освічену робочу силу, яка була, є і буде необхідною не тільки в Україні, а й в багатьох інших країнах, і пошук наших програмістів є одним з цих прикладів.

Юлія Тимошенко

Приєднання до “католицько-протестантського” Євросоюзу європейських “православних” країн знову об'єднає цивілізаційні “гілки” християнської ойкумени і тим самим обов'язково змінить духовний ландшафт єдиної Європи. Я впевнена, що ця “культурна унія” матиме і для “старенької” Європи, і для усього людства колосальні позитивні наслідки. Вона принципово “змолодить” європейську цивілізацію, підготує її до нових досягнень. Що стосується ролі України, я сподіваюся, що в майбутній об'єднаній Європі вона буде помітною в самих різних сферах — духовного мислення, науки і техніки, мистецтва (талановитість української нації на цих теренах очевидна). Особливо я сподіваюсь на те, що українська нація, ставши частиною європейської багатонаціональної спільноти, стане на

перешкоді нівелюючим, уніфікаційним тенденціях євроінтеграції. Виховане століттями залежності вміння українців зберігати власне “культурне обличчя” допоможе їм знайти себе і в нових геополітичних умовах і гідно відповісти на виклики глобалізації новими духовними досягненнями. В економічному плані приєднання України до ЄС матиме істотні вигоди. Можна багато говорити про потенційні можливості української промислової інфраструктури, інноваційний потенціал, енергетичні можливості тощо. В геоекономічному плані підкреслю лише одне: Україна — комунікаційний вузол на перехресті Європи і Євразії, вигідний плацдарм для виходу ЄС до Каспійського регіону, для розширення економічної експансії в Росію і далі на Схід. І цим все сказано.

Іван Томич

Одна справа — наші бажання, а зовсім інша — наша реальність. Я би хотів, щоб Україна зайняла своє оптимальне місце у європейській сім'ї. Я маю на увазі гармонію тих інтересів, що вже склалися в Європі, та тих реалій, які відповідають сучасному рівневі розвитку України. Це стосується зайняття Україною тих економічних ніш, що зараз вільні, насичення європейського ринку товарами, що не виробляються або виробляються у недостатній кількості в Європі. Думаю, це було би вигідно обом сторонам, і допомогло би економічному зростанню українського сільськогосподарського виробника. Що я маю на увазі? В Україні виробництво сільськогосподарської продукції, як зернових, так і овочевих культур, проходить переважно в екологічно чистих умовах; це безпечні, екологічно чисті, природні продукти, яких не вистачає у високотехнологічній Європі. Думаю, що високий рівень індустріалізації західних демократій потребуватиме таких товарів. Такий напрямок співпраці, участі України в європейських процесах є цілком можливим. Однак необхідно пам'ятати, що наша держава повинна прийняти на себе низку обов'язків щодо відповідних стандартів, вироблених для країн Європейського Союзу. Це і приведення нашого законодавства у відповідність, і стандартизація, і вступ до СОТ. Тоді би можна було отримати непогані шанси та позитивну рекламу для проходження українських товарів на світові, у першу чергу європейські, ринки. Другий елемент співпраці — це комплекс сприятливих умов для виробництва не лише високоякісних (завдяки гарним природним ґрунтово-кліматичним умо-

вам), але й дешевих (через перенасиченість ринку сільськогосподарської робочої сили) продуктів. Нещодавно я бачив аналіз Євросоюзу, проведений Німецькою консультативною групою, і ми разом з членами цієї групи дискутували про вигідність українського молока, собівартість якого набагато нижча за європейський аналогічний продукт. Окрім того, досі невикористаними залишаються природні особливості України, наприклад, гірські ландшафти Карпат, які можна розглядати і як базу "зеленого туризму", і як джерело природних багатств. Тут ми ще не працювали на професійному рівні, не відкривали потенціалу даного регіону ні для себе, ані для світу. Крим теж не задіяний на повну потужність, а його унікальність цілком може бути використана і у вигляді курорту, і як туристичної зони. Крім того, поєднання виробничого аграрного потенціалу України та технологічного потенціалу, величезного досвіду у сфері менеджменту ЄС здатне дати великі дивіденди і бути перспективним напрямком співпраці ЄС та України.

Віктор Ющенко

Сама велика цінність для Європи щодо України — це бачити Україну демократичною, прогнозованою, зрозумілою в плані власної політики. Образно кажучи, Європі важливо зрозуміти куди рухається ця країна. Чи може вона дійсно переживає період феодалізму і кочових племен, які табунами, залежно від погоди, рухаються то на схід пів-сезону, то на захід пів-сезону. Я не зустрічав політиків, які б говорили, що Європа не зацікавлена в Україні. Якщо пригадати конференцію у Варшаві восени 1992 року, присвячену стосункам України та Європейського Союзу, то хотілося б нагадати ключову тезу Хав'єра Солани про те, що Україна повинна не гратися з європейськими правилами, а грати за європейськими правилами.

Безумовно, в Європі є висока оцінка можливої ролі України, більшість політичних гравців Європи бачать Україну як європейську країну. Відверто кажучи, я не розумію чому в українському суспільстві існують дискусії на тему "хто ми": європейці чи не європейці. Подібні питання не повинні виникати навіть на підсвідомому рівні, оскільки ми були і будемо європейцями. Проте наразі відбувається процес політичного вибору, коли політична влада, яка декларувала європейський курс як успішний, особливо в перший термін каденції президента

Кучми, нині неспроможна реалізувати європейську перспективу. В результаті ми бачимо, що результатом такої політики є те, що максимум, який можуть дати нам європейці сьогодні — це визнати нас сусідами. Такий статус є суто географічним, а оскільки ми є географічним центром Європи, проводити подібні дискусії чи є ми європейцями чи ні, якоюсь мірою принизливо. Якби подібне питання стояло, наприклад, перед поляками, думаю, лівова частина представників цієї нації просто б образилася на подібні визначення і дії, які не мають чіткої філософії.

Наталія Яковенко

Думаю, що потенційний внесок України у майбутнє об'єднаної Європи визначила сама географія. Сьогодні Україна є географічним мостом між Європою та Азією, а в перспективі могла б стати тереном, де розташовані основні вузли економічного євро-азійського співробітництва — транспортні артерії, посередницькі структури тощо. Своєю чергою, це детермінувало б і політичну роль України як природного посередника, найбільше зацікавленого в гармонізації взаємин „між Сходом і Заходом“. Щодо суспільних процесів — то в найближчій перспективі Україна навряд чи зможе претендувати на якийсь самостійний голос у зв'язку тим, що громадянське суспільство тут поки що перебуває в ембріональному стані, а механізми формування і трансляції суспільної думки не відшліфовані та й просто ще не мають достатньо потужного інтелектуального забезпечення.

4. Нинішнє розширення ЄС та його вплив на Україну.

Володимир Барабаш

Як у будь-якому діалектичному процесі, будемо розглядати два боки. Перше: те, що нинішнє розширення ЄС відбувається без участі України, це вкрай негативно для нас, оскільки консервує ті процеси, про які я казав, відповідаючи на перше питання. Ми залишаємося за межами цивілізованої Європи. З іншого боку, для прогресивних сил це стимул завтра відповідати тим стандартам, яких треба досягнути, претендуючи на членство у структурах ЄС. Ми розуміємо, що нас туди не кличуть, а наша нинішня політична еліта не дуже туди і пнеться, бо вона не конкурентноздатна і не зможе вистояти під тиском вимог прогресивного менеджменту. У них нема потенціалу для самовдосконалення, і страх перед конкуренцією примушує зсередини гальмувати позитивні процеси, спрямовані на європейську інтеграцію, причому тут мова йде не про політичні процеси, а про культурно-правове сприйняття норм та принципів європейської цивілізації. Я, як підприємець, не боюся конкуренції, оскільки завжди готовий до позитивних змін, чого про нашу еліту не можна сказати. Тому на моє глибоке переконання те, що розширення ЄС відбувається без участі України — великий мінус в першу чергу для майбутнього самої України, а з іншого боку, стимул для здорових сил в Україні досягати позитивних змін.

Раїса Богатирьова

Я впевнена, що розширення ЄС на Схід позитивно вплине на Україну. По-перше тому, що, став "сусідами", Євросоюз і Україна матимуть набагато більше конкретних приводів для політичного діалогу, економічного співробітництва і перспективного проектування, ніж це було досі. По-друге, наближення ЄС до українських кордонів сприятиме укріпленню безпеки в регіоні, що теж в наших спільних інтересах. По-третє, я вважаю, що політичне "сусідство" зміцнить гуманітарні контакти між країнами ЄС та Україною, дозволить нам краще зрозуміти один одного, встановити інтенсивний культурний обмін.

Микола Барабаш

Як будь-які зміни у сусіда впливають на ситуацію в твоєму домі, так і нинішнє розширення Європейського Союзу обов'язково буде мати вплив на Україну. Тісні зв'язки України з Польщею, Угорщиною, Словаччиною, постійні контакти наших громадян можуть бути фактором позитивних змін в нашій державі, адже ті перетворення, яких вимагає членство в ЄС, і які обов'язково будуть мати місце в країнах-сусідах, відіб'ються у свідомості тих наших громадян, які часто відвідують ці країни, і транспортуються до України. Та й сама Європа зміниться. Але, з іншого боку, світ стане більш жорстким, конкуренція зросте, і Україні доведеться знову призвичаюватися до нових умов. Так чи інакше, Європейський Союз наближається до наших кордонів, і з цими новими умовами нам необхідно рахуватися, в цих умовах нам доведеться жити. Тому я вважаю головним чином позитивний вплив від розширення Європейського Союзу на Схід, оскільки нові економічні та політичні умови, якими керується ЄС і які стануть обов'язковою умовою для нових членів, органічно увійдуть до нашої економічної та політичної системи, тому що стануть нормою як у внутрішньополітичному, так і в зовнішньополітичному процесах.

Тарас Возняк

Я думаю Україна повинна однозначно вітати розширення ЄС, а те, що наші сусіди Польща, Угорщина, Чехія, а невдовзі і Словаччина, Румунія увійдуть в ЄС — це є тільки позитивом. Розширення ЄС це не тільки творення економічного

об'єднання, котре регулюватиме процеси економічного розвитку. Це і розвиток суспільства, це зона стабільності. В найближчому майбутньому ЄС творитиме свої організації безпеки і чим ближче до нас сфери спокою, миру і процвітання, тим краще. Мало того, чим менше між нами і ЄС різного роду буферних зон, посередників, тим теж на краще. Звичайно нам необхідно адаптувати своє законодавство, структуру підприємств, форми суспільного життя, політичні механізми. Якщо вони будуть адекватні і співмірні з нормами ЄС, то питання входження в ЄС не буде проблемою. Навіть в тому випадку, якщо Україна формально не входить в нього, як Норвегія чи Швейцарія, котрі не входять адміністративно, але де-факто, за характером вони включені в загальну систему, починаючи від економіки і закінчуючи культурними аспектами. Я думаю, що європейці занадто перестраховуються, в принципі, вони могли пообіцяти майбутнє членство, не обговорюючи часу коли це має бути. Важливим було почути цю фразу, але оскільки її не було сказано, то їм не вистачає широти поглядів, і це є їхня величезна помилка

Степан Гавриш

Це є глобальна проблема для України. Таке розширення ЄС несе в собі як позитив, так і негатив. Позитив полягає в тому, що це стимулює Україну до швидкого прийняття рішень стосовно гармонізації своїх інтересів з Європейським Союзом і прийняття для себе єдиного національного вибору — бути в Європейському Союзі. І цей вибір не може залишатися лише політичною декларацією. Він має стати практикою щоденного державного і економічного життя. Позитивним є те, що Україні пропонують високу конкуренцію, і хоча це вимагає надзвичайних і особливих зусиль, але дозволяє швидко будувати нові високотехнологічні інфраструктури, які піднімають рівень життя в українській державі. Тобто відбувається адаптація всіх систем життя до європейських сучасних стандартів. Позитивом є також те, що Україна буде отримувати все більше і більше високотехнологічних європейських інвестицій. Європа постійно буде так чи інакше впливати на будь-яку українську позицію в пошуках консолідації зусиль для подолання спільних проблем, в пошуках розподілу ринку праці та продуктів виробництва і, звичайно, в пошуках моделі спільної безпеки. Останнє є найбільш важливим на цей час для стосунків Європи і України, оскільки колективна система безпеки дає достатньо

високий ефективний рівень стабільної еволюції розвитку. Тим більше що Україна має достатньо високо місткий ринок, який здатний поглинати значну частину європейської продукції. І бажано було б, щоб ці стосунки були б достатньо справедливими, щоб і українці могли б бути присутніми на високоструктурних європейських ринках і якомога менше тиснулись антидемпінговими заходами з боку Європейського Союзу.

Негативом є те, що введення шенгенського режиму може суттєво вплинути на гуманітарний обмін, зменшивши обсяг так званих "демократичних інвестицій", пов'язаних з отриманням українцями, які бувають в Європі, європейського досвіду життя. Це зменшить ефективність впровадження гуманітарних цінностей в Україні і спричинить зменшення активності у діловому вимірі, тобто в економіці, соціальних проектах тощо. Негативом виступає і те, що Україна буде поставлена у складне становище і в цьому відношенні як речовина, яка, наштотхнувшись на перешкоду, має властивість або її обминати, що неможливо в даному випадку, або повертатися назад, може сьогодні дрейфувати в сторону Росії й Азії. А це означає, що ми будемо повертатись у своє минуле, а не рухатись вперед. Тому я переконаний, що Європейський Союз має прийняти окрему програму адаптації України до ЄС з побудовою певного перехідного коридору, подолавши який Україна зможе стати асоційованим членом цієї організації. Це має бути окрема масштабна угода, де будуть виписані вимоги до України щодо виконання нею взятих на себе зобов'язань, покликаних забезпечити просування до європейських стандартів демократії та економічного розвитку. З іншого боку, їй мають бути забезпечені рівні умови для співпраці з Європейським Союзом: пом'якшений шенгенський режим з т.зв. "короткими" візами, які можна буде отримати без громіздких бюрократичних процедур; розширені можливості для отримання інвестицій; надання справедливих преференцій на своїх ринках, які б задовольнили обидві сторони. Можна навести ще десяток-півтора вкрай потрібних умов, які стосуються як гуманітарних, соціальних, економічних, так і суто політичних чи військових питань.

Андрій Деркач

Наслідки розширення Євросоюзу матимуть для економіки України як позитивні, так і негативні наслідки. Вступ до ЄС країн "першої хвилі" та, відповідно,

прийняття ними євро стандартів у технологічній та соціальній сферах призведе до підвищення вартості виробництва і розпочнеться процес його переміщення до третіх країн. Для України, яка має високопрофесійну та дешевшу, аніж у ЄС, робочу силу та незадіяні виробничі потужності, це створює певні можливості, і цим варто правильно скористатися. З іншого боку, можливості експорту української продукції будуть ще більш обмежені, і згідно євро стандартів, і внаслідок єдиної політики країн ЄС щодо захисту свого внутрішнього ринку. Економічною катастрофою це, звичайно, не стане, хоча би внаслідок наявності величезних ринків держав, що входять до Організації регіонального співробітництва, однак викличе необхідність серйозної перебудови структури виробництва.

Володимир Євтух

Розширення ЄС може вплинути на Україну в основному позитивно, наблизивши широку громадськість до більш адекватного розуміння демократії; стимулюватиме формування громадянського суспільства; збільшить можливості доступу до європейського інформаційного та культурного простору; стимулюватиме більш раціональну організацію виробництва та раціональне використання ресурсів. Розширення ЄС відкриє нові імпульси для вступу України в Європейський Союз, стимулюватиме трансформаційні процеси від тоталітарного до демократичного суспільства, прискорить формування громадської думки у напрямку сприйняття цінностей суспільного розвитку західноєвропейських держав, особливо засад правового захисту громадян від свавілля влади і грошей. Розширення ЄС дасть додатковий стимул для подолання негативних стереотипів у стосунках між найближчими сусідами України, які формувалися під тиском історичних подій, наприклад, між Україною та Польщею. Разом з тим, розширення поступово може руйнувати усталені міжособистісні стосунки, які склалися в Україні на досить таки позитивних засадах християнської моралі.

Юрій Єхануров

Хотілося би, щоб воно здійснило стимулюючий вплив. Українська політична еліта має чітко зрозуміти, що зовнішня підтримка євро інтеграційних прагнень України є лише допоміжним чинником, важливою, але не ключовою умовою

успішного ходу процесу. Україна мусить самостійно пройти свою частину шляху, як це зробили країни — нові члени Європейського Союзу.

Віталій Кононов

Коли ми говоримо про наслідки розширення ЄС, ми як правило, згадуємо про його негативний вплив на українських людей, зовнішню торгівлю, відкриття нових ринків і таке інше. І ми рідко замислюємося над тим, які позитивні зміни це може принести. Перш за все ми будемо мати захищеними наші західні кордони від павутини багатосторонності, що є надзвичайно важливим для нашої безпеки та недоторканності, чого не можна сказати про наші східні кордони. На сьогодні нам потрібно здійснити всебічне дослідження цієї проблеми. Східно-європейський інститут розвитку, де я є членом правління, нещодавно розпочав таке дослідження, в якому буде проаналізовано вплив розширення ЄС на ринок праці, освіту, охорону здоров'я, соціальний сектор та навколишнє середовище, використовуючи демографічні прогнози, засновані на останніх даних перепису (населення), та збору інформації. Ми запрошуємо всіх зацікавлених осіб приєднатися та підтримати цю ініціативу. Одна з частин цього проекту буде сфокусована на тому, в якій мірі Україні буде потрібна допомога (сприяння) (як внутрішня так і зовнішня) в цих галузях аби захистити їх від серйозних негативних тенденцій.

Леонід Кравчук

Довгоочікуване розширення Європейського Союзу врешті має відбутися. Вперше воно відбувається на межі колишньої „залізної завіси“. Це позитивний крок. Але є і певні проблеми. Є дуже велика небезпека, що це розширення може зупинитися на „лінії Керзона“, залишивши „по той бік“ Україну, Росію, Молдову, Білорусь та інші держави СНД. Це зовсім не „проукраїнська“ політика і ми маємо все зробити, щоби пояснити це, змінити ставлення до України.

Іван Курас

Просування ЄС у східному напрямку — явище в цілому позитивне. Україна вітає цей процес. Разом з тим, нинішнє розширення є і тривожним сигналом для України. Ми не потрапили на потяг, яким поїхали десять країн Централь-

но-Східної Європи. Результат відомий: сьогодні чиновники Єврокомісії, інших структур Об'єднаної Європи, чільні представники країн-членів ЄС уникають розмов про конкретний часовий вимір приєднання України до Євросоюзу. А фактичне розгортання дискусії про „кордони Європи“, започатковане головою Єврокомісії Романо Проді, ставить взагалі під сумнів перспективи європейського вибору України. В контексті проблеми „кордонів Європи“ я розглядаю і запропонований Україні статус країни-сусіда ЄС, і гасло „все, крім інституцій“ у стосунках з країнами, що опиняються поза межами оновленого Євросоюзу. Разом з тим, висловлю контрверсійну думку: ми отримаємо можливість спостерігати за адаптацією постсоціалістичних та пострадянських країн до нових умов. А значить, коли прийде час приєднатися до Європи інституційно (в інших аспектах ми вважаємо свою країну європейською), ми зможемо врахувати їх досвід, не повторити їх помилок.

Елла Лібанова

Якщо хто-небудь в Україні мав ілюзію з того приводу, що нас візьмуть у ЄС найближчим часом, то таке масштабне розширення, свідками якого ми є, знищує всі ілюзії, адже дай Боже Європі дати собі раду з новими членами. Якщо ж розглядати цю проблему з іншого боку, що країни-сусіди України стануть частиною Європейського Союзу, і відповідно їхнє ставлення до України буде визначатися нормами та вимогами ЄС, але ми є сусідами багато часу, і це на краще. Наші стосунки дуже тісні, випробувані роками, з тією ж Польщею, і ми через стосунки з Польщею будемо співпрацювати з ЄС.

Олександр Мороз

Вступ до Європейського Союзу найближчих сусідів України, партнерів по колишньому соціалістичному табору, змушує керівництво нашої держави замислитися про правильність здійснюваних ним реформ. На відміну від Польщі, Угорщини, країн Балтії Україні надто далеко до європейських стандартів. Тому влада буде змушена по-іншому впливати на структурну перебудову економіки, експортно-імпоротної політики, запровадження сучасних технологій, сприяти розвитку цивілізованого ринку. Адміністрування, за якого інтереси кланів сто-

ять вище інтересів суспільства, обов'язково приведуть Україну до стану колонії. Тому на перший план виходить чітка альтернатива: інтеграція або колоніальне становище, звідси — демократія або кримінальна диктатура.

Юлія Мостова

Сам факт вступу до ЄС нових членів дають Україні надію на те, що рано чи пізно і вона зможе приєднатися до цього конгломерату. До ЄС зараз увійдуть країни, які більшою мірою, аніж Франція чи Німеччина, розуміють українські реалії, вони знають, через що ми проходили у Радянському Союзі, з якою спадщиною ми боремося. З німцями, французами, представниками Бенілюксу ми розмовляємо фактично різними цивілізаційними мовами, а Польща, Угорщина, Чехія — це певною мірою тлумачі, які, за бажання, зможуть перекласти з української мови на цивілізовану. Це буде переклад із розумінням ситуації. Інше питання, який буде рівень активності наших партнерів. На мою думку, навіть колючим дротом вони не зможуть відмежуватися від країни, що є їх сусідкою, і тому вони будуть зацікавлені в тому, щоб Україна наближалася до тих стандартів, які існують і для нових членів ЄС. Це не буде альтруїстична позиція, ця позиція буде вирішувати питання власної національної безпеки. Інша справа, скільки часу їм знадобиться. На жаль, Україна останні вісім років є країною втрачених можливостей, і втрата інтересу до неї може бути обумовлена тим, що ми самі затягнули зі змінами, і чим далі, тим менше надії, що за цієї влади вони взагалі відбудуться. Але, разом із тим, питання національної безпеки змусить більш серйозно ставитися до питання наближення України до європейських стандартів.

Володимир Палій

На мою думку, нинішнє розширення ЄС, особливо це стосується вступу Польщі та Угорщини, значною мірою впливає на ситуацію в Україні. Закриття, чи посилений контроль західних кордонів, коли якоюсь мірою втрачаються налагоджені ділові та суспільні зв'язки, вже не кажучи про стосунки між спільнотами та окремими людьми сусідніх країн, має негативний наслідок для громадськості. З іншого боку приклад сусідів завжди спонукає до більш рішучих дій. Я очікую, що в процесі інтеграції в ЄС Польщі та Угорщини, Україна стане динамічніше про-

суватися вперед у питаннях створення відповідних умов для власної адаптації у Євротовариство. Зрештою, ці процеси так чи інакше просуваються вперед на рівні міждержавних стосунків та суспільної свідомості українців.

Микола Плав'юк

На короткий термін це може бути боляче для нас, бо нині ми почуваємося тільки "сусідами", а не частиною Європи. Але в перспективі це одночасно є викликом і вимогою до нас: якщо ми справді збираємось інтегруватись з Європою, то мусимо зробити висновки з нинішнього розширення Європейського Союзу. Я переймаюсь не стільки європейством в Європі, скільки європейством в Україні. І той факт, що наші сусіди вже стали членами ЄС, означає, що вони краще, ніж ми, встигли облаштувати своє внутрішнє життя. Нинішнє розширення європейської спільноти нагадує нам, що ми мало зробили для того, щоб європейські країни були більше зацікавлені нами. А іноді цей процес кривдить Україну: з одного боку, частина євроатлантичного комплексу тисне на Україну, мовляв, визначтеся зі своєю багатовекторністю і дійте згідно своїм заявам про інтеграцію в Європу, а, з іншого, одночасно пан Романо Проді й інші бюрократи дозволяють собі заяви про те, що Україні немає місця в ЄС. А це негативно впливає на громадську думку в нашій державі стосовно процесу інтеграції України в європейську спільноту.

Мирослав Попович

Незважаючи на перші негативні наслідки у вигляді візових обмежень, розширення ЄС на схід відіграватиме все більш позитивну роль для України. Питання стоїть таким чином: що Україні вигідніше — сусідство з легкодоступним, але досить відсталим і провінційним в порівнянні з Західною Європою товарним, фінансовим та культурно-інформаційним ринком Центральної Європи чи не настільки легкодоступним, але дуже розвиненим ринком? Звичайно, відповідь залежить від багатьох чинників, але загальна перевага доброго сусідства безспірна. Реально це означає, що наші сусіди як члени ЄС будуть мати більше матеріальних можливостей сприяти тим процесам в Україні, які наблизитимуть її до стандартів європейського життя.

Олег Самчишин

Вплив є однозначний: в Україні багато хто замислився над тим, які перспективи у нашої держави в нових умовах, і що тепер нам робити. Мета окреслюється чітка, хоча й не така близькодосяжна, як хотілося б — стати в перспективі членом Європейського Союзу. Про це говорять наші сусіди, про це говорять наші політики, і незалежно від того, що існують різні погляди на механізми вступу. Але завдання намічено, мета сформульована, треба рухатися, здійснювати необхідні зміни. Нинішнє розширення Європейського Союзу є непоганим стимулом для України, для позитивних змін в економіці, внутрішній та зовнішній політиці.

Петро Симоненко

Питання саме по собі складне і багато в чому залежить від того, яким на практиці буде оновлений ЄС. Але не вдаючись в подробиці, вважаю, що вплив ЄС на Україну збільшиться у всіх сферах. Особливо з урахуванням того, що нові члени ЄС будуть вести європейську політику, яка значно залежатиме від США. Вже сьогодні Польща та Литва активізують ініціативи вступу України в НАТО, а згодом і ЄС. Звісно — за ними стоять США, яким вигідно формування нового проамериканського табору на чолі з Великобританією та Польщею в майбутній Європі на противагу Франції, Німеччині та Бельгії, які виступають за централізовану та федеративну Європу. В цьому ж ряді стоїть й інше питання — чи відбудеться в майбутньому переведення американського військового контингенту та баз з території Німеччини на територію Польщі, оскільки відносини США — Німеччина напередодні американської агресії в Ірак вели до цього. Нинішня зацікавленість прикордонників США до співробітництва по обміну досвідом (вже навіть намічені певні заходи) з українськими колегами свідчить, що така можливість не виключається. Закупки Польщею сучасних військових літаків у США за великі кошти також підтверджують бажання американців посилити свою військову присутність в Східній Європі. Як результат — США підштовхують Україну в НАТО, хоч цього і не бажують європейські партнери. Як результат — за допомогою країн Балтії, Польщі, України США прагнуть створити в Європі Балто-Чорноморську дугу протистояння Росії та старій Європі. В цьому аспекті для мене основним є питання — в яке НАТО нас заволокають: НАТО — військовий блок? Але ж ми позаблокова

держава, а “холодна війна” вже закінчилася. НАТО — антитерористичну організацію? Але пострілами з гармат тероризм як явище не викоріниш, тим більш що ці постріли американці прекрасно роблять і власними зусиллями без НАТО.

НАТО як політичну організацію? Тоді які її цілі і як співвідноситься її діяльність з ООН. Остаточних відповідей на ці питання ні американські, ні європейські політики ще не дали, і навіть в теорії.

Саме з таких резонів думаю, що НАТО на сьогодні вже віджило себе. Тому ж до розширення ЄС ставлюся негативно, якщо європейці проведуть його виключно як розширення НАТО, фактичний статус якої на сьогодні лише один — допоміжний засіб США у їх волюнтаристській політиці на світовій арені. Крім того, з інституційної точки зору для України важливим є питання, яке місце займатиме Рада Європи (зокрема, ПАРЕ) та НБСЄ в розширеній Європі, оскільки саме ці організації на сьогодні уособлюють інтереси Європи як континенту. Вирішення цього питання в першу чергу залежить від внутрішніх політичних процесів ЄС, що ще раз надасть можливість нам пересвідчитися, а європейським партнерам продемонструвати власну політичну волю щодо питань загальноєвропейської інтеграції.

Костянтин Ситник

Безперечно, ми маємо виховувати у себе гонор, гордість за свою націю. Я страшенно переживаю за те, що Болгарія, Румунія, Польща більш швидкими темпами йдуть до Європейського Союзу, ніж моя рідна Україна. Я вважав і вважаю, що Україна завжди була частиною європейської цивілізації, і півтори тисячі років тому була більш розвиненою. Що ж трапилося? Чому, коли у нас були вже Києво-Могилянська академія, Харківський, Львівський, Київський університети, — а це означає, що ми були університетською державою, в Києво-Могилянці навчалися видатні європейські діячі свого часу, — ми не є гідними бути членом ЄС? Хто винен? І я відповідаю: винні тільки наші політики, наші економісти, ті люди, які в силу своєї професійної діяльності зобов’язані були просувати інтереси України на європейському рівні, наша верхівка — два президенти, десять урядів, всі вони винні, і ніхто інший. Наука не винна, вона пропонує, але до неї ніхто не прислухається, не звертають уваги на її пропозиції. У цьому біда нашої держави на сучасному етапі.

Лариса Скорик

Для країн Західної Європи, схоже, не надто зрозуміла драма України останніх століть. Більшою мірою це здатні усвідомити країни Східної Європи, яким довелося пізнати у післявоєнні десятиліття “принади” радянського імперіалізму, правда, у набагато “цивілізованішій” формі. Серед них лише Польща зазнавала державної руїни ще від царської Росії.

Можливо, через свій власний досвід примусової “інтеграції” в контрольований Москвою простір, ці країни, і особливо Польща, сьогодні лояльні і навіть співчутливі до намагань України реалізувати один з найвищих для неї пріоритетів у зовнішній політиці — європейський вибір, інтеграцію у європейські і євроатлантичні структури.

Пріоритетними завданнями для України повинен бути вступ до Європейського Союзу — спочатку асоційованим, а потім повноправним членом, розвиток відносин, вступ до НАТО.

Українська історія, географічне положення, природні багатства, сучасний світовий розклад сил, в якому щораз стереоскопічніше проступає ностальгія Москви за відродженням світового впливу без усякого на те підґрунтя, її відчайдушні намагання втягти Україну у “непорушний” Союз хоч би “чотирьох” чи у “єдиний економічний простір недорозвинутих країн”, не дають Україні підстав для будь-яких сумнівів у виборі між Заходом і Сходом.

Ганна Скрипник

Я вважаю, що нинішнє розширення Європейського Союзу зрештою позитивно вплине на Україну. Звичайно, існує певна загроза поділу Європи на “власне Європу” і її “сусідів”, статус яких незрозумілий ні з юридичного, ні з морального боку. Сусіди бувають різними, однак навряд чи хтось хоче мати поряд з собою поганого сусіда. Мабуть, це розуміє, або зрозуміє трохи пізніше принаймні частина європейських лідерів, в першу чергу, сусідів України, які докладатимуть більше зусиль для спрощення процесу інтеграції нашої держави до європейського дому. Рано чи пізно українське суспільство “дозріє” до вступу в ЄС, і його нинішнє розширення є важливим стимулом для просування України в напрямі європейської інтеграції. Перебуваючи в сусідніх країнах, наші громадяни засвоюватимуть євро-

пейські стандарти демократії й економічного розвитку, що, безумовно, позитивно впливатиме на всі сфери життя українського суспільства. Одночасно керівництву і відповідним органам нашої держави доведеться активізувати свою діяльність для захисту прав наших громадян за рубежем. А це, в свою чергу, сприятиме демократичним перетворенням в Україні.

Володимир Стретович

Розширення ЄС може мати два наслідки. Позитивний, коли ми позбавимося статусу “сусіда”, запропонованого Великобританією для України і перейдемо в статус кандидата наступної хвили. Це може бути відкладено в часі, але потрібні чіткі взаємні сигнали. Ми маємо заявити, що готові до вступу в ЄС через певний проміжок часу і через виконання вимог, які ставляться перед країнами-кандидатами. Але йти таким шляхом, як нині йде ЄС, який не хоче визнавати за Україною право на вступ як за країною слабкою, не передбачуваною, з високим рівнем організованої злочинності і корупції, побоюючись, що ці проблеми можуть звалитися на голову благополучної Європи, означає штовхати нас в східному напрямку і провокувати відродження розваленої 12 років тому імперії. Зараз потрібно отримати чітке визнання зацікавленості ЄС бачити нас в числі кандидатів, а Україна своїми щоденними діями має підтверджувати свій європейський вибір. Поєднання цих двох інтересів має дати позитивний результат. Найоптимальніший термін — 2009, найнеоптимальніший — 2014, але дорогу здолає той, хто йде.

Наталія Сумська

Європейський Союз — це колосальний досвід, який варто вивчати та впроваджувати те, що стане на користь нашій державі. А безпосереднє сусідство — це унікальна можливість доторкнутися до нього. Щоправда, окрім позитивних моментів, які неможливо заперечити, я бачу і негативні. Так, для українських громадян дещо нехарактерною є вседозволеність та, м'яко висловлюючись, сумнівна моральність, яка хвилику цунами накрила наше суспільство, наш культурний простір через масову культуру. Цілком можливо, що це показник свободи вибору у суспільстві, адже ніхто не примушує обирати той чи інший неякісний продукт. Просто наше суспільство може виявитися невідповідним, як цілком

здорова людина, що їде у тропічну зону без необхідного щеплення, і може захворіти. Я не закликаю до "шор", шаблонів та мурів, але велика всездозволеність, без кордонів, дуже негативно впливає на молоду генерацію. Звичайно, якщо авторитет нашої держави зростає, саме в моральному плані ми зможемо чинити вплив на процеси в Україні. А в цілому досвід Євросоюзу дуже корисний для України, особливо в галузі екології.

Борис Тарасюк

На відміну від справи розширення НАТО, де наші найближчі сусіди на Захід стають членами НАТО, у випадку з розширенням ЄС перед нами постає багато проблем, які фактично знаходяться у прямому відношенні до наших національних економічних та основних інтересів українського народу. Наприклад одним з негативних наслідків розширення ЄС за рахунок наших сусідів на Заході є, по-перше, впровадження візового режиму для наших громадян, що звичайно, заважатиме можливості наших громадян відвідувати сусідні країни з метою зустрічі зі своїми близькими, економічного туризму, і звичайно буде заважати нашим інтересам. Ми також будемо мати зовсім інший торговельний режим з традиційними партнерами на Заході, основні з яких Польща, Угорщина, Словаччина, – отже це створить новий торговельний режим в межах цих країн-членів ЄС, а це в свою чергу створить додаткові проблеми для нашого ділового співтовариства. Окрім того, розширення ЄС за рахунок наших найближчих сусідів на Заході привнесе додаткове соціальне відчуття збереження нашої ізоляції від ЄС. Серед позитивних аспектів розширення ЄС можна згадати те, що перш за все ЄС стає для України найближчим сусідом. Не тільки Україна стає найближчим сусідом для ЄС, але й також ЄС для України. Отже, саме цей факт може надати переваги у сфері прикордонної співпраці, включаючи транскордонну торгівлю і таке інше. Серед нових країн-членів ЄС нам знадобляться захисники українських інтересів в ЄС. Процес розширення ЄС за рахунок наших найближчих сусідів — це до певної міри стимул для України по впровадженню європейських стандартів з метою збереження своїх традиційних партнерів на Заході — нових членів ЄС. І більше того, щодо наших сусідів, то вони могли б продемонструвати, і фактично, демонструють свою позитивну роль у реалізації україно-європейських інтеграційних інтересів.

І перш за все таку позитивну роль демонструє та відіграє Польща. У 1998 році ми, разом з міністром закордонних справ Геремеком, запровадили українсько-польську конференцію, присвячену європейській інтеграції, головна мета якої була надати українським експертам можливість здобувати досвід у своїх польських колег, які вже пройшли свій шлях до членства в ЄС. Отже, це виявилось дуже корисним механізмом співпраці. Наші сусіди мають, так би мовити, непогане ставлення до України, перш за все, знову ж таки Польща та Угорщина. Це може бути продемонстровано активною роллю Польщі по наближенню України до ЄС та НАТО, а також тим, що Польща та Угорщина не поспішають встановлювати візовий режим для українських громадян, на відміну від, наприклад, Словачії та деяких інших сусідніх країн, які знаходяться не серед перших кандидатів щодо вступу в ЄС. Сусідні країни можуть відігравати дуже важливу роль для України, яка може використовувати їх надзвичайно корисний досвід.

Юлія Тимошенко

Оцінюю процес розширення ЄС на Схід цілком позитивно. По-перше, це істотно наблизить Європейську спільноту до України і навпаки, зменшить до розмірів прикордонної смуги політичну, економічну, культурну дистанцію між нами. Це само собою полегшить взаємний обмін в самих різних сферах. По-друге, це неодмінно посилить міжнародний тиск на авторитарний режим, що панує в Україні, сприятиме його занепаду і відновленню в державі демократичних, ліберальних, ринкових реформ. По-третє, це дасть нам змогу спостерігати наслідки приєднання близьких до нас і за історією, і за менталітетом, і за соціально-економічними характеристиками країн Східної Європи за ЄС, тобто у майбутньому зменшимо кількість можливих інтеграційних помилок.

Іван Томич

Розширення ЄС наблизить до України цілу низку високоякісних товарів та послуг в силу безпосереднього сусідства з країнами-членами ЄС, що, в свою чергу, вплине на зміни у суспільній свідомості українських громадян. І тому Україна не може стояти осторонь тих інтеграційних процесів, що протікають у Європі. Дана ситуація вимагає більш активного, радикального проведення комплексу реформ,

спрямованих на наближення України, її системи управління та господарювання до європейських стандартів. Так, наша аграрна реформа проходила в такому форматі: десять років ми думали, що нам робити, в 1999 році почали аграрну реформу, у 2000 році отримали перші результати, подаровані нам природою та приватною ініціативою, і вирішили задовольнитися цими результатами, констатувавши небачений злет. Це був помилковий шлях — думати, що реформи будуть самі працювати на нас. Реформи — це відповідальна, важка праця, розрахована на довготривалий період, і результати, дивіденди отримуються поступово. Якщо зараз Європа рухається до нас (нехай це буде механічний, “територіальний” рух), в інтересах України просуватися до Європи такими ж темпами, але не механічно, а інтелектуально, науково-технічно, законодавчо, ментально. Це має бути не просто рух, а комплекс заходів, що забезпечували б позитивний результат. Ми багато втратили часу, і нині необхідно подвійною мірою розвивати той ресурс, який ми маємо, в процесі руху до Європи. Саме двосторонній рух здатен забезпечувати позитивний результат для обох сторін. Тобто, розширення нинішнє ЄС — це і певна загроза (в силу не конкурентноздатності України), і великий стимул для нашої держави.

Віктор Ющенко

Позитивним є те, що розширення самого Європейського Союзу є свідченням ідеології розбудови європейського простору. Така ідея захоплює все нових економічних партнерів, особливо тих, що знаходяться на сході Європи. Думаю, що через цю дорогу відбувається організація і удосконалення економічного і політико — соціального вибору країн, які залучаються до Європейського Союзу. Це є своєрідною дорогою до поліпшення стандартів, яку проходять країни нової хвилі. Загалом те, що стосується долі України, важко усвідомлювати, бо кордони України та Європейського Союзу вже сьогодні є спільними. Україна має таку проблему через свою політику, через дефіцит демократії. Є відсутність соціальних та економічних стандартів, які могли б засвідчити, що ця країна може претендувати на статус дійсно стратегічного партнерства, інтеграції, членства.

Дана ситуація є свідченням того, що це — дорога, яку ще необхідно пройти. Пригадую, у розмові з президентом Польщі Квасьневським він нагадав, що за

п'ять років поляки, з метою адаптації до правил європейського ринку, стояли перед необхідністю прийняття близько 250 нових законів і ще тисячі поправок до діючих законів. Це поляки зробили для того, щоб поєднати своє життя з Європейським Союзом. Ми ж осилили близько чотирьох десятків законів в напрямку інтеграції до європейського законодавства. Можливо це і непоганий результат, адже країна не просто відстала у розвитку, вона має бездарних політиків по відношенню до своєї країни, що саме по собі дисонує духу Європи. З іншої сторони, ця ситуація засвідчує, який колосальний труд ми повинні здійснити самі у собі.

Адже необхідність прийняти ці десятки чи сотні законів, правил, наводить нас на думку про те, що країні необхідна консолідована політична сила, яка б сформувала ефективну владу, аби влада реалізувала політичну волю задля змін європейського характеру. Тому і парламент, і уряд через ці зміни змогли б забезпечити прийняття ефективного законодавства — через політичну консолідацію. Проте, на жаль, з кожним місяцем ми відчуваємо, як опиняємось в буферній зоні Європи — через таку невизначену, непослідовну, безвідповідальну політику.

Наталія Яковенко

З погляду проєвропейських інтересів України, теперішнє розширення ЄС відіграє негативну роль, бо демонстративно сепарує Україну від Заходу, і тим самим підштовхує її до тісніших контактів з Євразійським Союзом.

5. Роль країн-сусідів, що невдовзі мають стати членами ЄС (Польща, Угорщина, Словаччина) у реалізації “європейського вибору України”.

Володимир Барабаш

Це питання має два боки. З одного — це природний потяг цих країн до Європейського Союзу, більш об’єктивний, оскільки цивілізаційно демократичні принципи для цих держав більш органічно притаманні. Але, з іншого боку, країни-сусіди за останні сто років набули тісних економічних та культурних зв’язків з державами, що протягом довгого часу були складовою СРСР, і з Україною особливо. І в економічному відношенні ці країни розуміють, що вони є сусідами з тими недоліками, які їм теж несе Європейський Союз. Тому цей економічний місток, що існує між Україною та країнами-сусідами, є не лише гарним знаком для України, але і засобом відчувати себе більш упевнено для Польщі, Угорщини та Словаччини, це певна віддушина для того, щоб черпати економічний ресурс при входженні, і пом’якшити економічні наслідки входження до ЄС. Я все життя займаюся спортом, і тому порівняння таке виникає: в економіці, як і у спорті, перемагає сильніший, тому новим країнам-членам ЄС знадобиться додатковий економічний ресурс для того, щоб стати гідними партнерами більш потужних економічно членів ЄС. І це, безумовно, позитив як для них, так і для нас. Це ті канали зв’язку, які будуть каталізатором наших перетворень, тому що це таке собі “вікно в Європу” для України, оскільки кордони ЄС наблизилися до нас, і це добре, тепер Європа буде фактично у нас за тином.

Раїса Богатирьова

Передусім, нас цікавить нинішній і майбутній інтеграційний досвід країн Центральної та Східної Європи. Якоюсь мірою, в залежності від того, “яким чином” в найближчі роки вони будуть інтегруватися до ЄС, якими тут будуть їхні здобутки і втрати, Україна буде корегувати свою політику щодо можливостей, позитиву і перспектив наближення до Європейської спільноти. Крім того, ми розраховуємо, що країни ЦВЕ, не лише названі в запитанні, а й молоді держави Балтики, не перетворяться на “буферну” зону між Україною та Заходом, а навпаки, і надалі дотримуватимуться курсу на взаємовигідне політичне і економічне партнерство, як це в цілому відбувається сьогодні.

Микола Барабаш

Успіх як наших сусідів, що скоро стануть членами Європейського Союзу, так і нашої держави в першу чергу залежатиме від співпраці України з ними. Багато громадян України перебувають на заробітках у країнах Євросоюзу, але ще більше їх в Угорщині, Польщі та Словаччині. Тому контакти з цими країнами неминучі, важливо лише визначитися зі стратегією і тактикою. Ми — повноправні партнери, зацікавлені у продовженні співпраці. Україні необхідно серйозно переглянути свою політику в галузі патентування і сертифікації. Адже ми маємо багато розробок в різних галузях, з якими можна виходити на міжнародну арену, але нам варто приєднатися до міжнародних стандартів, які діють у цій галузі. Тому країни-сусіди в першу чергу зможуть відіграти важливу роль у процесі вдосконалення українського законодавства, формування ефективної системи господарювання, яка би не протирічила європейським нормам. Тобто, головна роль наших сусідів у даному випадку — роль вчителів, які добре ознайомлені з нашими історичними, політичними та соціально-економічними умовами, і допоможуть оптимізувати процес адаптації норм Європейського Союзу до умов сучасної України, що досить близькі та зрозумілі й їм самим. Ми вийшли у світ, але ми ще не пристосовані до нього, не дуже добре обізнані в питаннях міжнародного права, а це незнання нерідко призводить до порушень цих норм та серйозних втрат на рівні державного іміджу.

Тарас Возняк

Думаю, що їхній інтерес, Польщі, Словаччини, Угорщини, полягає в тому, з чим вони прийдуть у ЄС? Наприклад, хіба Польща експортуватиме свою продукцію тільки до Швеції чи до Німеччини? Це є ідеалізм значною мірою. Перспектива і політична і історична, для Польщі є, в першу чергу — Схід. Схід широко тлумачений: не тільки Україна, а й Білорусь, Росія. Навіть для Німеччини її інтереси спрямовані до Росії, з огляду на економічні обставини, а з іншого боку — до Білорусі, що є транспортним коридором. Тому думаю, що те, чим була Польща для Німеччини, якоюсь мірою ми будемо для Польщі, причому перспектива співпраці є взаємовигідна. Не треба думати, що Польща буде нам адвокатом у Європі через свої емоційні міркування — вона виходить зі своїх національних інтересів. Польща зацікавлена у розвитку відносин зі своїми східними партнерами.

Степан Гавриш

Сподіваюся, що наші західні сусіди, які ще недавно були братніми державами у єдиному соціально-економічному і політичному просторі життя створюють для України максимальні умови співпраці і будуть передавати нам свій досвід еволюції входження в ЄС. Я шаную позицію Польщі, яка заявила, що вона є адвокатом України в ЄС і сподіваюсь, що роль таких адвокатів, здолавши власні труднощі, візьмуть на себе і Болгарія, і Угорщина, і Румунія. Я переконаний, що орієнтація на досягнення наших сусідів дасть Україні ефективні можливості для того, щоб перебудувати свою економіку, провести адміністративно-територіальну й інші структурні реформи, які будуть сприяти ефективності нашого розвитку. Тому я бачу наших найближчих сусідів як певний місток, якщо хочете, двері, які буде відкривати Україна, входячи в ЄС. Це дуже важливо, бо, власне, ми маємо в цих сусідів достатньо зрозумілий нам ринок, який складався дуже давно, маємо традиційні стосунки і традиційну співпрацю. Зважаючи на те, що нашим сусідам буде важко конкурувати із високотехнологічними державами Європейського Союзу, ми можемо очікувати їх масштабної кооперації з Україною. І це буде слугувати певною формулою успіху нашої держави для просування в ЄС.

Андрій Деркач

На сьогоднішній день у зовнішній політиці України виробляється досить правильна конструкція країн-провайдерів. В Азії це Казахстан та Азербайджан, які є для нас коридором до Середнього та Далекого Сходу. В Європі — Польща, Німеччина, а також Росія, що так чи інакше має серйозний вплив у Євросоюзі. Те, що наш провайдер Польща увійшла до ЄС, матиме позитивний ефект для України, оскільки можливості нашого впливу в Євросоюзі збільшаться. До цього необхідно додати помітний інтеграційний ефект від розвитку прикордонного співробітництва з країнами-кандидатами. Цьому великою мірою сприяє створення у прикордонних районах спеціальних економічних зон. Подібна взаємодія полегшує подальше зближення та ефективність інтеграції економічних систем. Коли ці країни стануть повноправними членами ЄС, їх власні економічні інтереси підштовхнуть до проведення політики зближення України та ЄС.

Володимир Євтух

Інтенсифікація зв'язків з країнами-сусідами наблизить Україну до ЄС, сприятиме включенню України в глобалізаційні процеси, утвердженню європейського вибору України. Основою для цього має стати позитивний досвід зв'язків в усіх сферах суспільного життя, які склалися впродовж років. У цьому контексті позитивну роль може відіграти прикордонне співробітництво, особливо молодіжні програми.

Юрій Єхануров

Цю роль важко переоцінити. В цілому, вони краще розуміють наші прагнення та наші проблеми, аніж держави-ініціатори створення ЄС. Однак варто звернути увагу на один важливий нюанс. Перераховані країни (особливо Польщу) нерідко називають адвокатом України. На мою думку, це не зовсім точне визначення. По-перше, воно ніби ставить Україну в позицію обвинуваченого. По-друге, основна проблема відносин ЄС-Україна полягає не у гріхах України (реальних або уявних), а у відсутності взаєморозуміння та довіри, причому з обох боків. Незважаючи на достатню кількість інструментів діалогу (спільні комісії, конференції, консультації тощо), сам діалог суттєво ускладнюється взаємними упередженнями. З цієї точки

зору як Україна, так і ЄС не потребують адвокатів. Нам необхідні посередники, здатні доброзичливо сприймати аргументацію обох сторін. Країни-сусіди України, що в недалекому майбутньому стануть членами ЄС, мають і можливості, і серйозні мотиви для того, щоб узяти на себе цю місію.

Віталій Кононов

Ці країни, як наші сусіди, відіграють надзвичайно важливу роль. З одного боку, вони зобов'язані будуть ввести відповідні обмеження по пересуванню людей і товарів, а з іншого — вони також виграють від наших умов торгівлі, нашої транспортної артерії палива та газу, а також товарів з Росії та Кавказу. Також ми можемо передбачити деяке збільшення інвестицій від цих держав до України. Таким чином, український ринок може стати дуже перспективним саме для цих країн. Крім цього, цим країнам не завадять добросусідські відноси з Україною, їхнім сусідом на Сході. І нарешті, транскордонні проблеми навколишнього середовища завжди є дуже важливими у відносинах між сусідніми країнами. Все це приведе нас до столу переговорів та обговорень. Таким чином, ці країни не зможуть дистанціюватися від України після вступу до ЄС. Через деякий проміжок часу наші добросусідські відносини із західними країнами прокладуть шлях до європейської інтеграції України.

Леонід Кравчук

Повторюся — для нас європейський вибір — це шлях до європейських цінностей і побудови суспільства. Наші найближчі сусіди, які невдовзі мають увійти до ЄС — Польща, Угорщина та Словаччина, ідуть у тому ж самому напрямку. Інша річ у тому, що вони зараз мають більший досвід у будівництві демократичної, правової держави, а також кращі показники соціально-економічного розвитку. І ще одне — вони досягли цього протягом останніх п'ятнадцяти років. З іншого боку, ці країни протягом довгого часу були нашими сусідами і партнерами, а тому напрацьований ними досвід адаптації до умов та вимог Європейського Союзу є дуже цінним для України. Нам є чому повчитися у них, що ми й робимо, зважаючи на те, що вони є для нас більш відкритими, ніж „фундатори” Європейського Союзу.

Іван Курас

Названі країни краще знають Україну, глибше розуміють її, аніж „стара Європа“. З іншого боку, вони є і для нас близькими, у нас багато спільних проблем. Виходячи з цього, я сподіваюсь, що вони стануть мостом, який тісніше поєднає Україну з Європою. В Україні часто говорять про необхідність формування „проукраїнського лобі“ в Європі. Попри умовність такого визначення, країни-сусіди, скоріш за все, стануть лобістами українського „європейського вибору“. Для них принципово важливо мати на своїх кордонах країну-партнера, а не елемент „санітарного кордону“. Показовою є позиція Польщі, яка постійно наголошує на тому, що підтримуватиме європейський курс України. Саме поляки кілька місяців тому підготували пропозиції щодо політики ЄС по відношенню до України. Закладена в них перспектива членства України в Євросоюзі є не просто дружнім кроком по відношенню до сусідньої держави. Це саме ті положення, які Україна хотіла б бачити в основі концепції політики ЄС по відношенню до себе.

Елла Лібанова

Головна роль країн-сусідів, яку я вбачаю — передавати нам правила поведінки, норми і стандарти, якими живе і керується Європейський Союз. Справа не в тому, що вони будуть відстоювати або захищати наші інтереси в Європі. Польща під час вступу до ЄС неминуче переймає стандарти поведінки, норми та правила (і економічної, і бізнесової, і політичної, і громадської поведінки). Спілкуючись із нами, Польща буде передавати ці стандарти нам, а питома вага українців, що працюють у Польщі, висока, і саме вони „транспортуватимуть“ до нас ці стандарти. Ми можемо скільки завгодно вивчати, читати, досліджувати їх, але працювати системи євро стандартів буде лише тоді, коли кожна людина усвідомить, що інакше вона жити не може, окрім як за цими правилами і стандартами. Цього не можна пояснити, такі речі вживлюються у свідомість, і це справа не одного року. Економічна допомога вторинна: адже як Польща, Угорщина або Словаччина можуть допомогти Україні, яка більша за них? Прикладом може бути важкий процес відродження земель колишньої НДР після об'єднання Німеччини, і ті мільярди марок, які вкладаються в економіку цих земель, але прогрес можна буде відчуті нескоро.

Олександр Мороз

Європейський Союз уже досить недвозначно дав зрозуміти, що не бачить Україну не лише у своєму складі, але навіть серед країн з ринковою економікою взагалі. Ніхто за нас не зробить того, що мусимо зробити ми самі. І доки зовнішня та внутрішня політика України лишатиметься такою ж нераціональною, безпринципною та невизначеною, зусилля будь-яких держав по налагодженню контактів України з європейськими структурами будуть даремними. Крім того, двосторонні із зазначеними країнами будуть тепер корегуватися загальними умовами ЄС, що на початковому етапі може призвести до скорочення торгівельно-економічних відносин. З часом все буде залежати від ситуації в Україні.

Володимир Палій

Судячи з міжнародної політики України, яку вона проводить останнім часом, на зміну "багатовекторності" прийшло чітке усвідомлення необхідності інтеграції України у конкретне геополітичне середовище. Я вважаю це наслідком тих змін, котрі за останні роки відбулися всередині ЄС. Не останню роль у цьому зіграла й перспектива сусідів, які не лише зробили вибір на користь об'єднаної Європи, але й вже пройшли певний шлях до створення умов для відповідної формалізації свого вибору. Для України це означає, що її власний інтеграційний процес щодо Європи незабаром значно активізується. Тут не останню роль буде відігравати і формування громадської думки, ставлення самої громадськості всередині України до цих обставин, адже на місце пострадянським стандартам у свідомості громадян має прийти чітке усвідомлення того, що не існує вороття до старого світу. Нове покоління українців, котрі живуть у вільній державі, має змінити не лише державні атрибути, але й свідомість мільйонів громадян. Цей процес може відбутися лише у разі активної співпраці з Європейським співтовариством, коли на прикладі сусідніх західних держав громадяни України побачать реальні зміни у житті реальних людей у Польщі, Словаччині та Угорщині..

Володимир Пехота

Свій вибір ми маємо реалізувати самі. Але було б неправильним не враховувати при цьому досвід наших ближніх країн-сусідів, які також пройшли етап

перехідної економіки. Із цими країнами в нас існують тісні зв'язки як у економічній та культурній сферах так і політичній і зокрема міжпарламентські. Ми готові до розширення подальшої співпраці з цими країнами на партнерській взаємовигідній основі. Думаю, саме названі країни, які самі з певними відмінностями пройшли шлях подібний до нашого, можуть зрозуміти наші проблеми посприяти нашому входженню до Європейського співтовариства.

Микола Плав'юк

Важливу роль у реалізації цього вибору належить Польщі, яка стала своєрідним референтом українських справ не лише в європейському, але й в західно-атлантичному колі. А тому співпраця з Польщею для нас є дуже важливою. З іншого боку, флірт між Парижем, Берліном та Москвою нагадує полякам про поділи території Польщі між її сусідами, що мали місце в минулому. У зв'язку з цим Польща є зацікавленою бачити Україну в Європі і буде сприяти цьому. Питання Угорщини і Словаччини лежить в дещо іншій площині, однак їхній досвід і орієнтація на європейські зразки є прикладом і зразком для нас. Сподіваюсь, що ці країни, зокрема, Словаччина, швидше засвоять правила європейської поведінки, бо деякі аспекти українсько-словацьких взаємин, на мою думку, поки що не зовсім відповідають європейським стандартам. І це знову ж таки наша вина, що ми дозволяємо насильну словакізацію тамтешнього українства і підсилення Словаччиною так званих комплексів русинства. Що ж до українсько-угорських взаємин, то в них є менше болючих проблем, хоч вони також є. Загалом у нас є всі підстави сподіватись на добросусідські відносини і з Угорщиною, і з Словаччиною і тісну співпрацю з Польщею, яка буде враховувати геополітичні реалії і відповідатиме національним інтересам обох країн.

Мирослав Попович

Польща, Угорщина і Словаччина — а особливо Польща — мали і матимуть великий вплив на розвиток взаємовідносин України і Європи. Всі три згадані держави мають дуже тісні регіональні зв'язки з Україною, а особлива роль Польщі полягає в спільності всієї її історії, включаючи сучасну, з українською історією. Польща може бути або в стані історичної ворожнечі з Україною, якщо

все залишиться на рівні національних передсудів з обох сторін, або на рівні тієї *Entente cordiale*, “сердечної згоди”, яка характеризує сьогодні взаємовідносини Франції і Німеччини. Політичні інтереси України і Польщі настільки близькі, за культурно-політичним рівнем Польща — при всій порівняній розвинутості її політичному — настільки зрозуміла з точки зору українських реалій і навпаки, Україна настільки зрозуміла з точки зору реалій польських, що є всі можливості для україно-польської “сердечної згоди”. На перешкоді стоять переважно передсуди, сильніші з польського боку, ніж з боку (принаймні Наддніпрянської) України, а також слабкість культурних зв’язків у порівнянні з зв’язками україно-російськими. Культурне зближення з Польщею повинне досягнути такого рівня, щоб більшість освічених українців могла читати польську літературу без перекладу, так, як вона вміє читати по-російськи. Відстань польської мови від української не набагато більша, ніж відстань між українською та російською мовами, так що подібна мета не є нереалістичною. Відповідно велике місце має знайти польська культура на українському телебаченні і так далі.

Олег Самчишин

Україна має багато спільного з країнами-новими членами Європейського Союзу. Я сприймаю їх у першу чергу як споживач. Польща, Угорщина та Словаччина, як і Україна, мають непогано розвинену харчову промисловість, і їх продукція вирізняється високими поживно-смаковими показниками. Тому вступ цих країн до Євросоюзу — це позитивний для України крок, оскільки всі ці держави по-доброму і з розумінням ставляться до України, і я думаю, що вони можуть нам надати допомогу, в першу чергу консультаційну, стосовно переходу до нових, європейських умов співпраці. Ми постійно контактуємо з асоціаціями споживачів цих країн, і вони нам постійно говорять, що сподіваються в недалекому майбутньому побачити Україну у складі ЄС. Було нещодавно досягнуто на неформальному рівні домовленостей між Угорщиною, Словаччиною та Україною про обмін інформацією, про посилення зв’язків по розгляду судових справ щодо неякісної продукції.

Костянтин Ситник

Країни-сусіди, які зараз готуються до вступу до ЄС (Польща, Угорщина, Словаччина, навіть прибалтійські держави), які ставляться до нас краще, ніж Росія, можуть допомагати нам морально, із симпатії до нас, але на 90%, я в цьому переконаний, вирішує сама Україна. Тобто, роль країн-сусідів у реалізації європейського вибору України, порівняно з роллю самої України, є мізерною, тому що за нас ні Польща, ні Угорщина, ні Словаччина не будуть працювати.

Ганна Скрипник

Важливу роль у реалізації “європейського вибору України” відіграє Польща. Кожного року її відвідують сотні тисяч громадян України, які мають змогу спостерігати за тими змінами, що відбулися в цій країні за останні 10–15 років. І ці зміни не можуть не впливати на підсвідомість наших людей. Ще більше значення для європейської інтеграції України має позиція керівництва Польської держави, яке послідовно конкретними діями впродовж тривалого часу активно підтримує ту частину політичної еліти нашої країни, що справді прагне інтегруватись в Європу. Польща дійсно є стратегічним партнером України. І це спонукує наші народи, інтелектуальну і політичну еліту обох країн, дуже обережно і тактовно ставитись до обговорення болісних сторінок нашого спільного історичного минулого. Сподіваюсь, що спільними зусиллями ми зможемо краще зрозуміти один одного. Думаю, що й інші наші сусіди, які незабаром стануть членами Європейського Союзу — Угорщина та Словаччина — підтримають Україну в її прагненні інтегруватись в оновлену Європу. Впродовж багатьох століть наші народи живуть поруч, підтримуючи добросусідські стосунки. Прагнення продовжити ці традиції нещодавно продемонструвала Словаччина, уряд якої відмінив плату за візи нашим громадянам. Зі свого боку, Угорщина досі не запровадила візовий режим на кордоні з нашою державою, що є добрим знаком для України. Що ж до проблем в стосунках нашої держави з Угорщиною та Словаччиною, то їх можна і слід вирішувати на паритетних засадах..

Володимир Стретович

Країни, що мають незабаром стати членами ЄС, повинні стати провідниками наших інтересів, нашими захисниками в переконанні ЄС щодо доручення України до європейської спільноти. Йдеться про те, щоб вони не закривали наглухо двері, а щоб ми перманентно могли з ними зустрічатися і переконувати, що ми дійсно реальними кроками намагаємося наблизити час вступу до ЄС. Іншими словами, на ці країни покладається надія. Що вони, отримавши право голосу в ЄС будуть обстоювати і наші інтереси. У зустрічах з представниками цих країн я отримував підтвердження, що вони готові до такої діяльності, але й ми повинні давати підстави для такої діяльності, втілюючи певні позитивні зміни (свобода преси, боротьба з корупцією і т. д.).

Наталія Сумська

Не може бути сумнівів у тому, що названі країни мають тісні і давні контакти з Україною, її громадянами, а тому велику кількість речей, яку їм доведеться “пропустити через себе”, під час вступу до ЄС, вони зможуть нам передати в адаптованому вигляді нам, і це добре. Особливо важливим є досвід цих країн у культурній сфері, адже вони теж пережили кризовий період, і зараз у них не все гаразд, але польський кінематограф, скажімо, розвивається, не стоїть на місці. Значить, не у кризі справа, а у ставленні до цієї проблемної сфери. Варто вивчити їхній досвід і спробувати використати ті моменти, що не протирічать нашим умовам.

Юлія Тимошенко

Досвід інтеграції і реформ, посередництво у налагодженні обміну з іншими країнами ЄС, сила позитивного зразка — ось що, я вважаю, є позитивом. Більш глибоке розуміння суспільних реалій України, яким володіють згадані країни ЦСЄ, у порівнянні з іншими членами “великої Європи”, допоможе їм зіграти, дійсно, важливу позитивну роль у наближенні України до Євросоюзу. Хоча, звичайно, при деяких обставинах ця роль може бути і негативною, наприклад, якщо з часом з’ясується, що подальше розширення євроспільноти стане на заваді інтересів “новачків” ЄС. Особливо це можливо, якщо у Брюсселі вирішать, що процес

подальшого розширення ЄС потрібно заморозити на кілька десятиліть. Що не виключено, враховуючи існуючі гострі суперечки всередині Союзу і економічні труднощі, які останнім часом переживає Захід. В цих обставинах саме на країни ЦСЄ буде покладене завдання “відфутболення” України від Європи. Я сподіваюсь, цього не станеться.

Іван Томич

Звичайно, наближення до України кордонів Європейського Союзу дає певні можливості більш адекватно порівнювати і аналізувати ситуацію в Україні та нових членах ЄС. Тому, звичайно, в першу чергу ми можемо вивчати досвід країн-сусідів на шляху до ЄС, ті труднощі, з якими вони зіткнулися в процесі наближення до європейських структур. Це і характер двосторонніх угод, і реформування економіки, господарства, і процес побудови громадянського суспільства, і зміни в політичній сфері — весь комплекс проблем, які постали перед Угорщиною, Польщею та Словаччиною, і які необхідно було вирішити перед вступом до ЄС. Питання досвіду наших сусідів — це питання нашого плану дій в процесі просявання до Європейського Союзу.

Наталія Яковенко

Роль цих держав у реалізації європейського вибору України є без перебільшення ключовою, бо без їхньої підтримки (і врешті — наочного прикладу) навряд чи вдалося б досягти тих, бодай невеликих, практичних зрушень у спробах оновлення багатьох сфер українського життя. Наприклад, як університетський викладач і вчений-гуманітарій можу ствердити, що за 10 років тісної співпраці з польськими колегами в тих українських університетах, які дану співпрацю культивували, вдалося досягнути помітної модернізації університетських студій і виховати цілком нове покоління молодих учених з відкритим ліберальним мисленням.

6. Ефективний шлях України до Європейських структур: самостійно чи разом з Росією?

Володимир Барабаш

Це питання тісно пов'язане з наступним, і я хотів би їх свідомо пов'язати в одне. Україна неоднорідна, не знаю, на жаль чи на щастя. Мабуть, з точки зору багатства культурного, з т.зв. потенціалу для розвитку це добре, але з точки зору політики — це погано, оскільки нечисті на руку політики в своїх популістських інтересах нерідко використовують цю неоднорідність.

Що стосується просування України до Європейського Союзу — самостійно чи разом з Росією? Тут варто пам'ятати, що бажання різні в різних регіонах України, і дуже легко розірвати її саме на цій підставі. Є у нас такий депутат А. Деркач, який постійно в своєму "Київському телеграфі" пише про те, що в Європу нам шлях виключно з Росією. Моя думка — треба йти до ЄС порізно, але синхронно. Це особливості України, і політика має буди зважена. Для того, щоб об'єднати західну і східну Україну єдиною метою, ми повинні говорити про спільне просування в напрямку ЄС. Східна Україна орієнтована більше на Москву, ніж на Київ, тому для них має бути стимулом та об'єднавчим фактором намірі Росії теж увійти до Євросоюзу. Це нам вигідно, це в наших інтересах. І це суттєвий чинник політичної єдності. До того ж не можна не зважати на велику роль Росії в Європі та світі, на покращення її відносин з США та країнами ЄС, а також на певну ізоляцію України на міжнародній арені у зв'язку із останніми скандалами. В Росії демократичні процеси, як і економічні, йдуть більш інтенсивно, і крокує

у європейському напрямку швидше за нас. І це треба використовувати. Тому, говорячи про відмінності та спільне різних частин України з Європою, треба йти до ЄС самостійно, але синхронно з РФ.

Раїса Богатирьова

Ні Україна, ні Росія, наскільки мені відомо, не присутні в жодному плані розширення ЄС. Тому для мене, як для політика, останнє запитання позбавлене практичного сенсу. Теоретично ж кажучи, можна прогнозувати, що Україна, економічно тісно пов'язана з Росією, Україна, що має вільний вихід на євразійські ринки, Україна, що реалізує спільні з РФ масштабні промислові, сировинні, науково-технічні, інфраструктурні проекти (наприклад в рамках ЄврАзЕС), є більш вигідним і перспективним партнером для Європи, більш привабливим контрагентом західних інвестицій тощо, ніж Україна, замкнута на себе, Україна як сировинний придаток ЄС, Україна як "буферна зона" між "імперіями". Як я вже сказала вище, на мою думку, Україна має зорієнтувати свою довгострокову політику на реалізацію проекту створення "Мегаєвропи", в якому ЄС і Росія, Україна, країни Кавказу і Середньої Азії стали б рівноправними учасниками і партнерами, звичайно, на засадах європейської демократії, загальної безпеки, соціальної економіки, відкритого суспільства і постмодерністської культурної комунікації.

Микола Барабаш

Розвиток відносин між Європейським Союзом та Україною відтепер не пов'язаний з напрямком розвитку відносин між Росією та ЄС. Україна має свій власний шлях, і пройти його до Європейського Союзу повинна самостійно. Росія — надто велика держава, тому її можливий вступ до ЄС становитиме загрозу для існуючого порядку в цій структурі. Ті нормативні акти, які регулюють існування ЄС, не розраховані на такі неймовірні розміри і відповідну кількість громадян. Україна потребує, по-перше, узгодження свого нормативно-правового поля з тими нормами, які діють у країнах-членах Євросоюзу. Це дозволить нормалізувати економічні відносини нашої держави з цією структурою, ліквідувавши розбіжності, особливо в галузі стандартів. Другий напрямок — розвиток, поглиблення двосторонніх контактів України з членами ЄС. Не варто, щоправда, нехтувати і

економічними контактами з новими державами, які з'явилися на пострадянському просторі, і з якими Україна мала багатолітній досвід виробничо-торговельної співпраці за часів існування СРСР. Наша економіка "забуксувала" після розпаду Радянського Союзу, оскільки було розірвано старі зв'язки з країнами-носіями важливого компонента нашої виробничої бази. Звісно, провідну роль тут відіграє Росія. Співпраця з нею піде лише на користь Україні, її економіці. На жаль, ми ніяк не можемо напрацювати виробництво власної сільськогосподарської техніки, російські комбайни кращі за рядом параметрів. Однак співпраця не повинна обмежуватися лише контактами з Росією — адже Росія певним чином відтягує нас від Європи. Багато в чому нам допомагають і сусіди з Європи. Орієнтуватися необхідно на ті надбання, які має Європейський Союз. Наприклад, мені дуже близька і бажана як модель держави ідея "шведського соціалізму", за якої зростає роль жінки в суспільстві, громадськості в політичному, економічному та суспільному житті. Важко уявити в наших умовах жінку на посаді міністра оборони? Але це нормально. І взагалі, в Україні жінки ще не відіграють тієї ролі, на яку заслуговують. Їх мало в парламенті і фактично немає в уряді. Хоча, звичайно, співпрацювати з Росією нам вигідно і необхідно. Так, велику роль в Європі завжди відігравав Північноатлантичний блок. Але на сучасному етапі загострилися протиріччя між рядом європейських країн та США, і невідомо, яким буде фінальний акорд. Україні доводиться за таких умов балансувати між могутнім європейським домом, що зараз проходить процес розбудови, та могутньою (за мірками України) Росією. Наша мета — стати членом європейської сім'ї, але успіх у досягненні цієї мети цілком залежить від нас. Ніяка Росія нам не допоможе, рівно як і ЄС.

Тарас Возняк

Думаю, що в адміністративному сенсі повне безглуздя говорити про рух до Європи разом із кимось. Це можна сприймати як напускання туману чи інформаційну диверсію. Росія не декларує того, що вона хоче бути в ЄС. Як казав Геббельс: "Чим безглуздіша фраза і чим частіше вона повторюється, тим ближчою вона стає до істини", але "істина" в сенсі дезінформації. Україна поставила перед собою завдання увійти в ЄС, тож повинна співпрацювати і з Росією, і з іншими країнами, але входити в ЄС разом з Росією — це просто безглуздя.

Степан Гавриш

Україна має самостійно приймати рішення про свою національну політику, про свій національний вибір і реалізувати свою суверенність у власній позиції. Основою входження в ЄС має стати власна національна програма розвитку, яка буде побудована на європейських стандартах. І коли ми станемо демократичною країною з високоефективною економікою, ми будемо бажані Європейському Союзу. На мою думку, сьогодні, коли Україна не має відповідної матеріальної бази, ми не можемо ставити перед собою завдання увійти у ЄС, наприклад, у 2010 році. Це означає, що будь-які плани чи припущення, що ми ввійдемо у ЄС з якоюсь іншою державою одночасно, є безпідставними. Я вважаю, що Росія ніколи не увійде в ЄС, оскільки вона є достатньо могутньою і самодостатньою державою, здатною до особистої конкуренції на світовому ринку. Ідея ЄС — це не просто клуб, який ставить перед собою на меті саме клубні інтереси. Це — альянс, створений для участі у світовому розподілі продуктів праці і трудових ресурсів. Дуже важливо, щоб ми були членами цього клубу. Зрозуміло, що європейські ринки мають високотехнологічний і високоструктурний актив і характер, і участь у них стимулює розвиток, постійно стимулює прогрес. Для України просто немає іншого вибору, як самостійно робити все для того, щоб її розвиток мав європейсько визначений характер і проблема входження в ЄС стала не проблемою вимог з боку України чи пропозиції ЄС, а логічним завершенням певного етапу української історії. Хотілось би, найкоротшого.

Андрій Деркач

Поза геополітичною схемою “до Європи разом з Росією” будь-який проект об’єднаної та стабільної Європи буде неповноцінним. Жодне міцне об’єднання європейських держав неможливе без Росії та України, які традиційно є невід’ємними елементами безпеки континенту. Ось чому поява доктрини “до Європи разом з Росією” стало серйозним історичним етапом не лише для України, але і в цілому для процесу становлення об’єднаної Європи, утворення єдиного економіко-політичного простору. Її реалізація дозволяє забезпечити, з одного боку, геополітичну стабільність та ефективне функціонування ЄС, а з іншого — поетапне та органічне входження України та Росії до економічних та політичних

структур Євросоюзу. Історична взаємопов'язаність інтересів України та Росії аксіоматична, вони обидві належать до єдиного східнослов'янського православного цивілізаційно-культурного типу, який є складовою поліфонічною частиною європейської мегацивілізації. Якщо ж узяти лише економічні аспекти двостороннього співробітництва, то переплетення економік не є колоніальною спадщиною, як це собі уявляють квазіполітики з комплексом національної неповноцінності, а лише підтвердженою часом об'єктивною необхідністю. Розрив економічних зв'язків з Росією буде державною катастрофою для України, адекватну їм заміну неможливо знайти навіть теоретично. Не бачити цього неможливо, можна хотіти цього не бачити. Без синхронізованої з Росією політики євро інтеграції входження України до ЄС нереальне, і це необхідно чітко усвідомити.

Володимир Євтух

Безумовно, самостійно, оскільки Росія великою мірою пов'язана зі східною цивілізацією. Зокрема й організаційно — вона є членом різного роду азійських глобальних систем. Включення однієї цивілізації в іншу — річ неможлива, тут мова може йти про співпрацю та взаємодію. Тим більше, що у політиці Росії щодо України до цього часу зберігаються засади не рівноправного партнерства, а до певної міри тиску й підпорядкування стратегічним інтересам Росії, що зокрема виявляється у втягуванні України в євразійські блоки, форсуванні введення єдиного економічного простору, єдиної рубльової зони на частині пострадянської території тощо.

Юрій Єхануров

Існують чіткі вимоги до кандидатів на вступ до ЄС — так звані Копенгагенські критерії. Їх ділять на три групи: політичні, економічні та критерії членства. Причому останні вимагають важливих змін в адміністративній системі держави. Чи здатна Україна впливати на трансформацію російського законодавчого поля? Ні. Чи може Україна втручатися у процес політичної реформи в РФ або, наприклад, контролювати розмір бюджетного дефіциту в Росії? Ні. Це суто внутрішні питання, які лежать у виключній компетенції суверенної держави.

Разом з тим навряд чи хто-небудь має сумнів, що негативне ставлення Росії до європейського вибору України здатне створити додаткові труднощі для

нашої країни у питаннях євро інтеграції. Тому найбільш коректною відповіддю на це питання, мабуть, буде формула: самостійний шлях на фоні домінування європейського вектора у зовнішній політиці Росії.

Віталій Кононов

Точка зору стосовно того, що Україна інтегрується в Європу тільки тоді, коли наші лідери (переважна частина яких залишилась ще з радянських часів) потиснуть один одному руки і складуть меморандум, стаючи при цьому головами та членами груп — є міфом. Звичайно, все це повинно бути концептуальною основою. Але ми повинні заповнити цю концепцію реальним змістом для нашого народу. Що може означати ця концепція для пересічного українця, коли він/вона повинен стикатися із проблемами отримання віз, від'їзду до Європи (навіть задля працевлаштування), проблемою продажу жінок та дітей у неволю, коли переваги європейської інтеграції опиняються не в руках народу, а у горстки еліти, діти якої мають матеріальні можливості вчитися у дорогих навчальних закладах Заходу та поводитися так само гордовито, як і їхні батьки на батьківщині. Не тільки еліта, а й український народ повинен ідентифікувати себе з Європою та розуміти її, відчувати себе європейцем. Міжлюдські зв'язки не менш важливі, ніж міжурядові. Уявіть собі, що коли б ми мали зв'язки між навчальними закладами, різними групами людей, міжпартійні зв'язки з країнами-членами ЄС, чи замислювалися б ми тоді над тим: повинні ми іти до ЄС з Росією чи без неї?

Леонід Кравчук

Останнім часом розгорнулись жваві дебати навколо вступу України до Євро-Азійського економічного співтовариства, а також доктрини "В Європу — разом з Росією". Дехто навіть уже побудував міст Москва — Брюссель — Київ. На мою думку, треба сказати рішуче "ні" такій філософії. Вже понад 10 років Україна існує як суверенна, незалежна держава і не може бути територією для прогулянок чи топтання чужими чоботами. Формула "В Європу — разом з Росією" є нечіткою і ставить більше запитань, ніж дає відповідей. В Україні практично немає жодної політичної сили, яка виступала б проти встановлення взаємовигідних, прагматичних відносин з Росією. З іншого боку, об'єктивна необхідність співробітництва

двох держав гальмується претензіями політичної еліти Російської Федерації на гегемонію в пострадянському просторі. Попри офіційні заяви керівників Росії про врахування в своїй зовнішній політиці інтересів партнерів по СНД, перш за все України, тут далеко не всіма усвідомлена необхідність рівноправних стосунків з Україною. Слід однозначно поставити питання: з Росією чи під Росією. Якщо з Росією як рівноправні партнери, то такий підхід слід вітати, бо це в інтересах двох народів. Євровибір не означає згортання економічних, культурних і політичних відносин з Росією, іншими країнами СНД. Їх потреба диктується економічною і політичною доцільністю, історичним минулим і сучасним двох народів. Але ми і, переконаний, росіяни повинні думати і про завтрашній день, про науково-технічні здобутки, про цивілізовані стандарти життя, про організацію життя за демократичними зразками. Кожному зрозуміло, що вони на Заході. Отже вибір курсу — це вибір майбутнього народу. І не треба протиставляти: якщо ми взяли курс до Європи, то це, мовляв, проти інтересів Росії. Це було б вірно лише в тому випадку, коли б Росія виступала проти Європи, за якийсь особливий шлях розвитку. Але ж вона також визначила свій європейський вибір. Нюанси тут є, але вони не визначальні. Отже, не треба лякатися, що Росія поморщить носа, коли ми будемо цивілізовано відстоювати свої інтереси. Бо тоді ми самі можемо залишитися з носом.

Іван Курас

Росія — один із стратегічних партнерів України. Відповідно, виходячи з духу партнерських стосунків, ми повинні враховувати думку цієї країни, особливо, роблячи кроки, які вплинуть і на її місце у світовій політиці. Потенційний вступ України до ЄС і НАТО відноситься саме до таких кроків. Однак, роблячи їх, Україна має керуватися перш за все своїми інтересами, йти курсом, який визначений у Києві, а не в Москві.

В свою чергу, ми вправі очікувати й від Росії максимального врахування інтересів стратегічного партнера, яким для неї є Україна.

Для мене гасло „В Європу разом з Росією” виглядає не як визначення єдино можливого шляху, а як бажаний варіант розвитку подій, кінцеву мету якого я сформулював би так: „В Європі разом з Росією”.

Елла Лібанова

Існує серйозна небезпека для України стати придатком до Росії, і опинитися у “хвості” і по відношенню до Європи, і по відношенню до європейських структур. Я не думаю, що нам варто орієнтуватися на Росію, ми і так від неї відстаємо. Нам треба усвідомити себе як цілком незалежну, самостійну державу, і не оглядатися, що нам скажуть чи США, чи Росія, чи Брюссель, чи Страсбург, а самостійно вирішувати, чого ми прагнемо. Доречи, таким шляхом йшла Чехія, там казали: “Ви всіх слухайте, але є свій “крестьянський” розум”. Звичайно, існує певна залежність України від Росії, це обумовлено бідністю України і старими зв’язками, що залишилися ще від радянських часів. Але ця залежність може зрости, якщо нічого не робити. Це неминуча ситуація: Мексика залежить від США, Канада залежить від США, і Україна залежить від гігантського сусіда. Але цю ситуацію необхідно потроху долати.

Олександр Мороз

Це надумана постановка питання. Євроінтеграція не виключає, а навпаки, стимулює інтенсифікацію економічного співробітництва з усіма країнами, найперше з Росією. Все залежить від того, яка буде у нас система влади. Згодом, як важливий фактор, впливе і система влади в Росії. Але це іншого плану проблема, переважно проблема Росії, опосередковано залежна від української ситуації. Простіше кажучи, демократизація суспільного життя в Україні, подолання корупції як похідної від адміністрування викличе і в Росії адекватні зміни. Мову ведемо про відносні речі, адже прогресивні перетворення в Росії, схоже, можуть відбуватися скоріше, вони впливатимуть на стан справ в Україні, тим паче, що стрімко зростає вплив російського капіталу на використання основних засобів виробництва в Україні. А це один з ключових важелів впливу.

Юлія Мостова

Цей лозунг можна замінити на адекватний “Ходити в гості зі слоном”. Росія — самостійна, самодостатня держава, яка не вписується і ніколи не впишеться в структуру ЄС, яка є компактною економічною організацією, що охороняє свою цілісність. Мені здається, неправі ті, хто вважає серйозним аргументом для Єв-

ропи той факт, що у випадку, якщо Європа не візьме під свій патронат Україну, то її “з’їсть” Росія. Європа — це не США, вона воліє перебувати з Росією в хороших стосунках, і має свої резони для цього. Ніколи не можна ставити питання “або Росія, або Україна”, тому що завжди буде Росія. Але за умови розумного підходу Україна здатна набагато скоріше, аніж Росія, привести себе у відповідність європейських стандартів, вона мобільніша, компактніша, краще керована. Тому, на мою думку, ніяких жорстких зв’язок, інтеграцій у Європу з Росією бути не повинно. Інша справа, що мають певною мірою бути враховані інтереси російської Федерації, якщо вони не потирічать національним інтересам України. Зараз ми переживаємо “момент істини”, оскільки В. Путіну необхідно створення єдиного економічного простору, і той тиск, який відчувають МЗС, Міністерство економіки України і той же Президент України з боку Кремля, є фактично безпрецедентним стосовно утворення ЄЕПу. В. Путін має намір проголосити утворення єдиного економічного простору як засіб досягнення зони цього простору вільної торгівлі з ЄС. Насправді це називається “поєднати коня и трепетну лань”. Ми знаємо, що Росія чинить тиск на Україну з вимогою відмовитися від підписаних у рамках ВТО документів. Не бачу системної роботи по усвідомленню плюсів та мінусів вступу до ЄС, а також по виробленню механізмів, які би допомогли ці мінуси знівелювати. На жаль, люди дивляться на ЄС як на споживацький кошик, не так багато людей розуміє, що існують правові гарантії, які дають людям можливість забезпечити собі молодість і старість. Можливі наслідки для української економіки аналізуються лише вузьким колом спеціалістів, головним чином, у неурядовому секторі. На жаль, неурядовий сектор не в змозі впливати на нівелювання мінусів, оскільки не має великих можливостей впливати на прийняття рішень, розробку відповідних документів, законодавчих актів.

Володимир Палій

Безперечно, Росія має свій інтерес щодо України. Безперечно, що цей інтерес до останнього часу є “камнем спотикання” в стосунках між Україною та Росією, між Україною та Європейським Союзом. Мені здається, що Європі слід враховувати не лише геополітичний, але й історичний вплив Росії на Україну. Не можливо розглядати процес інтеграції України в ЄС без врахування інтересів Росії. Мені

здається, що не слід відкидати різнополярність громадської думки в Україні щодо цих процесів. Особливо за останні роки, коли Україна пережила кілька кризових ситуацій і частково знизила свій рейтинг у міжнародних стосунках з ЄС та США, громадська думка пересічних українців схильна позиціонуватися відносно ситуації, коли утиски з однієї сторони дають підстави схилитися до іншої.

Володимир Пехота

Через врівноважену та відповідальну зовнішньополітичну діяльність нашої державі вдалося створити репутацію конструктивного надійного партнера. Україна першою з країн колишнього СРСР встановила партнерські стосунки з Європейським Союзом і підписала Хартію про особливе партнерство з НАТО. Україна стала членом Ради Європи та Ради Безпеки ООН. У 1998 та 2000 року указами Президента України затверджено Стратегію і Програму інтеграції України в ЄС. Важливе значення для становлення відносин між нашою державою та Євросоюзом мало схвалення Європейською Радою у грудні 1999 року Спільної стратегії ЄС щодо України. Напрямки розвитку стратегічного партнерства визначили п'ятий самміт Україна-ЄС у вересні 2001 року та "План дій ЄС у галузі юстиції та внутрішніх справ в Україні", прийнятий у грудні 2001 року.

Водночас продовжувався розвиток та поглиблення взаємовигідних зв'язків з Росією, країнами СНД, активно розвивалися відносини з країнами Центральної та Південно-східної Європи. Велика увага приділялася співробітництву з США.

Сьогодні ці напрямки зовнішньополітичної та економічної діяльності держави мають бути підпорядковані стратегічній меті — європейській інтеграції. Тому основними напрямками зовнішньої політики України стають розширення процесів євроінтеграції та розвиток і зміцнення стратегічного партнерства з Росією, яке ґрунтується на спільній зацікавленості наших країн у входженні до сучасного європейського економічного та культурного простору. Важливу роль у зміцненні міжнародних позицій України будуть відігравати збалансовані і довірливі відносини стратегічного партнерства з США. До речі, політика реформ в Україні має бути спрямована на інституційні перетворення, які б надали можливість нашої державі до кінця 2007 року претендувати на набуття асоційованого статусу в ЄС, а до 2011 року створити реальні передумови для вступу України в

ЄС. На це звертав увагу Президент України у своєму Посланні до Верховної Ради, і ми підтримуємо його позицію.

Микола Плав'юк

Кожна держава, кожна нація має свої національні інтереси. Інтереси України і Росії не є тотожними, а тому кожна держава має вирішувати свої проблеми окремо. Україні слід вибудовувати свій шлях до європейських структур без огляду на те, як до цього ставиться Росія. Я був би радим, якби Росія також включилася в європейську спільноту, прислухавшись до деголівської концепції "Європи від Атлантики до Уралу". Хочеться вірити, що в Росії переможуть проєвропейські тенденції, які б посприяли ослабленню традиційного для неї імперського комплексу. Це було б корисно і для Росії, і для України.

Мирослав Попович

"До Європи разом з Росією" — це хороше гасло тільки тому, що воно дозволяє обійти привабливе на перший погляд гасло "Геть від Москви" (в Європу). Шлях до Європи зовсім не означає, що треба відмовлятися від історичних контактів з Росією. Але прив'язувати кроки в західному напрямку з готовністю Росії зробити аналогічні кроки було б безумством. Росія з багатьох причин не може рухатися до Європи такими темпами, як повинна рухатися Україна. Навіть кінцевий результат руху до Європи такого гіганта, яким є Росія, не може бути таким же, як кінцевий результат аналогічного руху України в західному напрямку — Україна незмірно компактніша і має оптимальні розміри, що дозволяє їй бути порівнянною з іншими одиницями європейського простору.

Олег Самчишин

Україна не повинна зв'язувати себе формально з будь-якою іншою країною в питанні майбутнього вступу до Євросоюзу. Інша справа, що їй доводиться рахуватися з наявністю потужного російського капіталу в нашій країні. Як говорив Ірвінг Стоун "Якби високо не залітали наші мрії, базою для них має бути реальність". Відомо, що Росія також зацікавлена в тісному співробітництві з Європою. І наша політична еліта має враховувати наявний в Росії інтерес до того, щоб

контролювати процес зближення України та ЄС. Звичайно, ідея вступу разом з Росією є непоганою, але якщо Росія скаже “ні”, то це не має стати визначальним для України.

Ефективний шлях до Європи полягає в постійному поглибленні торгівельних і економічних стосунків. Не треба боятися приходу європейського капіталу в Україну. Для мене важливою є можливість отримувати послуги і купувати товари європейського рівня якості, не зважаючи на те, який капітал стоїть за тим чи іншим виробництвом. Гроші не люблять кордонів, і нинішня економіка побудована таким чином, що ми навряд-чи з впевненістю зможемо сказати, що за тією чи іншою торговою маркою стоїть лише один національний виробник.

Петро Симоненко

В контексті цього питання слід зазначити, що Росія не розглядає можливість її входження до ЄС в традиційному для європейців розумінні цього процесу. ЄС та Росія — гравці одного рівня на міжнародній арені, хоча ЄС переважає в економічному плані, а Росія у військово-політичному. Саме тому навіть за гіпотетичної умови тісних інтеграційних процесів між ними не можна говорити про рух Росії в ЄС, а вірогідніше всього про створення якісно нових загальноєвропейських структур.

За таких умов для України ці нові європейські структури можуть стати ефективним шляхом досягнення українським народом європейських стандартів життя. Але це на більш віддалену перспективу, а на близьку ж та середню перспективу я не вважаю можливим входження України до європейських структур (мається на увазі як тотальну інтеграцію, а не глибоке співробітництво в окремих сферах) поза двосторонніх відносин Росія — ЄС. Ефективним же може бути лише те, що лежить в межах можливого. У нашому випадку — це узгодження європейського напрямку української політики з Росією, адже для України, в будь-якому випадку, безпечніше і, що так само важливо, економічно і політично доцільніше здійснювати такий рух разом з Росією. І не тільки з Росією, а з усіма суб'єктами лютневих (2003 року) московських домовленостей про створення Єдиного економічного простору і Організації регіональної інтеграції (ЄЕП і ОРІ). Разом ми є вагомим економічним і геополітичним фактором на Євразійському просторі, важливою

ланкою, що забезпечує взаємозв'язки всіх регіонів величезного материка Євразія — від Бресту на Атлантиці до Йокогами і Гонконгу на Далекому Сході. Відтак, маючи таку поважну роль, могли б досягти необхідних всім нам домовленостей з об'єднаною Європою на паритетних засадах.

Костянтин Ситник

Шлях України до Європейського Союзу, до європейських структур може бути лише один — тільки самостійно і якомога швидше! Якщо наші політичні діячі знають шлях, яким наші економічні, промислові зв'язки можуть прискорити наше просування до Європи, оптимізує виконання вимог, що ставить перед нами Європейський Союз (а таке може бути), якщо нам вдасться налагодити такі стосунки і збудувати таку модель, щоб наша економіка виграла від посилення економічних зв'язків з Російською Федерацією, таке, суто економічне просування “разом” я розумію і підтримую. А в політичному аспекті (вони подають заявку, і ми подаємо заявку) — звичайно, ні. У нас тісні контакти ще з часів існування Радянського Союзу, тому будь-які економічні зв'язки, що будуть сприяти позитивним процесам в економіці, мають бути підтримані урядом і законодавцями. Але я маю на увазі виключно економічний аспект, причому обов'язково на самостійних незалежних позиціях двох держав. До того ж мене дивує подібна постановка питання. Чому постійно з Росією? Чому, коли ми говоримо про слов'ян, то завжди виділяємо лише три народи — Росію, Україну та Білорусь? А Польща, Болгарія, Чехія та інші — вони ніби вже не слов'яни, або не ті слов'яни, з якими ми бачимо своє майбутнє. А ми кажемо “слов'яни”, а розуміємо лише “східні слов'яни”.

Лариса Скорик

Для того, щоб на Європейському континенті не залишитись самотньою (це у кращому випадку), або не увійти знову “навіки разом” у безнадійно технологічно відсталий простір з Росією, Казахстаном та Білоруссю, Україна мусить знайти ефективний шлях до ЄС — але, безперечно, без пропонованого їй із східним лукавством “разом з Росією”. На якій підставі і з якою перспективою? Разом з непростим кривавим чеченським гріхом Москви; “демократизацією” силами і методами ФСБ; набагато масштабнішою, ніж в Україні, корупцією; територіаль-

ними претензіями російських політиків до України, чи задля того, щоб догодити двом найновішим європейським союзникам Росії з іракського питання, щодо якого Україна зайняла цілком зрілу, державницьку і стратегічну позицію?

У справі війни проти режиму Саддама Хусейна Україна самостійно прийняла мудре рішення. Так само самостійно вона має стати на шлях до ЄС — без ніяких “довантажувачів” з минулого.

Безперечно, щоб цей шлях не був надто вибоїстим і довгим, Україна мусить якнайшвидше досягти успіхів у викоріненні клановості і корумпованості у власних державних структурах; провести давно назрілу адміністративно-політичну реформу, і, спираючись на ці дії, зробити реальними економічні реформи, створити сприятливі інвестиційні умови. Україна має визначити пріоритети розвитку української економіки і наші можливості на європейському ринку. Україна має довести і собі і Заходу, що вона хоче збудувати громадянське суспільство, — і тому українська держава мусить створити сприятливі умови для реального розвитку системи справжнього демократичного самоврядування.

Нам ближче до Європи за всіма ознаками. І якщо Європа дбає про те, щоб на межі євразійського простору не передбачуваної Росії якнайшвидше Україна стала країною з передбачуваною європейською демократією, держави — члени ЄС повинні ставити питання України на конкретну основу і, може, замислитись над тим, що педалювання особливо “негативного іміджу” України (окреслення з виступу п. Йошки Фішера), аби ускладнити Україні шлях до ЄС, найпотрібніше тим, хто так жагуче закликає Україну до діаметрально протилежної “інтеграції”...

Ганна Скрипник

Перш, ніж ставити питання в такій площині, слід з’ясувати, а чи прагне Росія інтегруватися до європейських структур? Відверто кажучи, це викликає певні сумніви, бо об’єктивно інтереси Росії зосереджені передусім в азійському регіоні. І тому чекати, доки Росія остаточно визначиться зі своєю позицією, недоцільно. Україна повинна перш за все виходити із своїх власних національних інтересів, які не завжди співпадають з інтересами її сусідів. На жаль, нині частина політично-олігархічної еліти України відверто демонструє свою залежність від позицій північного сусіда. Ця залежність зумовлена провінційними комплексами

певних представників українського політикуму, які, проте, часто претендують на роль провідників України, і їхніми матеріальними інтересами, в основі яких часто лежать не зовсім прозорі в правовому відношенні економічні оборудки з російським бізнесом. Однак рано чи пізно вони поступляться своїми позиціями під тиском тієї частини української політичної та економічної еліти, яка в своїй зовнішній політиці України буде керуватися виключно національними інтересами.

Володимир Стретович

Ми є суверенною державою. Ми маємо всі можливості, за відповідної волі вищого політичного керівництва, здійснити цей "похід в Європу" самостійно, без Росії. Вона може бути вже наступним кроком у цьому напрямку. Але щоб прив'язати нас до Росії була кинута теза (і в парламенті створена відповідна структура), що до ЄС ми маємо йти разом з Росією. Її обстоює російська "п'ята колона", що існує в Україні і не мислить себе у відриві від Росії.

Росія сьогодні є воюючою державою. І доки війна в Чечні не закінчиться, не залежно від результатів останнього там референдуму, до тих пір не можна буде говорити, що Росія має зайняти місце в Європі, оскільки вийде що на кордонах Європи палахкотитиме війна, а вся Європа змушена буде брати участь у погашенні цієї пожежі. У Росії, на мою думку, проблем у демократичному розвитку більше, аніж в Україні, а тому ми стоїмо ближче до стандартів ЄС. Очікування того часу, коли Росія дасть відповідну свободу регіонам, коли зменшиться тиск центру на автономії тощо, може суттєво затримати наш шлях до Європи.

Наталія Сумська

Україна не просто проголосила незалежність, вона стала незалежною державою, яка провадить самостійну зовнішню та внутрішню політику. Тому немає сенсу розмірковувати, чи самостійно просуватися на Захід, чи разом з Росією. Звичайно, самостійно! І не треба розмов про розбрат, який нібито може виникнути між Росією та Україною. Національні інтереси у нас різні, тому треба в першу чергу про них думати, перетворюватися на сильну самостійну державу, заявляти про себе на світовій арені. Звичайно, контакти нам варто підтриму-

вати, розвивати, і економічні, і культурні, але варто пам'ятати, що кордони між нашими державами, прокладені десять років тому, зробили свою справу, ми йдемо своїм шляхом, навіть якщо у нас мета спільна, методи однакові, але шлях — індивідуальний. До того ж Росія має багато проблем, величезні території, на яких не може навести лад, війну в Чечні. Навіщо нам її проблеми? Навіщо знову повертатися до напівколоніального статусу? Ми маємо активно рухатися далі, як окрема держава.

Борис Тарасюк

Це — надзвичайно шкідливе гасло, і я особисто категорично проти цього гасла як політичної директиви для України, тому що в нашій зовнішній політиці ми маємо абсолютно відмінні цілі та статуси. На відміну від Росії, Україна виключно європейська нація і ідентифікується з іншими європейськими націями. Росія, на відміну від України, ніколи не ставила перед собою завдання приєднатися до ЄС. Отже, це є аргумент проти цього гасла та невірною напрямку нашої зовнішньої політики, і буде слушним звернутися до позиції лідерів російського уряду, які самі відносяться до цієї ідеї як до політичної провокації, тому що вони ніколи не ставили перед собою такої цілі — вступ до ЄС.

Юлія Тимошенко

Не бачу практичного сенсу у цьому запитанні. По-перше, РФ жодного разу офіційно не заявляла про своє бажання у майбутньому приєднатися до ЄС. Тому гасло, пущене деякими українськими політиками: "В Європу разом з Росією", я вважаю цілком демагогічним. В цьому я солідарна з багатьма вищими російськими посадовцями, які неодноразово висловлювали своє здивування цією формулою. Так що Європа окремо, Росія окремо, США окремо, Туреччина окремо і так далі. По-друге, більше того, всі розуміють, що ЄС разом з Росією — це зовсім інша геополітична структура, — добра чи погана — окреме питання, — ніж та, яку півстоліття вибудовує Європа. Отже, приєднання України до ЄС у тандемі з Москвою — це принципово інший план, ніж той, що Ви маєте на увазі, коли говорите про євроінтеграцію. Це суцільна футурологія із часів 2-ї половини чи навіть кінця 21-го століття А я, як політик, не схильна обговорювати проекти далекого майбутнього.

Разом з цим, я не згодна з думкою, що євроінтеграція України означає втечу від широкого співробітництва з Росією. Це, в решті решт, просто неможливо в силу безлічі політичних, історичних, культурно-етнічних, економічних обставин. Інша річ, що це співробітництво має розвиватися на паритетних, взаємовигідних основах, а не так, як це робиться у випадку створення газового консорціуму. До речі, роль у його створенні Німеччини показує, що і економічні дії ЄС в регіоні можуть прямо суперечити інтересам України. І з цим теж не можна миритися, якими б красивими фразами про “європейський вибір” це не супроводжувалося.

Іван Томич

Це питання мені нагадує ситуацію по закінченню середньої школи, коли кожен учень думає, куди йти далі: чи в інститут, чи до училища, чи туди, куди піде сусід по парті. Ми маємо шукати свій шлях, незважаючи на плани та бажання “сусіда по парті”, а самостійно аналізувати і в дусі політики протекціонізму вирішувати, що нам вигідно. Головне — позитивний результат для України. Неправда, що наш шлях неможливий без Росії, але цілком можуть бути очевидні зиски від співпраці з нею, і цим треба користатися. Проблема в іншому: я не бачу зараз цілеспрямованої, зваженої, чітко сформульованої політики щодо ЄС з боку України. Позиція нашої влади постійно хитається з одного боку в інший, і своєю невизначеністю компрометує саму ідею спрямування України на європейську інтеграцію. Для початку треба вирішити це питання на рівні влади.

Віктор Ющенко

Я, відверто кажучи, таку постановку питання не розумію, тому що, якщо подивитись на економічну готовність, політичну, то можемо сказати, що Росія набагато більше досягнула на шляху інтеграції до Європи, аніж ми. Як ми можемо когось ставити до власного малорозвиненого рівня законодавства, якщо інша сторона відчуває себе набагато модерніше, впевненіше. Спільний знаменник можна знайти тут тільки в одному: і Росія і Україна будуть сприйняті європейською стороною виключно на основі їх внутрішнього становища.

Безумовно, коли ці питання співпадають і по часу, і по духу, то звичайно не зайве говорити про деякі дії, які відбуваються в унісон. Проте не можна говорити

про спільні графіки модернізації політичних, економічних, фінансових правил України і Росії. Перед кожною з держав стоять дуже специфічні завдання та відповідальність, тому думки про спільні кроки з'явилися внаслідок примітивного розуміння дороги кожної з країн до Європи. Україна та Росія мають свою політичну волю, яка в залежності від ефективності та успішності дозволить реалізувати європейський вибір.

Наталія Яковенко

Питома вага Росії настільки велика й інерційна, що рухатися „разом з Росією” автоматично означало б рухатися у фарватері політичних та економічних інтересів Росії. Вважаю, що для України такий шлях загрожував би обернутися крахом втрати власних інтересів і власної державної тотожності, котра на сьогодні й так ще не є достатньо сформованою.

7. Спільне та відмінне між Україною та “західною культурою”. Чи є Україна частиною західного світу?

Володимир Барабаш

Безумовно, відмінності між Україною та Заходом великі, і чим далі на Схід, том ці відмінності більші, тому що і територіально, і державно ці частини були повернуті в різні сторони: західна Україна — до Австро-Угорщини, східна — до Росії. Тому можна сказати, що Правобережна Україна має багато спільного з Західною культурою і у відношенні до роботи, і в релігійному плані, і морально, і ментально. Як бізнесмен, можу свідчити про те, що моральні засади більш потужні та дієві саме на Західній Україні, і я це пов'язую з більшою релігійністю. До того ж демократія йде із Заходу.

Раїса Богатирьова

Здатність українських мігрантів прекрасно адаптуватися до умов життя практично у всіх країнах Заходу говорить про те, що ніяких принципових відмінностей не існує, а є багато спільного. Що ж стосується питання про належність Заходу, звичайно так, але, як сказали б американці, “Далекого”.

Микола Барабаш

Українська культура є абсолютно унікальною, як і культура будь-якої нації, що переживає період становлення (а українська нація, хоча й не вчора народилася, все-таки є молодю). Проте відсутність державності, невдалий досвід державотворення протягом багатьох століть наклали свій відбиток на певні національні особливості.

Членство у Радянському Союзі внесло свої корективи. Українці генетично стали “радянськими” за більш ніж 70 років перебування у складі СРСР. Але національні риси — толерантність, душевність, доброзичливість, гостинність, веселий характер українців — залишилися незмінними. Крім того, ми пам’ятаємо, які проблеми звалилися на український народ, особливо у ХХ ст.: революції, війни, голодомор, руйнування системи. Таких потрясінь не зазнавали ті ж самі Сполучені Штати, інакше важко спрогнозувати, якими б вони були зараз. Яким ударом для США стала трагедія зі Світовим Торгівельним центром, фактично детонувала механізм нової війни, можливо, третьої світової. Тому можна сказати, що українська культура таки унікальна.

Тарас Возняк

Що спільного з класичною Європою має мусульманська Албанія? Греція, яка в ментальному відношенні знаходиться далі на схід, ніж Україна. Що має спільного Румунія, окрім латинського алфавіту? Порівнюючи деякі провінції Румунії з Україною, приходжу до висновку, що Україна подекуди виглядає такою собі “Німеччиною”. Європа є дуже неоднорідною. Я проти повторення хантінгтонівських міфів, коли він відносив Росію і Україну до православно-ісламського світу, адже дуже мало є спільного між Україною і Саудівською Аравією. Це все штучні схеми, які були актуалізовані останнім часом, коли ЄС поставив цілі і чітко їх окреслив. Було дуже помітно з яким “раденієм”, новоявлені слов’янофіли, починаючи від Ігрунова, закінчуючи Окарою, тішаться з того, що Україні буде зле, так само як і всім іншим. Безсумнівно, Україна є органічною частиною Європи.

Якщо для Окари важливим є культурологічний аспект, то поширення, наприклад, бароко, справжнього, а не того, привнесеного іронічно у вигляді собору Василя Блаженного, мало місце не далі України і Білорусії. Поширення барокової культури, поширення латиномовної культури, католицизму, уніатства, ренесансу, гуманізму, котрих в Росії дійсно не було, але в Україні, Білорусії - процвітало. А українська національна самосвідомість формувалася саме тоді, маючи витoki з середньовічних академій Острога, Львова, Києва. Важливо краще знати історію України, приїздити на екскурсії в міста українські, і ходити не тільки в адміністративні заклади, а й заглянути в історичні місця, наприклад, Києво-Печерської Лаври та багатьох інших.

Степан Гавриш

Українці належать до найдавніших європейських етносів і ми не тільки у королівських дітях були присутні на вищих європейських тронах: це і Франція й інші країн — ми завжди були в Європі. Україна, і про це, на жаль, мало пишуть, є королівською державою Данила Галицького, корону якому одягнув Папа Римський, і це означає, що ми давно входили в клуб європейських держав. Ми завжди були частиною європейської цивілізації. На Україні відбувалися змагання між двома великими династіями — Габсбургів, династією Франца-Йосипа, і Гогенцоллерів, двору Романових. Українці мають культуру, споріднену з культурами інших європейських народів. І це помітно не тільки у у елементах культурної спадщини, які зосереджені на території України. Це і спосіб життя українців, який є достатньо європейським за своїм характером, і його стиль. Ми маємо так багато спільного з іншими європейськими народами, що шукати відмінності надзвичайно важко. Це все одно, що шукати відмінності між австрійцями, італійцями, французами чи португальцями. Вони існують: у темпераменті, бажанні випити вранці чи чашку чаю, чи аперитив, їсти або вареники, або молюски. Однак це ті відмінності, які збагачують нас всіх разом. Що ж до своєї ментальної сутності, етнічної історії, біографії, то українці є європейцями. Ми дали Європі цілі сплески народностей, які колись жили на нашій території: хоча би тих же білих хорватів, які мігрували в Хорватію і сьогодні є частиною європейської спільноти. І ми також знаємо, що з берегів Вісли на нашу землю приходили ті, хто був готами, і залишилися жити тут. Нам відомо, що алани й інші народи пересувалися з України в Європу і зворотно. Україна є близькою шведам, оскільки її славні вікінги сиділи на київських престолох. Тому історія Європи — це одночасно й історія України. Не було б України — невідомо, якою б була історія Європи. З іншого боку, якби не було Європи, то й ми б до цього часу не знали української державності, змагання за яку велися впродовж семи століть.

Андрій Деркач

Перш за все Україна є православною державою, на основі віри будувалася уся українська державність і культура. Формувався менталітет народу. Саме у цій якості Україна ідентифікує себе як частину європейської християнської цивіліза-

ції, а не якогось абстрактного західного світу. Якщо взяти суто політичний аспект, то унікальність України полягає в тому, що, розташована на кордоні з'єднання Європи з Азією, вона є з'єднальною їх ланкою. Україні належить зіграти унікальну за своєю важливістю роль — не допустити появи нових роз'єднувальних ліній в сучасній Європі. А сьогодні ні в кого не викликає сумнівів те, до яких катастрофічних наслідків це може призвести. Україні варто проявити політичну волю в досягненні поставлених цілей, оскільки від результату нинішніх дій залежить усе її майбуття: чи стане вона частиною єдиного європейського економічного та правового простору, чи залишиться "сірою зоною" континенту. Необхідно керуватися національними інтересами країни, а не істериками квазіполітиків, які роблять бізнес на антиросійській, а по суті, антиєвропейській риторичці. Лише тоді Україна на практиці увійде в сім'ю європейських народів, а не залишатиметься територією реалізації національних інтересів інших держав.

Володимир Євтух

Відмінності між Україною та "західною культурою" (під цим терміном я розумію цивілізацію, спосіб життя, мислення, результати діяльності людини у духовній сфері) зумовлювалися перебуванням довгий час цих двох частин у різних системах суспільного розвитку — тоталітарній (Україна) і певною мірою демократичній (Західна Європа). Це спричинило протилежне сприйняття засад суспільного розвитку, людських цінностей й, відповідно проміжну реакцію на суспільні явища.

Безумовно, в українській культурі та культурах західноєвропейських країн є чимало спільного — перш за все це підходи до оцінки ролі людини в цивілізаційних процесах, спільні філософські засади інтерпретації явищ культури у сучасному світі. Оскільки глибинні основи української культури до певної міри з давніх давен формувалися під впливом взаємодії з культурою Заходу, то, скажімо, і у тих, і в інших важливе місце у культурному процесі займає фольклор. У новітній час, завдяки сучасним комунікативним та інформаційним технологіям, культура в Україні (музика, театр, естрада тощо) перебуває під впливом Заходу й, скажімо, так звана молодіжна культура українців й мешканців інших європейських країн розвивається в одному комунікативно-просторовому полі.

Україна великою мірою (елементи тієї ж культури, мислення, вибудовування суспільних відносин, а з недавнього часу і формування політичної культури) є частиною західного світу. Точніше, перелічені вище чинники тісно пов'язують Україну з цим світом.

Юрій Єхануров

В гуманітарних науках існує багато визначень змісту поняття “західна” культура. Якщо під нею розуміти культуру суто Західної Європи, то Україна має свою специфіку і належить до Європи Східної. Якщо ж визначення “західна” використовується як синонім “європейської” культури, відмінної від традицій Сходу (наприклад, Середньої Азії, Китаю, Індії або Японії), то Україна, звичайно, є частиною західного світу як невід’ємна складова європейського культурного та історичного процесу.

Віталій Кононов

Ви, напевно, знаєте, що географічний центр Європи знаходиться на території України, у городі Рахові, неподалік від Івано-Франківську на заході України. Однак, політичний центр Європи знаходиться у Швейцарії. Ще з давніх часів традиції та історія України формувалися під впливом загальноєвропейських подій. Західна та Східна Європа різняться між собою не більше ніж Північна та Південна Європа, скажімо, наприклад як Норвегія від Греції або Швеція від Іспанії, а саме — мовою, фольклором та ін. Але ми маємо спільну історію. „Західний світ” як згуртований політичний блок виник, по суті справи, після Другої Світової війни як результат Плану Маршала. В цьому сенсі Україна була відділена від „Західного світу” на дуже малий проміжок часу. Що сьогодні являє собою Європа? Придивіться уважніше до вулиць Парижу, Лондону та Берліну. Люди з усього світу приїждять, навчаються і продовжують всебічно розвиватися там. І при цьому вони не знищують європейську ідентичність цих країн. Я виступаю за те, що б Україна була повноцінно інтегрована у цю глобальну міграцію талантів, народів та культур. Наша цивілізація зі своєю культурою та цінностями, якими вона володіє, має багато спільного із Західною Європою. Я би навіть сказав, що Європейські країни спроможні розглядати нас як частину їхньої культурної ідентичності більше, ніж

ми, українці, повинні доводити, що належимо до Європи. Це політична проблема, а не культурне питання.

Іван Курас

Коли ми говоримо про західну культуру, то маємо на увазі, перш за все, культуру суспільних стосунків, верховенство права, свободу слова, уявлення про людину, як найвищу цінність. Історично так склалося, що Україну постійно штовхали в протилежний бік. Сьогодні ми знову повернулися на той шлях, яким іде Європа. Він у нас спільний. Так, ми відстаємо, але кінцева мета у нас одна з тими, хто йде попереду. З огляду на це, Україна є такою ж європейською країною, як будь-яка інша країна Європи.

З іншого боку, Україна має власну оригінальну і самодостатню тисячолітню культуру, засновану на православному християнстві, вікових традиціях українського народу. Але „Західний світ” як орієнтир розвитку саме тому і виглядає привабливо, що в цій спільноті народів і країн на практиці реалізується гасло „єдність у різноманітності”. Творення спільних інститутів, відкриття кордонів, інтенсифікація міжнародних контактів сприяють збагаченню культур, але не спричиняють ефекту „плавильного котла”: кожен європейський народ зберігає свою ідентичність. Тому в культурному, цивілізаційному плані Україна є частиною Європи. Тією частиною, яка прагне максимально долучитись до процесу європейського культурного взаєморозвитку, здатна зробити внесок у збагачення культури як Європи в цілому, так і кожного народу.

Елла Лібанова

На мою думку, приналежність до західного світу, до “західної культури” визначається, по-перше, пануванням католицької церкви, і, по-друге, спільною європейською історією. Навіть православні Болгарія та Греція є більш органічними частинами західного світу. Ми, наш народ надто залежний від православної церкви, і останнім часом ці явища загострилися. Можливо, моя думка напряму залежить від того, що я атеїст, не знаю. Я не в захваті від того, що у нас переважно будується або церква, або магазин. Голландці кажуть, що кожен голландець буває в церкві тричі в житті: коли народжується, коли одружується і коли вмирає.

Звичайно, вони бувають там частіше, але в цій фразі відбивається ставлення до церкви. У нас православність та релігійність набули гіпертрофованих форм: все освячується, ми постійно очікуємо доброго “царя-батюшку”. Шахтарі не звертаються до суду з питання заборгованості заробітної плати, не влаштовують перевірки на рівні профспілок, а йдуть до адміністрації президента вимагати, просити, благати. І, на жаль, я не бачу виходу з цієї ситуації.

Олександр Мороз

Спільним є те, що і в Україні, і на Заході, і на Сході живуть люди, які мають право на звичайне людське щастя, упевненість у завтрашньому дні, захищеність та турботу своєї держави. Різниця у тому, що на Заході та у деяких країнах Сходу люди все це вже мають, намагаються зберегти та розширити, а в нашій країні — лише борються за свої права.

Що стосується другої частини питання, я не звужував би його до географічних меж приналежності будь-якої держави. Україна є частиною світу як такого. Звичайно, менталітет та традиції України далекі від східних, але вони не ідентичні і західним. Кожна держава має свої особливості і моралі, і здійснення внутрішньої та зовнішньої політики, і ведення бізнесу тощо. В умовах глобалізації, коли разом з іноземним капіталом до будь-якої країни переміщуються погляди власника цього капіталу, всі національні особливості потрапляють під зовнішній вплив. Іноді цей вплив позитивний, іноді викликає опір. Треба бути готовим до обох варіантів, зберігаючи все цінне, що є характерною особливістю України. Як Захід, так і Схід є складовими світового співтовариства. Їх не варто протиставляти одне одному. Вони мають одне одного гармонічно доповнювати. Можливо, Україна зможе зіграти провідну роль у гармонізації культур, традицій, пошуку балансу між об'єктивними процесами глобалізації та потребою зберегти самобутність країн.

Юлія Мостова

Взаємопроникнення еліт у принципі існує, бізнесмени вкладають інвестиції, приїжджають вчені, яких цікавлять наукові розробки, молодь масово їде на навчання. Одним із пріоритетних напрямків двосторонніх відносин ЄС-Україна має

стати розширення лінії для тих, хто виїжджає на довготривале стажування та навчання, оскільки кожен, хто дихав цим повітрям, хто отримав системні знання про життєдіяльність ЄС, перетворюється на агента впливу в позитивному сенсі цього слова. Така людина приїжджає озброєна тими стандартами, якими живе цивілізований світ, і на власному мікрорівні намагається привносити в роботу науково-дослідного інституту, в роботу бізнес-офісу, в роботу арт-галереї, або того засобу масової інформації, який він тут представляє. Багато людей, особливо у столиці, особливо у бізнес-секторі намагаються працювати, використовуючи напрацьовані у Європі методики та традиції, це так звані українські яппі, які намагаються відповідати тим економічним стандартам, що існують у Європі. В Україні завершується процес дикого первинного капіталу, зараз навіть ті, хто займався рекетом, намагаються придбати обленерго, будувати готелі, відкривати ресторани, тому цим людям необхідні кваліфіковані менеджери, що працюють за європейськими стандартами, і починають думати про репутацію і про те, що українська система бізнесу мусить мати комунікативні механізми, які дозволяють їй увійти у нормальні економічні зв'язки з європейськими партнерами.

Але, на жаль, це відбувається далеко не з усіма. Ті, про кого я говорила вище, існують не завдяки, а всупереч. Видається дуже важливим наведення порядку у сфері стажування та навчання відносно НАТО; в Міністерстві оборони є люди, які не мають жодного стосунку до питань, що піднімаються на цьому стажуванні. Хоча тут Україна і зробила відповідні висновки, і зміни відбуваються, оскільки раніше українська сторона призначала по 130 заходів, а виконувала, приміром, 18, в рамках програми "Партнерство заради миру", а нині Міністерство ставить до цього більш серйозно. Дуже важливо мати змогу проводити аудит вибору кандидатури від міністерств, що потрапляють на стажування. Необхідно, щоби була інформація про нього: про його професійні якості, про впливовість, про його здатність застосувати отримані знання.

Підсумовуючи, хочу сказати, що за нинішньої влади не відбудеться справжнього усвідомлення необхідності просування України до ЄС. Україні необхідна як мінімум зміна влади, як максимум — зміна політичної системи, яка призведе до того, що біля керма держави будуть люди, здатні виокремлювати національні інтереси і ставити їх вище за особисті.

Володимир Палій

Безперечно, українці ототожнюють себе з Європою. Більшості моїх співгромадян відомі історичні факти, коли Україна впливала на культуру своїх західних сусідів, і відбувалося це на рівні не лише політичному, але й суспільному (мистецтво, філософія, релігія). У той же час ми розуміємо, що культура кожного народу є самотньою та неповторною. Лише завдяки відкритості свого суспільства народи різних країн зможуть об'єднатися у Європейське співтовариство. Попри економічні, політичні та інші чинники, які спонукають країни до інтеграції, існує ще й об'єктивне бажання людей жити у мирі та злагоді. У цьому сенсі Україна завжди прагнути до інтеграційних процесів, щоб бути у безпеці та мати надійних союзників.

Мирослав Плав'юк

Бачите, такі поняття, як "західна культура" вимагають уточнення. Чи "поганий американізм" є частиною західної культури, чи ні? Все ж можна констатувати, що загалом поняття "західна культура" дотепер мало позитивний відтінок. Здебільшого з ним пов'язували досягнення людської цивілізації, які, однак, під кутом доцільності і стандартизації вбивають глибші коріння і своєрідні притаманності. Я в цьому відношенні є консерватором. Не виступаючи проти нових, модерних тенденцій в літературі, музиці, співі і т.п., я би все ж не хотів, щоб під кутом модерності двадцять першого століття чи західної культури ми втратили свої притаманності, які своїм глибоким корінням пов'язані з особливостями нашого історичного буття. І тому я не надто переймаюсь тим, якщо нас не будуть кваліфікувати як західних європейців. Мені вистачає того, що ми є просто європейцями і прикметник "західний" не дуже імпонує мені. Був час, коли Україна відіграла в Європі дуже своєрідну роль, коли наша писемність стала державною мовою наших сусідів, коли Західна Європа мала за честь підтримувати з нами контакти за часів княжої доби. Лицарство наших козаків не було гіршим від лицарства польської шляхти і представників військових станів країн Західної Європи.

Що ж до "Західного світу", то це поняття також викликає дуже багато запитань. Чи Північна Америка є частиною західного світу, чи Австралія є частиною Західного світу? Я розумію, що поділ людства на "Західний" і "Східний" світи склався в

період холодної війни, коли Радянський Союз і його сателіти ідентифікувалися як “Східний”, а Європа і Північна Америка — “Західний” світи. Але цей поділ є дуже умовним. Тому в деяких аспектах ми скоріше є частиною “Західного” світу. Скажімо, наша “Руська правда” була оформлена значно раніше, ніж “Мегна карта”, якою так гордяться англійці. Себто, ще в XI ст. ми мали власний кодекс правничих норм, який нас кваліфікує як цивілізовану і впорядковану націю. Якщо йдеться про питання конституційності, то слід згадати про “Конституцію” Пилипа Орлика. І хоча вона не знайшла практичного застосування, це не означає, що серед наших людей на початку ХУІІІ ст. не було мислителів, які думали категоріями, притаманними цьому документу. А згадаймо нашого філософа Григорія Сковороду! Я думаю, що в позитивному сенсі цього слова ми є “західною” частиною цивілізації і культури, хоча завжди мали власні притаманності, пов’язані з візантійськими та іншими впливами. Ці впливи позначилися й в церковно-релігійному комплексі, і я не вважаю, що українська греко-католицька церква з притаманною їй східною обрядовістю є гіршою, ніж римо-католицька західна церква. Я думаю, що ми є і “західними”, і “східними” одночасно. Звичайно, я би хотів, щоб з точки зору розвитку економіки ми би були багато більше “західними”, ніж дотепер, але у культурних аспектах зберігали свої притаманності, навіть якщо вони є “східними”.

Мирослав Попович

Мені доводилося їхати з колегою-європейцем через всю Україну з заходу на схід. На початку йому здавалося, що він все розуміє: Галичина і навіть західна Волинь нагадували йому Європу, хіба що провінційнішу, ніж Франція чи Швейцарія, далі на схід все видавалося просто менш цивілізованим, — аж раптом починаються на Напддніпрянщині райони нової цивілізації, з іншим образом, іншими ознаками, за якими стоїть щось потужне і незрозуміле.

Україна — не провінція Європи. Історично склалася цивілізація Російської імперії, із своїм російськомовним койне і своєю надетнічною (в тому числі і щодо етнорелігійної російської спільноти) міською західницькою культурою. Потім пішли швидкі процеси в імперії комуністичній, яка створила індустріально-технічну цивілізацію величезної потужності з крихітним гуманітарним мозком. ХУІІІ — ХХ століття — часи радикальної модернізації Російської імперії, модернізації,

в яку була втягнена і Україна. В цих процесах імперія рівнялась на європейську культуру, але переважно військово-технічного характеру, і результат являє собою неповторне цивілізаційне явище, що врешті решт належить до різновидів європейського характеру, але не зводиться до Європи ані в своїх чеснотах, ані в своїх вадах. Щоб припасувати Україну до європейських стандартів, потрібен буде час. Але внаслідок європейської інтеграції виграють і Україна, і Європа.

Олег Самчишин

Звичайно є. Українці пустили корені на всіх континентах. Ми навіть маємо лобі (можливо не дуже потужне, але сама факт!) у Сполучених Штатах. Ми зв'язані з Західним світом безліччю зв'язків.

Щодо культури, то українська культура більш консервативна. Вона має глибоке коріння, глибше, ніж в тих самих США. Однак, на мою думку, українці, як і всі слов'яни, більш відкриті, не схильні до формалізації міжлюдських стосунків. Це відрізняє нас, в якомусь сенсі від Заходу. В певних моментах це є позитивом, але інколи це й шкодить.

В українців відрізняється політична культура, їм притаманне інше, аніж в Європі ставлення до демократії. Наші люди мають завищені сподівання на дії конкретного лідера, а не системи демократичних інституцій.

Петро Симоненко

Залишаючи відповідь на це питання політологам, соціологам та культурологам, зазначу — чи є східноєвропейська культура частиною західної? Думаю, що частково це так, а частково ні. Але, безумовно, ця культура є унікальною, бо походить від візантійських коренів та має християнську сутність. Україна ж є органічною складовою східноєвропейської культури.

Костянтин Ситник

Я вважаю, що в принципі українська культура, якщо її розглядати тільки у масовому, народному вимірі, у нас вища. Доброта, увага один до одного, небайдужість, гостинність, толерантність — це невід'ємні риси нашого народу. Якщо розділити сьогодні культуру на елітарну, високу, і масову, що робить молодь

схожою на табун тварин, і зважаючи на панування масової культури, мабуть, наша культура може вважатися вищою. Але зараз у нас теж є велика загроза поглинання елітарної культури масовою. Подивіться, у нас співає зараз все, що навчилося рота розкривати. Я час від часу разом з онучкою відвідую оперу, щоб привчити її до класики. Навіть зараз на три мільйони киян одна-єдина опера незаповнена. А якась поганенька так звана сучасна музика збирає великі гроші. Тому спільне, мабуть, оте погане, негативне.

Чи є українська культура частиною європейської? Так, безперечно. До того ж західний світ неоднозначний, неодномірний. Я себе вважаю українцем. Але я виступав на різноманітних конгресах за кордоном, в Австралії, в США, в Росії, і я ділився з ними своїми відомостями. Якого світу я є частиною? Західного чи східного? Звичайно, обмінюючись інформацією, ми здійснюємо взаємопроникнення культур, і українська культура є органічною частиною саме західного світу і західної цивілізації.

Ганна Скрипник

Починаючи з найдавніших — давньоруських і пізньосередньовічних — часів Україна входила до кола країн західної культури. Однак через віддаленість від Західної Європи західні культурні стилі приживались на українському ґрунті в дещо зміненому вигляді. Ці трансформації пояснюються тим, що вони потрапляли на терени України опосередковано, здебільшого через Польщу. Вплив західної культури виразніше відчутний в західних, менше — в східних регіонах нашої держави, які після поразки гетьмана Мазепи на поч. XVIII ст. поступово втратили свою самобутність, перетворившись в звичайнісінькі провінції Російської імперії. Після розділів Польщі в кінці XVIII ст. така ж доля чекала Центральну Україну і значну частину західноукраїнських земель, що не могло не позначитись на розвитку української культури, спричинившись до її ізоляції від загальноєвропейських культурних надбань, а головне — змін в менталітеті українців, який мав багато спільного з менталітетом західноєвропейської людини: індивідуалізм, шанобливе ставлення до особистості, її прав і свобод. Натомість багатівікове підневільне становища українського етносу, одним із найбільш негативних наслідків якого стала втрата національної еліти, деформувало його ментальні засади, а саме:

недовіра до чужинської влади породила недовіру до влади взагалі, нехіть до підпорядкування, певний світоглядний анархізм і невміння жити загальнонаціональними інтересами. Неодноразові поразки національно-визвольних змагань, панування комуністичного режиму, масові репресії і фізичне знищення значної частини населення сприяли формуванню й інших негативних рис характеру багатьох українців: соціальну пасивність, мімікрійність, авольовість, за якими вони відрізняються від західноєвропейців й північноамериканців як представників т.зв. “Західного світу”.

Чи є шанс в Україні стати частиною цього світу? Так, є. Адже утвердження демократичних норм і розвиток економіки стане гарантією відродження в українства його природних ментальних рис — індивідуалізму, громадоправства, раціоналізму, релігійності, демократизму, які не властиві східним цивілізаціям і є показником “європейськості” нації.

Володимир Стретович

Якби через західний світ перекочувалось стільки вітрів негараздів, як через Україну, тоді питання “А чи вистояв би той західний світ, чи зберіг би він свою культуру тією мірою, як її зберегла Україна?” було б риторичним. Але Україна вистояла. Сьогоднішні дослідження доводять, що в Україні були одні з найдревніших цивілізацій. У нас дуже насичена мова, багатий синонімічний ряд, а відтак це означає, що вона формувалася тисячоліттями і ми є древнім народом на цій землі.

Ми можемо вважати себе частиною західного світу. Тяжіння нашої інтелігенції завжди було до Заходу. Мені можуть дорікнути, що Санкт-Петербурзька Академія наук викупала з кріпацтва Шевченка, що Гоголь писав російською мовою та ін., але головні здобутки здійснювалися в ВУЗах Праги, Берліна, Відня, де працювали наші основні наукові світила. Взяти, наприклад, Івана Франка, який працював у західних університетах. Є й багато інших прикладів. Спільне між нами є стійке визнання пріоритету загальнолюдських цінностей. Окрім того ми не сповідуємо лібералізму. І в Європі його ідеї не приживаються, а як і в Україні домінують більш консервативні традиції. Культурні відмінності ж накопичувалися віками, але мені дуже б хотілося, щоб вони збереглися — на побутовому, обрядовому та інших рівнях.

Наталія Сумська

Добре, що це питання несе в собі позитивну відповідь. Звичайно, Україна є частиною Європи, європейської культури. Адже Європа велика, і вона різна. Будь-яка різноманітність є позитивним моментом. І справа не лише у тому, що географічно наші землі — європейські, але і в самій культурній традиції. Братські школи, які створювалися в різних містах України, були унікальним явищем, але в той же час вони були і частиною європейських цивілізаційних процесів, єднали наш народ з усіма розвиненими європейськими народами.

Цілком можливо і зрозуміло, що звичайний мешканець Європи не сприймає українців, та й Україну в цілому, як частину європейського світу. Ми для них — схід, частина Азії. Але навіть коли наші люди приїздять на заробітки до європейських країн, то одразу вигідно виділяються серед інших заробітчан і рівнем культурним, і здатністю пристосовуватися, і умінням працювати. Можливо, саме це показник певних втрачених українським народом європейських коренів.

Борис Тарасюк

Відповідаючи на ваше запитання, я замислився над лінгвістичним та філософським значенням слів „Захід” та західна культура, що ми маємо на увазі під цими словами? Чи є допустимим вживання терміну „західна культура” чи західний світ? Отже, мені здається, що ми повинні оперувати таким значенням як „європейські цінності”, бо інакше ми можемо вступити у дискусію, в якій я брав участь, щодо європейських країн та країн-членів ЄС, стверджуючи що ЄС складається із європейських країн, на що мені відповіли: відносини між Європою та іншими країнами, які не відносяться до європейських завдяки своєму географічному положенню та багатьом іншим причинам, тому що Європа складається не тільки з 15 країн і навіть не з 25, Європа складається із 47 країн, включаючи Україну, яка є її центром. Отже це є, до певної міри, філософське питання: ким ми повинні себе вважати. З моєї точки зору, ми є історично невід’ємною частиною європейської культури. Я маю на увазі історію середньовіччя, коли Україна була досить впливовою державою, я маю на увазі Київську Русь, яка мала родинні зв’язки з королівськими сім’ями країн Європи, Франції, Скандинавії. І вже тільки цей факт говорить про те, що ми є невід’ємною частиною великої європейської культури.

Звичайно, коли ми говоримо про європейську культуру, ми повинні мати на увазі культури всіх народів, навіть тих, які не є націями, але мають свою власну культуру та ідентичність. В цьому сенсі Україна, звичайно, має свої культурні традиції, але питання полягає в тому, чи є ця культура чужинною для європейської або вона є частиною всього розмаїття європейських культур? Я вважаю, що остання відповідь буде правильною: українська культура є невід'ємною частиною розмаїття європейських культур, яка розвивалась в Європі, у поєднанні з іншими європейськими націями, слов'янськими та ін. Українці розвивали свою культуру, маючи відносини наприклад з німцями, греками, поляками, болгарами, євреями та представниками багатьох інших націй. Коли ми говоримо про європейську цивілізацію і торкаємося релігійного аспекту, то ми повинні брати до уваги той факт, що в Україні переважає християнство, як і в будь-якій частині Європи, і відмінність лише в тому, що воно православне, але це християнство. Отже, це відносить нас безпосередньо до європейської цивілізації і наше завдання полягає в тому, щоб повернутися до цієї родини європейських націй в цивілізаційних рамках, в рамках демократії та приєднання до тих цінностей, які є загальноприйнятими у процвітаючої Західної Європи, об'єднаної ЄС та НАТО.

Юлія Тимошенко

Велике надбання і, у той же час, історична біда України полягає в тому, що вона розвивалась в полі занадто активних цивілізаційних контактів. Раз за разом це породжувало відцентрові культурні, політичні, економічні тенденції. Історія розділу українських церков на православну та греко-католицьку тому яскравий приклад, як і поділ України між імперіями тощо. І в той же час це дозволяло українській нації розвивати власну неповторну культуру і духовність, яка органічно поєднує в собі різні ментальні парадигми, серед яких, звичайно, є і дуже впливова "західна".

Саме ж "шпенглеровське" питання про "західну культуру" я, між тим, вважаю дещо застарілим. Хто мені пояснить сьогодні, що це таке "західна культура", коли до складу ЄС входять "незахідна" Греція, "напівзахідна" Португалія і активно номінується цілком мусульманська Туреччина? Що таке "західна культура" курдських анклавів Німеччини, "чайнатаунів", "азійських" містечок Англії, українських

кварталів Мадрида і Неаполя? У самих європейців немає певної відповіді на це запитання, є лише сформоване бажання створити нову культуру великого європейського дому на основі демократичних цінностей і передових досягнень європейських народів.

Теза про “Західний світ”, на мій погляд, — це теж рудимент, рудимент холодної війни капіталістичного Заходу і радянського Сходу. Цього “Сходу” більше не існує, а отже і оцінювати Україну в цій системі координат недоречно. І взагалі, я вважаю, що чим менше ми будемо використовувати застарілі міфології і ідеологічні кліше, які в минулому відтворювали у Східній Європі розділювальні лінії та фронти протистояння, тим скоріше ми досягнемо загального порозуміння в нашому загальному європейському домі.

Іван Томич

Питання досить складне. Звичайно, певною мірою Україна є частиною західного світу. Але я особисто вважаю, що українська культура є абсолютно унікальним явищем, що сформувалася в ході історичних процесів, через які пройшов український народ. Взагалі будь-який європейський народ є унікальний на певному етапі свого розвитку, а потім національні особливості нівелюються на користь глобалізаційних процесів. Одна можна з упевненістю сказати, що українська ментальність несе в собі більше європейських рис, ніж азійських. Це підтверджує і високий ступінь адаптивності українців у країнах Європейського Союзу.

Наталія Яковенко

Це питання передбачає дещо спрощений погляд на проблему, яка з критичного погляду вченого є насправді набагато заплутанішою, оскільки, по-перше, слід врахувати руйнівний смерч тоталітаризму, коли йдеться про форми самоорганізації суспільства й політичну культуру, а по-друге — просто не існує однозначної дефініції „західної культури”, тобто немає „об’єктивної” шкали порівняння. Якщо умовно взяти за дефініцію „Заходу” християнську культурну спадщину, то Україна, як країна не ісламська, безперечно належить до „Заходу”, більше того: величезна частка її громадян є вірними „суто західних”, Греко-Католицької, Римської чи

Євангелічної Церков. Якщо виходити з освітніх та культурно-мистецьких традицій, то „європейський вибір“ України нараховує вже понад чотири століття і жодного разу переглядові не підлягав. Якщо брати до уваги рівень урбанізації і, взагалі, вагомість міста та широко витлумаченої міської культури в житті суспільства, то й тут Україну легко скоординувати з поняттям „Заходу“. Врешті, на побутовому рівні в Україні збереглося, всупереч прищеплюваним тоталітаристською пропагандою ізоляціонізму й ксенофобії, толерантне ставлення до „інакших“ за мовою чи вірою, що дозволило Україні, на відміну від більшості колишніх республік СРСР, пережити розпад Радянського Союзу без міжетнічних та міжрелігійних конфліктів. На мою думку, ця обставина теж свідчить про певну „західність“, тобто раціональну поміркованість українського національного менталітету. Натомість рівень громадянської активності, форми громадянського суспільства, свідоме оперування механізмами демократії та інші елементи європейської політичної культури, що почали формуватися в Україні кінця XIX — початку XX століття синхронно до європейських, були в добу тоталітаризму настільки радикально викорчовані коштом життя мільйонів найактивніших українських громадян, що сьогодні доводиться говорити не так про їх реанімацію, як про нове засвоєння з чистого аркуша. І в цьому сенсі Україну поки що важко зарахувати до „Заходу“, хоча, за моїми спостереженнями, в молодших віком, зокрема інтелектуальних, середовищах уже окреслилися вельми обнадійливі процеси й перетворення.

8. Які інтереси є у вітчизняного бізнесу в країнах Європейського Союзу?

Володимир Барабаш

У нас не так багато конкурентноздатних галузей економіки, більшість вимагає модернізації. Сьогодні перспективи українського бізнесу в ЄС, зважаючи на те, що ми опинилися за межами європейського ігрового поля, незначні. І в першу чергу це пов'язано зі слабкістю нашої влади, її невваженою політикою. Що стосується перспектив європейського бізнесу в Україні, це питання більш цікаве і різнобічне. Територія старих членів Європейського Союзу досить щільно забізнесована, і тому там створити новий бізнес важко, менше можливостей для маневру, тому територія України для них перспективна. Звичайно, частина бізнесменів трошки зажірїла на європейських харчах і не дуже хоче напружуватися задля освоєння цих ринків. Але в ЄС є досить молоді, енергійні та амбітні члени, які прагнуть наздогнати своїх більш щасливих сусідів — це Італія, це Греція, це Іспанія. Вони більш динамічні, і тому можуть піти на ризик, який є невід'ємною складовою українського бізнесу в цілому, на жаль. Інші європейські країни йдуть сюди дещо інакше. Наприклад, Німеччина іде до нас через Польщу, використовуючи досвід спілкування, з перенесенням ризику на іншого гравця. Але вони можуть запізнитися. А енергійні, амбітні Італія та Греція ризикують в іншому напрямку. Це така картярська гра. Тому перспективи європейського бізнесу в Україні більш цікаві, аніж навпаки.

Зважаючи на специфіку мого бізнесу, що базується не стільки на передових технологіях, скільки на консервативних речах, в цій сфері конкуренція більш

потужна. Оскільки в розрізі мого, чайного бізнесу різниця між Україною та Європою нівельована, то мені в ЄС конкурувати легше, аніж тим українським підприємцям, бізнес яких ґрунтується більшою мірою на наукових досягненнях. Тому перспективи мого бізнесу я бачу непогані. Тим більше бренд “Мономах” пов’язаний з Візантією, Київською Руссю, давніми традиціями наших з Європою зв’язків. Тому “розкрутку” торгової марки буде зробити легше. Крім того, існують зв’язки з сусідніми країнами (Польща, Угорщина), які можуть слугувати гарантом успішного розвитку нашого бізнесу.

Раїса Богатирьова

Вважаю, що вже скоро ситуація в сфері економічного партнерства між Україною та ЄС стане набагато краще. Ще кілька років тому вона знаходилася цілком під впливом “зорі” економічної кризи, падіння виробництва і сировинного експорту. Зараз українська економіка працює під іншим “сузір’ям” — структурної перебудови, капіталізації, промислової модернізації, поживлення споживчого ринку. А це передбачає і сприятливий “бізнес-гороскоп” для європейців в Україні і для українців в ЄС.

Микола Барабаш

У будь-якого бізнесу в першу чергу має бути мета. Мета українського бізнесу — вийти на світові ринки і зайняти своє місце, гідне європейської держави. Наприклад, Україна має багато розробок в галузі мінеральних добрив, екологічно чистих, що вигідно відрізняються від нині відомих аналогів. Але для виходу на світовий або європейський ринки необхідно відповідати світовим стандартам. Наше сільське господарство серйозно відстає; Арабські Емірати комп’ютеризовані на 98%, а наш селянин переважно не уявляє, що таке “інтернет”, а це в першу чергу потік свіжої інформації. Українське сільське господарство має величезний потенціал, але конкурувати з європейським аграрієм не може, особливо через технічне відставання. Тому важко говорити про інтереси нашого бізнесу, зокрема аграрного, в країнах Європейського Союзу, оскільки без вирішення матеріально-технічних проблем тема залишається у форматі “бажаного”, а не “реального”. Аграрний сектор — взагалі проблемний, оскільки завжди буде залежати в першу

чергу від природи, погодних умов. А наша податкова система відбирає у сільськогосподарського виробника останнє: минулого року було зафіксовано від 40% до 70% збитковості сільського господарства.

Тарас Возняк

Український ринок різний: є ринок праці, тобто та пропозиція, ті робочі руки, котрі тут є, їх вартість. Вже зараз ми спостерігаємо перенесення ряду виробництв із країн, котрі є членами чи входять в ЄС, наприклад Польщі, Угорщини, Чехії на територію України. Часто це є не польські чи чеські підприємства, а німецькі або французькі, котрі розгорнули виробництво на цих територіях. Наразі ці виробництва переносяться на територію України. Так, наприклад фірма "Леоні" (40 млн. Євро інвестицій) з виробництва електрообладнання для автомобілів "Опель". Підприємство перенесене з Польщі. Коли вартість робочої сили була дешевою, то це виробництво розвивалось там. Тепер виробництво переносять у Львівську область у Стрий, а з Угорщини — в Закарпатську область. Бізнес має свої закони. З іншого боку, у нас невисока купівельна спроможність, тому ЄС зацікавлений, щоб у нас вона нарощувалась.

Стосовно українського бізнесу і його можливостей на європейському економічному просторі. Наприклад, структура відносин на прикладі Львівської області — це 40% експорту у країни ЄС і 50% імпорту нашої продукції з Євросоюзу. Треба прагнути поширення такої ситуації і на інші регіони України. В останні роки спостерігається щорічне зниження на 3% експортно-імпортного обміну з Росією, в той же час відбувається збільшення торгівлі з ЄС на відповідну величину. Якщо дійдемо до паритету по 30% з обох боків, це буде означати не тільки економічний баланс, але й політичну (через економічну) незалежність.

Степан Гавриш

Я думаю, що основні інтереси знаходяться саме в ЄС — це інвестиції, причому інвестиції ЄС — це не просто єврогроші, це високі технології, це новий етап розвитку для України. Якщо ми сьогодні конкуруємо на світовому ринку з країнами "третього світу" — такими ж корумпованими, такими ж ускладненими з точки зору виробництва сировинних напівфабрикатів, то Європа сьогодні продає результат

інтелекту — найдорожчі, найбільш ефективні послуги. Продаючи за невеликі гроші в Європі наші сляби, металопрокат тощо, ми отримуємо звідти високотехнологічні товари, які стають предметом життя і внутрішнього українського ринку. Важливо підкреслити, що економічні стосунки вітчизняного бізнесу з ЄС унеможливають тінізовані схеми, корупцію і дозволяють збільшувати публічний капітал, спрямовуючи його на соціальні проекти держави. Тобто, це ефективний процес, який дає можливість швидко збільшувати сам державний бюджет за рахунок розширення податкової бази в зв'язку з виведенням великої кількості грошей із тіні, бо Європа не буде співпрацювати з країною з великим ступенем тінізації економіки. Нарешті, останнє — це велика школа науки конкуренції, вміння не тільки отримувати ринок, але й вміння його захистити, вміння вести цивілізований діалог на цьому ринку, вміти домовлятися і таким чином мати високоефективну зовнішню торгівлю. Я думаю, що цей вибір для українського бізнесу є сьогодні найбільш важливим.

Андрій Деркач

Я вже говорив, які наслідки для України матиме розширення ЄС. Для вітчизняного бізнесу це призведе до посилення конкуренції між українськими та європейськими виробниками, а також до необхідності більш активних дій на євразійському економічному просторі. Крім того, прийняття нових членів значно збільшить обсяг торгівельних операцій між Євросоюзом та Україною. А це, в свою чергу, це призведе до посилення залежності економічного стану України від процесів, що відбуваються в ЄС. Таким чином, утворюються додаткові передумови для більш інтенсивної взаємодії з Євросоюзом, що може суттєво полегшити процес зближення позицій.

Володимир Євтух

Поки що переважно можливість утвердження своїх позицій в українському суспільстві та “перекачки” грошей на Захід для свого власного збагачення (мова йде про бізнес, який сформувався на основі поділу між “кланами” державного майна). Однак у майбутньому це може бути зацікавленість до співпраці для формування спільного економічного простору й обміну результатами виробничої діяльності, що сприятиме поліпшенню соціальної ситуації, передусім в Україні.

Юрій Єхануров

Нинішній стан бізнесу як в Україні, так і в ЄС багато в чому визначається відсутністю чітких та прозорих правил гри. І це стосується не лише недосконалого українського законодавства та не завжди послідовних кроків уряду, що відлякує європейських бізнесменів, але й політики подвійних стандартів, яку нерідко використовує Захід для стримування українських підприємців, що виходять на ринки Євросоюзу. Тому перспективи розвитку бізнесу (якщо під ним розуміти взаємовигідне співробітництво, а не конкурентну боротьбу на знищення) багато у чому визначатимуться тим, наскільки політичний діалог між Україною та ЄС стане відкритим, зрозумілим та прийнятним (з точки зору результатів) для обох сторін.

Віталій Кононов

В наш час всебічної глобалізації, чи можемо ми насправді говорити про європейський чи український бізнес? Можливо, слід говорити про проблему управління бізнесом та сприятливого клімату для бізнесу та інвестицій. Український шлях ведення бізнесу має стиль управління радянської централізації, повної відсутності прозорості, тінювих угод та ін. Але ми знаємо також, що такі випадки бувають і на Заході, наприклад Enron, Vivendi та інші скандали. Яка має бути відповідь? Суворі, обов'язкові у дотриманні правила? Не тільки це. Коли ви створюєте сприятливе для бізнесу середовище, ви повинні враховувати всі його фактори: антимонопольний, людський, фактор навколишнього середовища. Бізнес, який не надає робочі місця та не поліпшує умови життя людей, є даремним, звідки б він не з'явився: із Європи, Африки чи Америки. Більше того, якщо ми не маємо засобів захисту у сфері бізнесових проєктів, то такий бізнес виявиться ні чим іншим як індустріальною експлуатацією. Європейське суспільство все більше і більше говорить про перехід до постіндустріальної стадії розвитку. Ключем для цього є компетентне ведення бізнесу та ефективне і поінформоване управління. Таким чином, якщо Україна не зможе адаптуватися до цих викликів часу, то її ринкова система буде неефективною.

Леонід Кравчук

Україна прагне поступової інтеграції в західноєвропейські структури. Є сьогоднішні економічні реалії, з ними потрібно рахуватися. Але це зовсім не

означає, що і про завтрашній день повинні говорити так мляво. Завтрашній день для України — це європейський вибір. І цю формулу потрібно покласти на чітко визначені плани практичної роботи Верховної Ради, Президента і Уряду України. Якщо ж таких планів немає, немає навіть засад внутрішньої і зовнішньої політики, постійно змінюються вектори зовнішньої політики, то про який курс держави можна говорити і хто нас зрозуміє? В цій ситуації не варто обмежувати участь України у світових процесах лише вибором проросійської або прозахідної орієнтації. В обох випадках необхідно спершу достатньо розвинути внутрішній потенціал нашої країни, розвивати паритетні стосунки з іншими державами на базі спільних, корпоративних інтересів, а не на необхідності лише підтримувати ту чи іншу зі сторін.

Слід відкинути тезу, що начебто “Європа нас не чекає”. Не чекають слабких. Не чекають тих, хто не визначився, куди йде і чого хоче.

Зрозуміло, що ми повинні прийти до Європи сильними, економічно розвченими. Тому досить перспективним у зовнішній політиці України є Південно-Східний напрям як місткий ринок для збуту українських товарів, передових технологій та інвестицій, де можна заробити гроші на фрак, щоб комфортно почуватися у Європі.

Іван Курас

Сьогодні європейський бізнес в Україні потерпає від елементів позаекономічного впливу, недосконалої податкової законодавства, український в Європі — від нерівних конкурентних умов. Крім того, існує ряд фобій. Європейці бояться йти на український ринок через політичну нестабільність, недосконалість законодавства, корупцію. Українці на європейський — через невпевненість у тому, що можуть робити продукт, не гірший, ніж західні конкуренти. Мотиви і перших, і других — сумнівні, а їх страхи — перебільшені.

Мені важко говорити про далекі перспективи, однак для найближчого часу визначальними будуть: для українського бізнесу — вступ нашої країни до СОТ, визнання України країною з ринковою економікою, що дозволить більш впевнено виходити на європейські ринки, уникнути ряду антидемпінгових розслідувань; для європейського — створення сприятливого інвестиційного

клімату в Україні, вдосконалення законодавства, подолання чиновницького свавілля та корупції.

Елла Лібанова

Зважаючи на особливості європейського ринку, його наповненість і конкуренцію, можна вести мову про співпрацю, про участь українських компаній в транснаціональних корпораціях. Перспективною може бути двостороння співпраця з окремими країнами-членами Європейського Союзу. Проблема в тому, що наші сусіди конкурентноздатні в тих галузях, де і ми. Так, в тій же Польщі харчова, легка промисловість, сільське господарство є більш розвиненим та більш рентабельним. До того ж європейські ринки перенасичені. Важко визначити перспективи українського бізнесу за таких умов.

Олександр Мороз

Економічна та політична ситуація в Україні не сприяє припливу до України іноземних інвестицій. Корупція, незахищеність прав інвесторів, залежність української економіки від меркантильного адміністрування тощо підвищують ризикованість інвестування, яку не може компенсувати навіть дешева робоча сила. Перспективи можуть з'явитися лише тоді, коли ця ситуація зміниться. Стосовно ж українського бізнесу в Європі, то його там практично нема: наші бізнесмени надають перевагу переведенню грошей до офшорних зон.

Володимир Палій

Поки малий та середній бізнес в Україні не відчує надійної підтримки з боку західних інвесторів, він не отримає той рівень незалежності, який, в свою чергу, дозволить українському бізнесу почувати себе впевненіше та вільніше. Потрібні реальні шляхи та гарантії того, що вітчизняні бізнесмени матимуть від держави усі умови для розвитку власної справи. Реформування української економіки має бути негайним та ефективним. Лише тоді український бізнес зможе інтегруватися в європейський. Поки що ми спостерігаємо, як Україну наповнюють товаром з Європи, який там втратив популярність. Визнаю, що відбувається це не без участі українських бізнесменів, але тут мають вступити в силу регулятивні функ-

ції не лише української держави, але й країн ЄС та країн-кандидатів. Натомість Україна не представлена в Європі власними товарами, навіть якщо вони здатні конкурувати з європейськими аналогами. Гадаю, що попри ринкові закони, тут спрацьовують ще й політичні та економічні амбіції, які виникли протягом останніх років як в Україні, так і в ЄС.

Володимир Пехота

Думаю, що сфера інтересів нашого бізнесу в країнах ЄС буде розширюватись пропорційно до темпів реалізації розпочатих нами реформ. Хоча вже зараз ми готові розширити експорт металопродукції наших металургійних заводів, є інтереси до західноєвропейських ринків і у наших сільгоспвиробників, у харчової та переробної промисловості. Але дуже часто вони наштовхуються на різного роду обмеження, економічні бар'єри, ембарго і т.п.

Така політика Євросоюзу по відношенню до України якраз і гальмує євроінтеграційні процеси в цілому. Політика подвійних стандартів у міждержавних стосунках є некоректною і не конструктивною.

Микола Плав'юк

Перш за все, це досягнення світових стандартів. Якщо ми усвідомимо собі, що треба піднести наші стандарти до рівня європейського і світового ринку, це вже буде великим досягненням. Все інше буде залежати від багатьох компонентів. Нам слід звикати до жорсткої конкуренції. Для того, щоб утвердитися на європейських ринках, українське суспільство повинно піти шляхом післявоєнної Японії, проаналізувавши свої можливості і сказавши "Ми не можемо все зробити краще, ніж інші, однак є ті сфери, де ми можемо знайти своє місце на ринках збуту". І лише після цього, беручи до уваги наші можливості, вирішити для себе, які специфічні ділянки бізнесу ми будемо розбудовувати у себе. Будучи частиною європейської спільноти, ми можемо своєрідно торгуватись: ми можемо бути покупцями європейської продукції, але для того, щоб ми могли її купувати, ми мусимо бути продавцями нашої продукції. А цього можна досягти лише тоді, коли ми станемо членами Світової організації торгівлі, запровадимо європейські стандарти промислової і сільськогосподарської продукції, станемо конкурентоспроможними в

тих чи інших сферах виробництва. Яких саме, крім сільського господарства, тяжко сказати, хоч вони є. Ми маємо високий науковий потенціал і достатню індустрію базу, яка не вся є відсталою, і якщо ми зможемо створити національну програму розвитку економіки, то зможемо стати достойним партнером в європейському бізнесі. Але це вимагає додаткового аналізу.

Олег Самчишин

Об'єктом найбільшого можливого зацікавлення європейського бізнесу може стати сільське господарство, адже в Європі поступово перемагає тенденція щодо повернення до екологічно-безпечного сільгоспвиробництва. Зокрема величезною проблемою є т.зв. генетично модифіковані культури. Небезпека від них повністю буде усвідомлена лише через десятиліття.

Україна — це земля, в першу чергу. І вона має приваблювати іноземний, в. т.ч. європейський капітал. Біда в тому, що компанії з Європи, які вже прийшли на наш ринок, змушені були прийняти окремі "тіньові" правила гри, притаманні нашому ринку.

Вітчизняні ж політики, впливові промислово-фінансові групи мусять ретельно обмірковувати кожен свій крок у напрямку інтеграції у світовий економічний простір (йдеться не тільки про ЄС, але й, наприклад, Світову Організацію Торгівлі). Виконати умови щодо приєднання ми можемо, але які конкретні вигоди з цього отримаємо?

Петро Симоненко

Український бізнес перш за все зацікавлений в інвестиціях, ринках та технологіях країн Європейського Союзу. Ми готові посилювати відповідні гарантії європейським партнерам в цих сферах за умови адекватної політики ЄС, але ми не хочемо потрапити в ситуацію повної односторонньої залежності від європейського капіталу.

Українське суспільство має значно ширші ніж бізнес інтереси в ЄС, які не обмежуються лише економікою. Ці інтереси включають в себе досвід побудови демократії, парламентаризму, культурні цінності. Важливими є сфери туризму, телекомунікацій та інформаційних технологій (наприклад, застосування інформаційних технологій в сфері юриспруденції), а також наука, освіта та медицина.

Цінним також є європейський досвід правового регулювання, зокрема директиви та інші акти ЄС. Вони являють собою найвищі стандарти у багатьох сферах суспільного життя, але Україна може сприймати їх лише шляхом дуже зваженої адаптації з врахуванням українських реалій, а в деяких сферах це не є можливим взагалі.

Костянтин Ситник

Я, як вчений, як керівник підкомітету з питань науки та освіти, є дуже далекий від бізнесу. Але я завжди вважав: коли німець Гартман приїхав до Луганську в 1795 році і побудував там завод, який існує сьогодні, і там навіть працюють верстати гартманівських часів; коли англієць Джон Юз приїхав до Юзівки (сучасний Донецьк) і заснував там ряд підприємств — це є добро. Це економічні взаємовигідні зв'язки між країнами та між бізнесменами. Я взагалі вважаю, що бізнес повинен випереджати політиків. Вигідно нам пустити бізнесмена з Голландії — будь-ласка, давайте, будуйте, вкладайте свої капітали, давайте будемо взаємозбагачуватися. Зв'язки бізнесові здатні допомогти зрозуміти і зблизити країни і народи.

Лариса Скорик

Щодо взаємодії українського та європейського бізнесу, варто згадати, що ще на заранні самостійного державного життя у 1991 року тодішній Уряд України ініціював прийняття українським парламентом "Закону про інвестиції", який викликав живий інтерес та високу оцінку бізнесових та фінансових кіл Заходу. Цей закон був визнаний найпрогресивнішим із усіх подібних законів, прийнятих у різних країнах пострадянського простору, включно з Росією. Чіткі і надійні гарантії держави для закордонних інвесторів, цивілізовані засади та вигідні умови інвестування, диференціація пільг для інвесторів, спрощена система безпосередніх інвестиційно-бізнесових взаємин, що дозволяла уникнути розвитку масштабної корупції і хабарництва, засвідчувала готовність України до міжнародних бізнесово-фінансових взаємин і у 1992 році мало місце жваве зацікавлення Україною з боку серйозних бізнесових кіл. Однак подальші політичні зміни в Україні, що відбулись за прямої участі Москви, дострокова зміна Уряду (а згодом і Президента), а з нею і відміна цього закону, заміна контролю держави за політикою

міжнародних інвестиційних та бізнесових контактів контролем привладних груп і кланів, характерна для пострадянських держав корумпованість цієї сфери призвели до того, що нині Україна мусить зробити значні і невідкладні зусилля, аби стати знов привабливою для поважного європейського бізнесу.

За час, що минув від 1992 року, в Україні був створений сприятливий клімат для проникнення виключно російського бізнесу та інвестицій на ґрунті штучно створеної тотальної паливно-енергетичної залежності України від Росії.

Однак суттєві зміни у зовнішній політиці України у зв'язку з підтримкою нею антисадамівського альянсу врешті реально відкривають для України давно і абсолютно необхідної для незалежного державного розвитку паливну альтернативу, а з нею і реальність посилення бізнесових зв'язків з Заходом.

Те, що Україна може бути цікавою для ЄС у бізнесовому плані, базується не лише на недорогій і кваліфікованій робочій силі, потужній продовольчій потенції чорноземних просторів, на можливостях розробок великих природних ресурсів, а й на наявності в Україні прогресивних і високоефективних науково-технічних розробок для промислової і аграрної сфери, які, однак, за нинішніх сутужних фінансово-економічних умов не можуть бути реалізовані Україною самостійно і потребують взаємовигідної співпраці з іноземними фінансово-бізнесовими структурами.

Основні напрямки економічної перебудови України, у якій Західний світ міг би відігравати значну роль, були викладені ще у прийнятій українським парламентом у 1993 року "Державній програмі розвитку виробничих сил України". Однак за згаданих вище політичних змін в Україні, ця програма у 1995 року була перекреслена, а разом із нею були надовго втрачені можливості реальної структурної перебудови економіки України, розвитку бізнесово-інвестиційних зв'язків із Заходом, а увесь бізнесовий вектор, як уже згадувалось, було штучно спрямовано на Росію.

Ганна Скрипник

Мені здається, що вітчизняний бізнес сьогодні ще не готовий опанувати європейськими ринками. Одна річ, господарювати, використовуючи т.зв. "адміністративний" ресурс (близькість до Адміністрації Президента, податкової інспекції, силових структур і т.п.), інша — вести напружену конкурентну боротьбу

на перенасичених і високотехнологічних ринках європейських країн. Однак навіть ті несміливі спроби “прорватись” на європейські ринки, до яких вдається вітчизняний бізнес, слід вітати і підтримувати на державному рівні. Кожен крок у цьому напрямі сприяє поліпшенню якості і утвердженню європейських стандартів промислової і сільськогосподарської продукції, вміння домовлятися і засвоювати правила гри, звичні для світового і європейського бізнесу.

Володимир Стретович

Внаслідок діяльності наших правоохоронних органів, податкової системи, системи ліцензування створено імідж України як ризикованої країни, куди дуже небезпечно вкладати гроші. Не дивлячись на величезну потребу в інвестиціях сюди приходять невелика кількість інвесторів.

Бізнесмени швидше за політиків відчують, що та чи інша країна є привабливою для вкладання коштів. Але для цього потрібна лише лібералізація економіки і спрощена система оподаткування, потрібне ще й сприйняття приходу організаторів робочих місць за сприяння вищої та місцевої державної влади. Чомусь вважається сьогодні, якщо прийшли іноземні інвестори, то треба з них взяти по максимуму, а віддати по-мінімуму. При цьому забувається, що вони вже годують людей, виробляють продукцію і віддають кошти в пенсійний фонд. Змінення ставлення до інвестора має призвести до інвестиційного буму, оскільки Україна серед країн СНД має найменший показник інвестицій на душу населення.

Українські бізнесмени, не маючи позитивного реноме, дуже складно пробиваються на закордонні ринки. Проте ми маємо досить багато спільних підприємств. А бізнес він сам переливається з того місця де йому тісно туди, де вигідніше починати діяльність.

Але допоки основні економічні рішення не будуть прийматися відкрито європейський бізнес до України не прийде. Україна має забезпечити однакові умови для всіх інвесторів, незалежно від того, звідки походить їх капітал.

Наталія Сумська

Україна — багата на потенціал держава. Мені особисто неприємно слухати, що Україна є сільськогосподарською державою. Адже це означає відсталість,

гальмування на рівні середньовіччя. Сподіваюся, що високі технології та захаяна промисловість ще відновляться, наша нова буржуазія почне не лише накопичувати, але і вкладати кошти у розвиток нашої економіки. Але навряд чи на сучасному етапі наш бізнес спроможний не просто відстоювати, а навіть сформулювати свої інтереси на європейському просторі.

Борис Тарасюк

Відповідаючи по суті запитання, я хотів би звернутись до статті Андерса Ослунда, який прослідкував та проаналізував дані щодо України по відношенню до інших країн, які не збираються приєднатися до ЄС, а саме Росія, Киргизія, Вірменія. Він помітив дуже цікаву тенденцію: чим ближче країни знаходяться до ЄС, тим менший об'єм торгівлі з ЄС вони мають. І це дуже цікаві дані. Він проаналізував, наприклад, що частка України у торгівлі з країнами-членами ЄС на 2000 рік складала 16%, а експорт Молдови в ЄС — це 20%; Росія, Вірменія та Киргизія — приблизно 35%; експорт Азербайджану становив біля 60%. І що цікаво: він прослідкував структуру цього експорту і з'ясував, що на відміну від України, всі вищеназвані країни експортують до країн-членів ЄС переважно сировину, а саме Азербайджан експортує нафту, Киргизія — золото, Вірменія — алмази, Росія експортує газ та нафту. І на відміну від інших країн структура українського експорту до країн-членів ЄС є набагато цікавішою, тому що це і експорт сталевих продуктів, так званих товарів споживання „середньої групи“, сільськогосподарської продукції, а також продукції текстильної та хімічної промисловості. Тобто це дуже значна і важлива відмінність. Якщо я не помиляюсь, частка ЄС у зовнішній торгівлі України дорівнює приблизно 22-23%, а частка України у зовнішній торгівлі ЄС — біля 0,7%. Отже, це означає, що ми повинні ще багато зробити для того, щоб задекларований курс до європейської інтеграції був підкріплений конкретними діями. Які ж існують проблеми? Головні проблеми пов'язані з Україною. В кінці 1999 року Україна оприлюднила 22 конкретних факти невиконання своїх зобов'язань щодо УПС. На головних порушеннях я зупинився набагато раніше — це торгівля сільськогосподарською продукцією, виготовлення автомобілів, металобрухту, права інтелектуальної власності. А які проблеми ми маємо з боку ЄС — з боку ЄС ми маємо протекціонізм проти наших

конкурентноспроможних товарів, наприклад, сільськогосподарських. Минулого року ми мали цьому підтвердження, коли Україна різко збільшила свій експорт зерна до країн ЄС, і ми одразу ж зіткнулись з протекціоністськими заходами. І ще один конкурентноспроможний товар українського виробництва, від якого ЄС постійно намагається захистити свій ринок — це незбагачений уран. Я думаю, що Україні та українському уряду також багато ще треба зробити для того, щоб змінити структуру нашої торгівлі, особливо у збільшенні сфери послуг не тільки у транспортуванні, а й відповідно з тенденціями світової торгівлі, згідно з якими за останні роки частка туристичного бізнесу різко зростає в багатьох країнах. Але не в Україні. Україна повинна змінити структуру свого виробництва та експорту, тому що сьогодні на ринку існує велика потреба у офісному обладнанні. Тож чому б, замість виготовлення просто сталі для труб, не виготовляти товари децю вищої вартості, так би мовити, товари кінцевого споживання, а не середнього.

Юлія Тимошенко

При тому корумпованому політичному режимі, який нині панує в Києві, Україні важко сподіватися на поглиблення економічних стосунків з ЄС. Хоча в потенціалі поле торгівлі, економічного співробітництва, виробництва, науково-технічного обміну дуже широке.

Іван Томич

Звичайно, я можу впевнено говорити лише про аграрний бізнес, оскільки це моя тема, моя сфера діяльності і мій біль. Технічна політика України, модернізація сільського господарства зараз перебуває якщо не на нульовому, то на надто примітивному рівні. Так, понад 50% зернозбиральних комбайнів в Україні відпрацювали своє; 70% автотранспортного парку відпрацювали свій ресурс. Тому прихід комбайнів, тракторів, іншої техніки з-за кордону, довготривала програма технічної співпраці дуже необхідні для України зараз. До того ж необхідна зважена фінансово-кредитна політика. Але без допомоги країн Заходу ми навряд чи впораємося. Україна за розмірами в десятки разів, а за природним та людським потенціалами в сотні разів перевищує, скажімо, Бельгію, однак технічне відставання в геометричній прогресії знижує нашу конкурентноздатність. Тому

лише взаємовигідна співпраця є перспективним напрямком нашої діяльності. З цією метою треба активніше представляти Україну на різних форумах, виставках, що дасть можливість інтенсифікувати економічні контакти, зацікавлюючи потенційних партнерів перспективами майбутнього росту. Наша співпраця, на превеликий жаль, проходить не за колючим дротом, як у радянські часи, а “за склом”: сторони можуть бачити одна одну, але не мають змоги безпосередньо контактувати.

Ті ресурси, які зараз витрачає Євросоюз і з консолідованого бюджету, і з бюджетів окремих країн для підтримки виробництва окремих видів дорогих продуктів харчування в Європі, можна було би перекинути на інші, більші вигідні види виробництва, а Україна могла би зайняти цю виробничу нішу, про що я говорив вище. Так, виробництво тонни зерна в Полтавській області та такої ж кількості у західних землях Німеччини чи в Голландії за однакових технічних умов може дати дво-трьохкратну різницю на користь українського зерна. До того ж цю продукцію можна продавати не лише в країнах ЄС, але й використовувати в регіонах, які відчувають дефіцит продуктів харчування, просто голодують. Ринок продовольства — це велика політика. До того ж є багато вільних ніш, як я казав, які могла би зайняти Україна. Наприклад — виробництво біодизелю. Ми можемо зараз працювати в цьому напрямку, починаючи з насінництва і закінчуючи транспортуванням біодизелю. Є багато новітніх розробок і у нас, і в Європі. Їх використання може дати велику користь обом сторонам. До того ж не можна забувати про нові умови, в яких зараз живе Європа. Цілком можливо, що невдовзі загостриться конкурентна боротьба між двома континентами — американським та європейським, і в умовах жорсткої конкуренції (де ЄС має далеко не такі упевнені та міцні позиції, як США) недооцінювати та не використати той небачений потенціал, носієм якого є Україна, буде помилкою.

9. Проблеми віз та міграції

Раїса Богатирьова

Для нас проблема міграції — це, перш за все, проблема сучасної бідності, безробіття і економічної кризи, яку Україна пережила у 90-ті роки. Звичайно, українську державу дуже турбує міграція, вимивання трудових ресурсів та інтелектуального потенціалу. Але ми — не “тюрма народів”, не тоталітарна країна на кшталт СРСР, де громадяни взагалі майже не мали можливості вільно перетнути кордон. Чим краще йтимуть справи в українській економіці, тим менше пересічних українців бажатимуть виїхати за кордон на заробітки.

Що ж стосується шенгенських віз і інших заходів, що мають на меті впорядкувати ситуацію з мігрантами, не думаю, що вони призведуть до якогось ефективного результату. Зрозуміло, що українці намагатимуться виїздити на заробітки до близької, білої і багатой Європи, а не до далекої, чорної і бідної Африки. Думаю, що зараз, особливо в ситуації розширення ЄС і отримання Україною статусу “сусідства” було б доречно створити спільний міжнародний “організм”, що зайнявся б питаннями реєстрації, легалізації і захисту прав українських гастарбайтерів в ЄС і вивченню можливостей їх повернення на батьківщину.

Тарас Возняк

По-перше введення віз є необхідним явищем. Це рішення приймалося старими членами ЄС, а нові члени повинні були тільки його виконувати. Ми сподіваємося що цей процес дещо врегулює ситуацію на кордоні, однак з другого боку

ми боїмося, що відбудеться обвал людських стосунків. Наприклад бізнесмени чи науковці зможуть отримати цю візу, але оскільки кордон перетинає щороку 6 — 6,5 мільйонів людей, таку кількість віз не можуть видати всі консульства Польщі в Україні разом узяті. Потрібно шукати способи, щоб спілкування між суспільствами не перервалось.

Що стосується міграції, то для прикладу варто згадати, що тисячі поляків виїхали до Німеччини, Франції, США, а сотні тисяч українців працюють у Польщі, Чехії, Італії, Португалії. Україна на перспективу — це країна, в котру повинні приїжджати люди, це країна, в якій відбувається депопуляція і через кілька десятків років ми потребуватимемо тих людей, котрі виїзять, але поповнюватимемо радше із Казахстану і Китаю, (яких вже за різними підрахунками перебуває в Україні від одного мільйона до двох) аніж з Європи. Отже, це закономірний процес, коли частина українців мігрує на Захід, тоді як зі Сходу відбувається міграція до нас. Це об'єктивні процеси, які зупинити неможливо, тому Захід дещо лукавить коли говорить про те, що ЄС закривається від мігрантів. Насправді Євросоюз старіє і потребує робочих рук як низької, так і високої кваліфікації.

Степан Гавриш

Ми вже говорили про короткі візи. Що ж стосується проблеми еміграції і міграції, то ця проблема є дуже важливою, я думаю, що на рівні ЄС-Україна має бути підписана відповідна конвенція, яка буде ратифікована Верховною Радою, про надання відповідних гарантій в країнах ЄС, захист тих, хто є вимушеним емігрантом, знаходиться там незаконно, чесне і справедливе з ними поводження і надання всіх можливостей для того, щоб українці вільно пересувалися по Європі, яка також належить і Україні.

Андрій Деркач

Очевидно, що розширення ЄС на Схід потягне за собою введення візового режиму країнами, що межують з Україною. Буде посилено прикордонний контроль та боротьба з нелегальною міграцією. Усе це неминуче зачепить інтереси мільйонів наших співвітчизників. Особливої актуальності з цієї точки зору набувають питання регулювання трудової міграції та забезпечення соціального

захисту громадян України. Європейські норми регулювання цієї сфери обмежать можливості працевлаштування громадян України у державах, що приєдналися до ЄС. Звичайно, сьогодні мусимо говорити, що значну частину серед українських трудових мігрантів складають нелегали. Але виключно посиленням заборонних заходів з боку ЄС цю проблему вирішити неможливо. Малоімовірно, що найближчим часом Україна зможе розв'язати проблему безробіття та низького рівня життя на своїй території. Тіньовий сектор економіки ЄС забезпечує попит на послуги нелегальних мігрантів, а це означає, що вихідці з України і надалі цей попит задовольнятимуть. Необхідно розробити комплексний підхід до вирішення цієї проблеми, за безпосередньої участі Євросоюзу та країн-кандидатів на вступ. Необхідно провести низку заходів — від фінансування Євросоюзом політики створення нових робочих місць в Україні, і до збільшення квот для легалізації трудових міграційних потоків. Зокрема, в осяжному майбутньому вважаю за доцільне укладення угоди між Україною та ЄС про трудову міграцію та соціальний захист українських трудових іммігрантів за кордоном.

Володимир Євтух

Необхідно сформулювати нові підходи до міграцій населення з України, заключивши договори з Україною, в яких були б визначені моменти захисту українських іммігрантів у країні перебування. Варто країнам ЄС більш продуктивно спільно працювати з Україною над облаштуванням західних кордонів України. Слід було б переглянути не виправдано жорстку політику західноєвропейських країн щодо надання віз українським громадянам, передусім студентам, вченим, громадським діячам, підприємцям. Власне тим категоріям, котрі стимулюють взаємодію України та країн Європи, створюючи передумови для об'єднання в одному економічному та соціокультурному просторах.

Юрій Єхануров

Нині існуючі візові обмеження для громадян України є, по суті, формою захисної реакції з боку ЄС. І з цієї точки зору їх можна пояснити. Але зрозуміло також, наскільки болісно сприймаються такі обмеження українським суспільством. Оголошене розширення ЄС лише поглибить ці неприємні відчуття, оскільки

буде створено додаткові складності для вільного переміщення українських громадян там, де нині таких складностей нема.

Незважаючи на те, що деякі сусіди України поділяють нашу стурбованість у цій сфері і роблять відчутні кроки назустріч нам (гарні приклади — домовленості з Польщею, Болгарією, Румунією), в цілому процес узгодження позицій протікає досить складно. Крім того, існує тенденція штучного змішування проблеми нелегальної міграції до Європи з інших країн із використанням української території у якості транзитної, з проблемою власне українсько-європейських візових відносин. Формально захищаючись візами та міграційними обмеженнями від України, Європа насправді відгороджується від величезних територій, що лежать на схід від наших кордонів. Треба визнати, що оптимального вирішення проблеми поки що не видно. Можливо, його просто не існує на даному етапі. Значить, необхідні тимчасові компроміси.

Іван Курас

Тяжке економічне становище українців стало причиною того, що сотні тисяч наших співгромадян сьогодні працюють в Італії, Іспанії, Португалії, Польщі, інших країнах. Як правило, на роботах, що не відповідають рівневі їхньої освіти, кваліфікації. Їх статус у більшості випадків не визначений. Ця невизначеність, непоінформованість про стан справ спричиняє правову незахищеність трудових мігрантів. На цьому фоні будь-яка інформація про неправові дії українців у країнах Європи створює викривлене уявлення про Україну та її громадян.

Держава робить багато задля того, щоб створити умови, за яких необхідність шукати заробітки за кордоном відпала б. Однак, ці умови будуть створені не скоро. Тому гостро стоїть питання про правовий захист українців за кордоном. Сьогодні вже укладено відповідну угоду з Португалією, готується аналогічний українсько-іспанський договір. Саме цей шлях мені видається цивілізованим, оптимальним і таким, що відповідає інтересам усіх сторін.

Запровадження віз новими членами ЄС по відношенню до України продиктоване питаннями безпеки — Європа остерігається потоку нелегальних мігрантів. З іншого боку, введення візового режиму з такими країнами як Болгарія, Словаччина показало всі його незручності. Звідси народилася ідея асиметричності. Так,

після запровадження візового режиму Польщею, Угорщиною Україна не буде вводити віз для громадян цих країн. Натомість, візи для українців будуть або максимально дешевими, або безкоштовними. Вважаю такий варіант оптимальним. Він враховує як потреби безпеки, так і прагнення громадян по обидва боки кордону мати ширші можливості для співпраці, подорожей тощо. Думаю, з часом така схема могла б бути запроваджена і щодо інших країн.

Елла Лібанова

Мені не сподобалося, що політика Європейського Союзу так жорстко ставить питання про повернення Україною нелегальних мігрантів, затриманих на нашому західному кордоні. Облаштування кордонів — це складна процедура, що вимагає великих коштів. І тут нам без допомоги європейських країн не обійтися. На жаль, наш східний кордон є дуже прозорим, але навіть за таких умов українські прикордонники могли б затримувати потік нелегалів, якби нам допомогли в облаштуванні пунктів приймання та утримання порушників. Це в інтересах Європейського Союзу.

Олександр Мороз

Треба бути реалістами: поки більшість населення України жебракуватиме, проблема міграції (нелегальної в першу чергу) до розвинених країн Європи навряд чи буде розв'язано.

Володимир Палій

Я вже говорив, що українці мають тісні суспільні та економічні зв'язки з поляками, словаками та іншими народами, які вже є, або незабаром будуть членами Європейського співтовариства. Це є однією з особливих умов у питаннях щодо міграційної політики ЄС по відношенню до України. Європа не може бути для одних рідною ненькою, для інших — суворою мачухою. Адже поняття „Європа” в суспільній свідомості зараз все більше означає не тільки геополітичне поняття, але й певний рівень життя, певні життєві цінності. Якщо межа між „європейським” та іншим світом буде занадто суворою, це все більше нагадуватиме народам період „холодної” війни, коли світ розділився на два табори, на „хороших” та

„поганих” хлопців. Міграційна політика ЄС, як і України чи іншої держави, має базуватися, в першу чергу, на створенні безпечних умов для життя громадян. Безпека життя має стати наріжним каменем у стосунках між державами. Поширення через засоби масової інформації в середині України такого підходу до формування міграційної та візової політики сприяло б формуванню позитивної громадської думки українців, навіть за умов посиленого контролю за перетином кордонів на заході України.

Мирослав Плав'юк

Україна не контролює ситуацію з візами і в цьому відношенні залежить від доброї волі своїх західних сусідів. Як бачимо, Польща і Словаччина відмовились від оплати своїх віз, і це сприятиме тіснішим контактам між нашими громадянами і громадянами цих країн. Що стосується проблеми міграції, то приклад з Португалією показує нам, що її слід ладнати на рівні двосторонніх відносин. Нам слід домовитися з усіма країнами, куди українці виїжджають на роботу, щоб на громадян України поширювалися цивілізовані норми і правила. Це слід робити якомога швидше, бо та ситуація, яка існує сьогодні, є джерелом конфліктів і негативно впливає на імідж України в Європі. Як приклад можна навести різке погіршення ставлення до українців і України в Чехії. А це пояснюється тим, що перебування українців в цій країні досі не врегульоване двосторонніми домовленостями. І вирішення цієї проблеми слід займатись вже тепер, не чекаючи, коли нас приймуть до європейської спільноти. Я сподіваюсь, що це найближчим часом зрозуміють і уряди європейських країн, і український уряд.

Мирослав Попович

Щодо проблеми віз та міграції з України до ЄС можна бути певними, що найближчим часом Україна не увійде до загальноєвропейського простору вільного переміщення товарів, капіталів і людей. Бажано, щоб політика ЄС щодо України виходила з реалістичних перспектив поступового наближення нашої держави і нашого суспільства до європейських умов.

Олег Самчишин

Україна розглядається Європою як буфер, певний фільтр для кримінальних елементів. Візова політика щодо України має, відповідно до такого бачення, дискримінаційний характер. Приниження починаються ще з посольств, на кордоні запитують, чи маєте ви при собі таку-то суму грошей і т.д. Європейці, які їдуть до України не стикаються з подібними речами. Хоча й ми маємо дещо змінити, зокрема — остаточно ліквідувати давню практику, коли за одні й ті самі послуги з українців і іноземців, що приїхали до України, беруть різну плату.

Важко судити про загальну політику Євросоюзу. Мій досвід підтверджує, що у цій сфері існують суттєві відмінності в ставленні до українців в різних країнах “старої” Європи.

Петро Симоненко

На мою думку, для вирішення питання віз за взірць корисно було б взяти українсько-польську модель, коли Польща надаватиме українським громадянам безкоштовні візи у спрощеному порядку, а Україна забезпечуватиме польським громадянам безвізовий режим. Відповідна міждержавна угода про такі умови має бути підписана вже цього року. Звичайно, інші нові члени ЄС визначатимуться в цьому питанні по-своєму, в тому числі виходячи з власних домовленостей з ЄС, але необхідність збереження та розвитку стабільних відносин між Україною та цими державами вимагає пільгових умов візування, які б ,звичайно, здійснювалися на умовах взаємності та паритетності.

Щодо міграції, то Україна усвідомлює клопіт ЄС з приводу захисту європейських ринків та забезпечення правопорядку. Вважаю, що для розв’язання цієї проблеми треба застосовувати такі дії: для оперативного реагування на найбільш небезпечні випадки нелегальної міграції з України до країн ЄС реально поглиблювати співпрацю правоохоронних органів всіх зацікавлених європейських партнерів з українськими службами, а для кардинального вирішення проблеми за допомогою соціально-економічних, політичних та культурних методів проводити поступову стратегію поліпшення умов працевлаштування українських громадян в Україні. В останньому випадку, наприклад, ЄС та його члени могли б приділяти більшу увагу соціально-економічній направленості інвестицій та кредитів, які

на сьогодні надходять в Україну, адже процеси лібералізації в економіці нашої країни на жаль не супроводжуються відповідними компенсуючими тенденціями до посиленням соціально-економічних гарантій працівників. Один з наслідків цього — трудова міграція українських громадян в ЄС.

Окремо постає проблема забезпечення прав мільйонів українських громадян, які вже нелегально або напівлегально перебувають та працюють в країнах ЄС на умовах рабів, бо українська влада не здатна забезпечити їм нормальні соціально-економічні умови на території рідної України. Вбачаючи в цій проблемі в першу чергу українську біду, наслідки якої вдаряють по Європі, слід зазначити, що і країни ЄС неадекватно підходять до її вирішення, застосовуючи до України та її громадян далеко не європейські, а якісь вторинні стандарти в сфері трудових відносин. Ми, комуністи, готові докласти всіх зусиль, щоб досягти цивілізованого обміну трудовими ресурсами з країнами ЄС.

Костянтин Ситник

Я завжди стояв за те, що робити щось треба по-справжньому, від початку і до кінця. Ви — країна, окрема і незалежна, значить, повинна мати візи, кордони і цивілізовані норми їх перетинання. Не розумію тих людей, які жаліються або протестують: “Як же так! Ми такі друзі, ми всі свої, а від нас вимагають якісь паспорти на кордоні!” Дорогі мої, відкриті кордони означають, що всі йдуть, кому хочеться, а ми посередині, і нам доводиться вирішувати проблеми тих нелегальних мігрантів, що з території Росії потрапляють до нас. До того ж розвивається спекуляція, контрабанда, адже вимоги закону в Росії та Україні різні, ціни різні, і негативні наслідки політики відкритих кордонів б'ють в першу чергу по економіці, системі правопорядку та по іміджу нашої держави. Наприклад, з Польщею у нас прекрасні двосторонні стосунки, але ввести візовий режим є обов'язковою умовою Європейського Союзу, а ми з симпатією ставимося до європейських вимог. Звичайно, треба працювати над тим, щоб такі візи недорого коштували, щоб не було зайвої бюрократії під час їх отримання. Але в цілому візовий режим варто сприймати як норму міжнародного життя, як основу цивілізованих міждержавних стосунків. Тому я б особисто обмежив міграцію взагалі, але якщо вже існують такі норми щодо статусу біженців, то є необхідність організувати процедуру таким

чином, щоб Україна виглядала цивілізованою європейською державою, з усіма необхідними елементами інфраструктури, у тому числі і для біженців, які просять політичного притулку.

Україна має серйозну проблему через невизначеність статусу її кордону з Російською Федерацією. Справа не лише у тих негативних економічних моментах, які мають місце, я про них вже згадував (спекуляція, контрабанда тощо), але і в тому неконтрольованому потоці нелегальних мігрантів, що потім осідають на нашому західному кордоні, і не мають наміру повертатися на батьківщину. Це означає, що велика кількість іноземців буде або прориватися за кордон знову і знову (що серйозно підірве і без того сумнівний імідж України), або створювати свої поселення на території нашої держави (що цілком здатне погіршити ситуацію з правопорядком). Хто в Україні займається торгівлею наркотиками, причому дорогими і руйнівними, типу героїну? Вихідці з ряду африканських країн. Хто організовує транспортування українських дівчат до країн Близького Сходу? Вихідці з цих країн. Я добре ставлюся до будь-яких іноземців, але факт залишається фактом, і лише контроль державних органів за цими процесами здатен уповільнити негативні прояви в нашому житті.

Ганна Скрипник

Почнемо з віз. Звичайно, Україна зацікавлена в запровадженні безвізового режиму при перетині зовнішнього і внутрішніх кордонів Європейського Союзу. Однак досягти таких домовленостей на нинішньому етапі стосунків ЄС — Україна складно. Більш реальним є спрощення процедури оформлення віз, яке передбачає розширення мережі консульств європейських країн в Україні, скорочення термінів оформлення документів, зменшення розміру, а то й повну відмову від оплати цієї процедури.

Що ж до міграцій, то це болюча проблема, яка також вимагає врегулювання на рівні двосторонніх взаємин України з країнами Центрально-Східної і Західної Європи. Стрижнем майбутніх домовленостей мусить стати чітка регламентація прав і обов'язків сотень тисяч українців, які в пошуках заробітку часто, з одного боку, стають об'єктом нещадної експлуатації, а, з іншого, — порушниками законів. Перша ластівка таких домовленостей нещодавно прилетіла з Португалії,

де громадяни нашої держави відтепер зможуть працювати на легальній основі, не порушуючи трудового законодавства цієї країни. Вважаю, що зовнішньополітичному відомству нашої держави слід активізувати свою діяльність в цьому напрямку, а відповідним відомствам європейських країн використати свій досвід у законодавчому врегулюванні відносин з тими країнами, що є постачальними робочої сили. Від цього виграють всі — і громадяни нашої держави, які змушені шукати заробітки за кордоном, і економіка країн європейської спільноти.

Ще один аспект цієї проблеми. Європейському Союзу слід враховувати, що Україна щороку втрачає чималі кошти, пов'язані з виявленням, утриманням і транспортуванням на батьківщину чималої кількості нелегальних мігрантів з азійських країн, що прагнуть потрапити в Західну Європу. Можливо, українському уряду слід наполегливіше ставити питання про часткове відшкодування цих витрат. Це дало б змогу збільшити фінансування для облаштування східного та північного кордонів України.

Володимир Стретович

Ця проблема займає одне з чільних місць в процесі приєднання. Але якщо ЄС зацікавлений, щоб Україна стала його членом, то введення жорсткої візової практики нашкодить цьому. Підростає покоління українців має на власні очі бачити західні стандарти і традиції, а повернувшись додому — розповідати про них тим, хто ще не був у ЄС. Якщо ж кордони буде закрито і українці не зможуть побувати ні під час канікул, ні в службових відрядженнях, ні з інших мотивів в країнах ЄС, це звичайно ізолює нас. Вибудова завіси, знову ж таки, залишає нас, насамперед в полі зору східного сусіда.

Сподіваюсь, що візовий режим все-ж таки ліберальним. Візові бар'єри не зупинять організовану злочинність. Боротися з нею потрібно не з наслідками, а з причинами, що її породжують. Отримання віз і проникнення на територію ЄС є вже наслідком для організації планів по продажу наркотиків, людьми. Нам треба боротися з злочинністю, а породжує злочинність низький рівень економічного розвитку і закритість суспільства. Якщо ми з допомогою ЄС здолаємо ці атавізми, то проблема віз та міграції втратить свою гостроту.

Наталія Сумська

Не думаю, що візи — це проблема. Адже це норма, яку виробили держави у ході свого розвитку, тому ніякого негативу не вбачаю в наявності віз. Щоправда, багато українців їздять на заробітки до європейських країн, це їх єдиний можливий заробіток, і введення віз може зашкодити саме їм. З іншого боку, більшість їх працює в тих країнах, що вже мають візовий режим з нашою державою. Не певна, що на сучасному етапі є більш ефективна система захисту нашої держави, адже багато людей і в'їжджають до України, наприклад, з Китаю, Афганістану, країн Кавказу тощо. Це загроза для України, значить, треба нормально сприймати візовий режим. До того ж кордони та візи не втримають наших людей за умов погіршення економічної ситуації в Україні. Кордони держави мають бути під контролем.

Борис Тарасюк

це одна з найбільших проблем, з якою ми стикаємося у зв'язку з розширенням ЄС на Схід за рахунок наших сусідів. Перш за все, через проблему зв'язків наших людей. Отже, проблема між-людських контактів — це справа як українців, так і їх близьких та друзів із Польщі, Угорщини, Словачкії та інших сусідніх країн, і ми повинні створити максимально зручні та сприятливі умови пересування для наших громадян. Практика впровадження візового режиму зі сторони деяких з наших сусідів, в принципі, довела зменшення візитів українців до сусідніх країн. Наприклад після того, як Словачія ввела візовий режим, відвідування цієї країни українцями зменшилося на $\frac{3}{4}$, від 750000 у 1999 році до 250000 у 2001 році. Така ж сама ситуація очікується деякими експертами у випадку з Польщею; у 2001 році Польщу відвідало 4,8 мільйона українців. Це означає, що ця кількість зменшиться щонайменше вдвічі, тобто Польщу буде відвідувати на 2,4 мільйона українців менше ніж раніше. Економічний туризм зазнає втрат, а отже, так само постраждають доходи та економіка сусідніх країн. У зв'язку із зниженням відвідування українцями Польщі, експерти передбачають збитки приблизно на один мільярд доларів, а це є досить значною сумою. Міграція також є досить чутливим питанням як для України, так і для країн Європейського Союзу і ЄС як такого. Що ми маємо в цьому питанні? Ми маємо, чи принаймні, мали в основному нелегальних мігрантів, які потрапляли до ЄС по тій чи іншій причині, а

потім залишалися в цих країнах і починали нелегально працювати. В результаті більш за все страждають вони, а далеко не країни ЄС; якщо б вони могли працювати як легальні мігранти — тобто це означає, що існує питання, про те, що влада в цих країнах не робить усе можливе для того, щоб заборонити такий стан справ. І в той же час тисячі і тисячі українців страждають за кордоном завдяки своєму нелегальному становищу, тому що вони не можуть отримати захист з боку влади або свого консульства. Отже, що потрібно зробити? У випадку з Португалією для нелегально працюючих за кордоном українських громадян ми повинні перш за все легалізувати їхній статус і створити належні умови для них, створити для них відповідний захист, і, спільно з ЄС та країнами-членами ЄС, ми повинні регулювати цей процес нашими конкретними діями як з української сторони так і зі сторони владних структур ЄС. Отже, в цьому є вихід.

Юлія Тимошенко

Передусім, хочу підкреслити, що проблема міграції, гастарбайтерів — це, в решті решт, проблема політичного ладу в Україні. Політика діючої влади, її небажання і неспроможність проводити ефективні реформи підштовхує сотні тисяч українців шукати кращої долі за кордоном. В решті решт, українці їдуть у країни ЄС працювати в тих “нижчих” секторах економіки, де не бажають працювати аборигени, де ні одна людина в нормальних умовах працювати не хоче. Щоб в принципі розв’язати питання трудової нелегальної міграції українців у ЄС, у Росію тощо потрібно, передусім, звільнити Україну від Кучми та його олігархічного оточення і розпочати інтенсивні соціально-економічні реформи. Людей за кордон гонить безробіття і бідність. Якщо ЄС допоможе Україні подолати їх, я Вас запевняю, потік мігрантів швидко зменшиться.

По-друге, країнам ЄС не повинні затуляти очі на те, що наша нелегальна міграція можлива тому, що українці, як і росіяни, турки, китайці, індуси тощо, знаходять надто широкі можливості нелегально працювати в Європі. Розберіться з вашими роботодавцями, з вашими чиновниками і поліцейськими, які за хабар дають можливість нелегалам жити на території ЄС, — і тиск міграції сам собою послабне. Це очевидні подвійні стандарти: з одного боку збагачуватися за рахунок дешевої і соціально незахищеної робочої сили мігрантів, а з іншого

— звинувачувати ту ж Україну, що вона в умовах економічної скрути не в змозі припинити відтік мігрантів на Захід.

Що стосується віз, то тут нічого не вдієш. Візовий режим, єдиний для всіх країн “шенгенського договору”, буде так чи інакше встановлений на кордоні України. І з цим Україна буде миритися до тих пір, поки сама не вступить в цей договір. Інша річ, що країни ЦСЄ, в яких компактно проживають українці, мають зважити на те, що люди мають право без зайвих перешкод відвідувати родичів з обох сторін кордону.

Наталія Яковенко

Максимально спрощена й пільгова візова система, гадаю, здатна пом'якшити цей бар'єр, коли вже його засадничо не можна подолати.

10. Що б Ви порадили змінити в політиці ЄС щодо України?

Володимир Барабаш

Дуже важке питання. ЄС значною мірою робить те, що б я міг йому порадити. Я часто граю в теніс з одним польським журналістом, який їздить до європейських країн, спілкується з іншими журналістами, що пишуть про Україну. І ті журналісти, яким небайдужа доля України, переважно з Польщі, радять іншим (з Німеччини, Франції тощо): “Не полишайте України! Не махайте на неї рукою!” І я порадив би Європейському Союзу те саме.

Найбільша небезпека для України — залишитися на самоті з Росією. На жаль, до такого ставлення щодо України підводить ЄС наша влада. Наша політична еліта боїться сказати вголос, що вона не хоче до ЄС, бо важко підібрати аргументи проти цього. Чому “червоний директор” заводу проти приходу інвестора до нього, чому інвесторам створюють такі умови, що вони самі не хочуть вкладати гроші у перспективний бізнес? Тому що треба буде працювати по-новому, а той директор непогано себе почуває без змін, він не бажає навчатися. Тому він не конкурентноздатний. Те саме стосується нашої влади. Нездатна перебудувати свою роботу, вона гальмує інтеграційні процеси, доки не вирішить свої особисті проблеми. Але вирішити вона їх ніяк не може, а ми ніяк не можемо змінити цю владу. І в цьому трагедія нашої держави.

Раїса Богатирьова

Щоб ЄС у власній політиці щодо України більше враховувала нашу специфіку і наші національні інтереси, не використовувала подвійних стандартів і орієнтувалася на стратегічні перспективи партнерства. Те ж я можу порадити зробити і офіційному Києву у відношенні до ЄС.

Микола Барабаш

Європейський Союз дивиться на Україну з підозрою, як на нестабільний регіон. Тому і не бачить перспективи в майбутньому співробітництві. А Україна потребує підтримки Євросоюзу, особливо у сфері технологій. Тому розумно було би не полишати Україну, незважаючи на різного роду конфлікти. Україна зараз перебуває у важких умовах виживання. Корупція як спадок радянської колективної системи, в якій не було відповідальних за серйозні порушення, тінізація економіки — це тавро на тілі України, але це й біда її. Подолати негативні процеси самотужки, без допомоги досвідчених у подібного роду справах європейців, Україна зможе нескоро.

Тарас Возняк

Відкрив би перспективу для України, хоч і віддалену, обумовивши її змінами, котрі мають відбутися у середині країни. Реструктурував би допомогові фонди, котрі діють на території середньої Європи, скажімо фонду PHARE. Змінив би не-ефективний TACIS, який не виконав свого завдання і не є актуальним в Україні. Спробував би пом'якшити соціальну ситуацію в найближчих регіонах до майбутніх кордонів ЄС, по нашому західному і їхньому східному кордоні для того, щоб ми не отримали на кордоні величезного перепаду в добробуті людей, бо це може призвести до упередженого ставлення національностей по різні боки кордону, до неприязні, зрештою, до конфліктів.

Степан Гавриш

Відмовитися від будь-якої дискримінації, створити окрему програму стосунків з Україною, сплатити Україні інвестиціями борги за ядерну зброю, закриття Чорнобильської атомної станції, за мирний розвиток сучасної Європи і таким чином сприяти її ефективному демократичному поступу.

Андрій Деркач

Вимоги Євросоюзу однакові для всіх кандидатів на вступ. І варто не займатися безплідним критиканством, а робити все необхідне для відповідності України євро стандартам. Смішно Україні диктувати свої вимоги Євросоюзу. Нам давно пора відмовитися від “радянського синдрому” і зрозуміти, що Україна — не Радянський Союз, чия заява, а тим більше дія, визначали світову політику. Українська держава — не суб’єкт, а об’єкт міжнародних відносин, і цю обставину варто використати собі на користь. У нас є час та можливості зосередитися на вирішенні низки внутрішніх проблем.

Володимир Євтух

Тим, хто вибудовує політику ЄС дійти до розуміння того, що Україна є європейською країною, відкрити більші можливості для обмінів, зокрема молодіжних, розробити спеціальні програми інтеграції України в політичний, економічний, соціальний та культурний європейські простори, а не обмежувати взаємодію України з країнами Європи статусом “країни-сусіда”. Варто перенести демократичні засади структурування суспільного життя і на зовнішню політику, зокрема щодо України, зняти упередження щодо країни в цілому, до її народу й посилити попереджувальні заходи щодо конкретних осіб та структур, які схильні до корумпованих дій. У своїх вимогах до України на шляху її просування до Європейського Союзу варто чітко визначити бажані кінцеві терміни та виділити окремі етапи, на яких Україні варто здійснити відповідні дії з тим, щоб вона могла адаптуватися до норм ЄС.

Юрій Єхануров

Ці зміни можна вписати в коротке формулювання: більше паритетності та конкретики у відносинах. Найбільш об’ємно обґрунтованість цих змін можна продемонструвати на прикладі фінансової допомоги Україні з боку Євросоюзу. За останні десять років її загальний обсяг склав близько 1,072 млрд. Євро, однак при цьому позитивний ефект від реалізації деяких базисних проектів близький до нуля. До головних недоліків їх можна віднести:

- Слабку адаптацію до нинішніх потреб України, що пов’язано з недостатнім рівнем участі українського боку в процесі їх розробки, затвердження та реалізації.

- “загальнополітичну” спрямованість, яка призводить до того, що отримані результати, як правило, не мають ані практичного, ані теоретичного застосування.
- Невиправдано високу долю оплати послуг іноземних консультантів у загальному обсязі фінансування, що призводить у більшості випадків до згорання діяльності по закінченню строку дії їх контракту.

Разом із тим накопичений позитивний досвід підказує напрямки корекції. По-перше, варто суттєво підвищити статус участі української сторони на стадії розробки проектів. По-друге, змістити акцент у бік прийняття вузько спрямованих проектів, які мають практичну прив’язку. І, нарешті, по-третє, забезпечити залучення до їх реалізації українських суб’єктів, здатних продовжити започатковані перетворення, по закінченню строків фінансування.

Віталій Кононов

Я б рекомендував встановити для України такі норми та правила, які є універсальними та рівними для всіх. Європа в будь-якому випадку виграє від надзвичайно великого потенціалу України. Ми приведемо у відповідність європейським стандартам всю нашу законодавчу систему, будуть виконані всі основні вимоги, а у відповідь ми повинні отримати таке ж саме поводження по відношенню до наших природних та людських ресурсів. Під час інтеграції рух до неї повинен відбуватися з обох сторін.

Іван Курас

Хотілося б чітко побачити перспективу набуття Україною статусу асоційованого члена ЄС, а надалі і вступу до Співдружності. Взагалі, як на мене, Євросоюз не має стратегії стосунків з Україною. Про це свідчить віднесення України до „кола друзів” в одному ряду зі, скажімо, Білоруссю, яка ніколи не заявляла про прагнення до членства в ЄС, та африканськими країнами.

Суттєвий момент полягає у тому, що в разі розробки такої стратегії слід було б врахувати і позицію України. Наявність чіткої стратегії, визначеність мети співпраці зніме негативні моменти у політиці ЄС щодо України, притаманні сьогодні. Мова йде, зокрема, про залежність від коливань політичної кон’юнктури, особистісного фактора тощо.

Елла Лібанова

Колись США запропонували Європі “план Маршалла”. Щось на зразок такого необхідно Україні, якщо Європа хоче бачити Україну гідним, стабільним, безпечним сусідом. Тут не кредити потрібні, а цілісна, комплексна програма відродження економіки. І “план Маршалла” є найбільш точним визначенням. Крім того, перспективним є напрямок наукового обміну та наукової співпраці.

Олександр Мороз

Не відгороджуватися, а впливати на демократизацію усіх сторін життя в Україні. Використовувати при тому такі впливові інститути як ПАРЕ, ОБСЄ та інші. Сусідство з корумпованою, непрогнозованою державою — це постійна загроза благополуччю ЄС.

Володимир Палій

Мені здається, що зараз ЄС не особливо опікується власним іміджем на території України. В першу чергу таке враження складається, коли спостерігаєш за реакцією української преси на процеси європейської інтеграції України. Вона або відображає офіційну позицію України, або ж редакційну (чи іншу) політику ЗМІ. Практично відсутні елементи інтерактивності, коли пересічні громадяни країн ЄС, чи громадяни України можуть публічно обмінятися думками щодо інтеграційних процесів. Особливо гострою ця проблема є для регіональної преси та регіональних громадських організацій, які обмежені у можливості двосторонніх контактів з тотожними структурами в країнах ЄС. Це дає підстави говорити, що вже зараз обом сторонам необхідно активніше користуватися засобами так званої „народної дипломатії” і таким чином формувати громадську думку навколо інтеграційних процесів. Першим у цій справі необхідно зробити крок якраз Європейському співтовариству.

Микола Плав'юк

Більш жорстко ставити питання про необхідність реформ в Україні, одночасно уникаючи заяв, що їй, мовляв, немає місця в Європі. Бо якщо керівники ЄС

виступають з подібними заявами, важко говорити про якусь європейську інтеграцію. Це є помилковою політикою. На мій погляд, ЄС повинен розробити таку програму двосторонніх дій, яка була б реальною для нас. Подекуди європейці вимагають від нас більше, ніж готові зробити самі, про що свідчать взаємини України з Радою Європи. Як приклад можна навести вимогу про запровадження в життя Хартії мов національних меншин. Ця є абсолютним зразком того, що від нас вимагають більше, ніж, наприклад, від Франції, яка не готова і не збирається виконувати подібні вимоги.

Мирослав Попович

Нічого я не порадив би ЄС міняти в політиці щодо України. Вважаю, що всі претензії до нашого керівництва, які висувалися ЄС, мали підстави, і хотів би тільки, щоб критичні зауваження не перетворювалися на сатанинський образ “країни зла”, який легко стає стандартом думання міщанства.

Олег Самчишин

Насамперед — виробити диференційований підхід до України, не дивитися на неї через призму діяльності найгірших її представників. На даний момент домінує упереджене ставлення з знаком “мінус”, що впливає на конкретні справи.

Важливу роль мусить відіграти підтримка неформальних контактів. Контактів на рівні неурядових організацій, наукових обмінів тощо. Мають продовжуватися програми типу TACIS, спрямовані на обмін досвідом між фахівцями різних країн. І щоб українців до них залучали не “для галочки”, а повноцінно. Безумовно, слід європейцям і контролювати, який ефект, які зміни відбуваються завдяки їхній фінансовій та технічній підтримці.

П. Симоненко

Думаю, що мої поради “читаються” по ходу усіх відповідей, але окремо слід відзначити необхідність більш адекватного українським реаліям висвітлення України в інформаційному просторі ЄС. Вважаю також, що спільні заходи Україна — ЄС повинні в більшій мірі направлятися на укріплення довіри між громадянами України та країн ЄС.

Крім того, перспективною для України, на мою думку, є російська ідея створення та розвитку “Єврорегіонів” як окремих промислово та технічно розвинутих регіонів Росії, в яких співробітництво ЄС та Росії набуватиме особливих форм. Пілотним проектом в цьому питанні має стати Калінінградська область Російської Федерації. В Україні є ряд потужних та перспективних з економічної точки зору регіонів, в яких можна було б ефективним чином сконцентрувати інтереси України, ЄС та Росії за принципом “Єврорегіонів”.

Загалом же, нинішній статус сусіда та дружньої держави, який визначив ЄС для України, є більш реалістичним, а отже й ефективним, ніж амбіційні та недоцільні плани нинішнього президента Л. Кучми та українського уряду. Тому такий статус у більшій мірі може слугувати основою відносин Україна — ЄС на близьку та середню перспективу.

Костянтин Ситник

Я не побачив жодного аргументу, здатного переконати мене в тому, що ЄС будь-коли займав необ’єктивну позицію щодо України. Звичайно, існують певні проблеми, але Україна була неодноразово помічена у невиконання тих вимог, які вона добровільно на себе взяла, скажімо, вступивши до Ради Європи, або ратифікувавши певний договір. Тому, звичайно, до неї в майбутньому будуть ставитися більш прискіпливо, ніж до інших. Це скоріше не політичний, а психологічний наслідок. Згадайте парламентські слухання по свободі слова: влада сприйняла їх несерйозно, а коли пані Северінсен підтвердила свої спостереження з приводу утисків свободи слова в Україні, наша адміністрація президента не знайшла нічого кращого, ніж звинуватити поважного представника європейських структур в брехні і навіюванні. Навіть у часи жорсткого протистояння між Заходом та Радянським Союзом вони були більш об’єктивні, аніж ми. Радіостанції “Радіо ВВС”, “Свобода”, “Вільна Європа”, “Голос Америки” завжди біль широкоті та об’єктивно висвітлювали різні події як у себе, так і Радянському Союзі. А що робили наші засоби масової інформації? Постійно брехали. Ця ситуація нагадує мені нашу сучасну. Тому я не бачу проблем у цьому плані. І хоча я мрію про заможне європейське майбутнє України, про її конкурентоспроможність на європейському рівні, я все-таки хочу, щоб європейські структури були вимогливі до України. Це

в наших інтересах. Я вже не говорю про елементарне. Ви підписали угоду, ви взяли на себе зобов'язання, тому не дивуйтеся, коли вас критикують. Жодного разу Україна не сказала відверто та відкрито: так, ми підписали, але ми не спроможні виконувати взяті на себе зобов'язання з таких причин. А коли нас критикують, і критикують справедливо, ми ображаємося. Така позиція не є конструктивною, і ні до чого не приведе.

Ганна Скрипник

Європейському Союзу варто раз і назавжди відмовитися від політики подвійних стандартів і невизначеності в ставленні до України. Європейським лідерам слід виробити чітку програму, яка б, з одного боку, включала певні вимоги до неї, а з іншого — передбачала, що в разі виконання цих вимог, наша держава мало б шанс стати повноправним членом, а не “сусідом” європейської спільноти. Так, ці вимоги можуть і повинні бути жорсткими, однак вони повинні бути справедливими і зрозумілими українському суспільству. Вступ України до ЄС значно б розширив зону демократії, унеможлививши появу тоталітарного режиму поруч з Центрально-Східною Європою. Без участі України створення нового тоталітарного утворення на євразійському просторі неможливо, на що вперше вказав Збігнев Бжезинський, і що розуміє й багато європейських лідерів.

Володимир Стретович

Взаємини Україна-ЄС мають нагадувати взаємний рух назустріч. Він має бути прозорим, відкритим і дієвим, щоб це були не лише гасла, а щоб вони мали конкретне наповнення. І тоді обидві сторони бачитимуть, як партнер зацікавлений в реалізації цих задумів. ЄС повинен визнати Україну стратегічним кандидатом, на якого спрямовані всі зусилля щодо здолання негараздів перехідного періоду, а відтак працювати над проведенням інституційних перетворень, які необхідні для виконання всіх вимог ЄС для вступу. Це має піддаватися моніторингу.

Якщо віддавати на відкуп лише Україні і не надавати технічну допомогу для проведення змін, то цей процес буде досить тривалим. Якщо це здійснювати разом, то досягти це можна досить швидкими темпами. Великі надії пов'язую з зміною влади у 2004 році, коли нова команда відгукнеться на пропозиції ЄС і крок за кроком почне реалізовувати всі намічені плани.

Наталія Сумська

Українці — носії колосальної ментальності, терплячості, працелюбності, можуть виживати за будь-яких обставин, але, на жаль, немає підстав сподіватися на швидкі позитивні зміни. Наш народ несвідомий, невпевнений у своїх силах, нездатний активно впливати на хід подій. Тому, мабуть, без активного втручання Європейського Союзу ми не скоро зможемо досягти результатів, на які сподіваємося. Звичайно, мова не йде про втручання у внутрішні справи нашої держави, лише про “навчання” українців європейцями. Свідомість необхідно виховувати. А “школа протесту” — це не для українців, оскільки ми народ мирний, неагресивний. А щоб знайти вірний шлях, треба вчитися, і саме таку роль здатна зіграти цивілізована Європа, тим більше що це в інтересах ЄС — стабільна Україна буде більш вигідним сусідом для ЄС, аніж нестабільна.

Борис Тарасюк

Я змінив би багато чого. Наприклад, перш за все я б запровадив чітку концепцію наших майбутніх відносин, якої на сьогоднішній день не існує зі сторони ЄС. Мається на увазі чітка концепція, яку іноді можна почути, але при цьому немає чіткої офіційної позиції. Це означає, що Україна дотепер не розглядалась ЄС як країна, яка прагне відповідати Копенгагенським критеріям для членства в ЄС, не дивлячись на те, що Європарламент ще 15 березня 2001 року затвердив всеосяжну резолюцію щодо України, яка в разі дотримання Копенгагенських критеріїв, зможе бути розглянута як кандидат до асоційованого членства. На відміну від європейських парламентарів, виконавча влада ЄС ніколи не заходила так далеко. Отже, перш за все я би змінив це, потім я зробив би все можливе для того, аби урядовці ЄС не робили провокаційних заяв щодо майбутніх відносин Україна-ЄС, які досить часто мали місце з боку Президента Єврокомісії, пана Романо Проді, уповноваженого Ферхойгена, тому що я не думаю, що це приносить користь нашим відносинам, а очевидно, тільки погіршує атмосферу наших відносин, і не слугує нічим інтересам, провокуючи тільки коментарі (зауваження, критику) з обох сторін. Отже, після цього я б впровадив політику поступового наближення до України, вирішуючи одну проблему за іншою та зближуючи наші відносини у відповідності з цілями та завданнями, які передбачає УПС, наприклад укладання

угоди про зону вільної торгівлі. Між іншим, така ж сама ідея нещодавно була викладена експертом Anders Oslung у його статті в Financial Times 17 лютого, в якій він поставив пріоритетне завдання для ЄС щодо сприяння вступу України у ВТО та укладання угоди про зону вільної торгівлі з Україною. Ось це є основні пункти, які я намагався б здійснити, знаходячись на боці ЄС.

Юлія Тимошенко

Застосування подвійних стандартів, як у політиці, так і в економіці, — це те, що гальмує процес наближення України до Європи. Країни ЄС фактично знову змирилися з існуванням на власних кордонах політичного режиму, який не відповідає будь-яким уявленням про демократію і цивілізованість. Це дає українській опозиції всі підстави вважати, що в Європі насправді не так вже й зацікавлені в євроінтеграції України.

Іван Томич

Політика ЄС щодо України ґрунтується на демократичних принципах, на основах ринкової економіки, а тому не дозволяє адекватно сприймати ситуацію, в якій перебуває Україна. Що я маю на увазі? Протягом десяти років незалежності Україна отримала допомогу — і науково-технічну, і професійну, і фінансову, і моральну — як від представників української діаспори, так і від провідних осіб західного світу (і Європи, і США) в різних галузях. Чимало фахівців — політиків, бізнесменів — побувало в Україні за ці роки, але їх орієнтація базувалася на їхньому менталітеті, а тому їх оцінки були малореальні, і, відповідно, результати були дуже невисокі від такої співпраці. Як приклад, можу нагадати програму допомоги “Фермер — до фермера” (США-Україна), розрекламована в перші роки незалежності. Ситуація була обмежена контактами підприємства “Земля і люди” О. Ткаченка (колишній голова ВР України, нині — депутат, член фракції комуністів — прим. ред), кукурудза, комбайни “Джон Дір”, і що фермер виграв? Наші фермери про можливості програми нічого не знали, доступу до неї не мали, а скористалися цією програмою зовсім інші люди. І це проводилося на урядовому рівні, без контакту з фермером. Ткаченко був тоді міністром, скористався можливістю, створив підприємство “Земля і люди”, забрав комбайни, кукурудзу, і

на цьому співпраця закінчилася. Слабкість “третього сектору”, апатія українських селян — це серйозна перешкода на шляху позитивних змін, але пов’язана вона в першу чергу з наслідками багатолітнього уярмлення нашого народу, рахунок іде на століття. Тому будь-яка допомога з боку розвинених, “освічених” сусідів має бути адресною.

Наталія Яковенко

Хотілося б змінити сам погляд на Україну, що мала б трактуватися не серед „сусідів” ЄС, а серед потенційних кандидатів у члени ЄС. Зрозуміло, що між потенційним і реальним кандидатом пролягає прірва вимог, які сьогодні Україна ще не здатна реалізувати. Проте саме ставлення до України як до потенційного кандидата сприяло б подоланню невизначеності орієнтирів в українському суспільстві й рішуче збільшило б число прибічників „європейського вибору”, а відтак — полегшило б просування реформ і змін.

Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України

Установу створено у 1992 році. Основний профіль діяльності – дослідження у галузі міжнародної політики, безпеки, оборони, політичного і соціального розвитку України, шляхів її інтеграції у європейське і світове співтовариство.

У 1994-2003 роках Центром підготовлено і розповсюджено низку аналітичних доповідей українською та англійською мовами: Адміністративно-територіальний переустрій України – шляхи і перспективи; Досвід України в галузі прав національних меншин; Конверсія в Україні: проблеми і перспективи; Україна між Сходом і Заходом: погляд з України; Соціально-економічний стан населення та потенціал конфліктів в Україні; Громадянське суспільство та права людини в Україні; Проблеми Збройних Сил, ВПК України та цивільного контролю за їх діяльністю; Україна в сучасному світі: погляд з України; Україна: проблеми міжнародних міграцій; Політична еліта сучасної України; Україна у сучасній архітектоніці європейської безпеки; Шлях України до ЄС: погляд з України; Відносини у трикутнику Росія-Білорусь-Україна.

З 1997 року завдяки підтримці Фонду ім. Фрідріха Еберта (ФРН) здійснюється регулярний проект «Моніторинг зовнішньої та безпекової політики України». Проект започатковано з метою компенсувати очевидну нестачу інформаційно-аналітичних матеріалів щодо зовнішньої політики України та політики в сфері безпеки. Даний продукт є унікальним не тільки для України, але й для країн Центрально-Східної Європи. З липня 2001 відбулась видозміна даного проекту: нині він має назву «Український монітор».

«Український монітор» включає щотижневий огляд подій в галузі зовнішньої та безпекової політики, супроводжуваний коментарями політиків та експертів, включаючи ексклюзивні коментарі ЦМКЗПУ, аналіз внутрішньополітичних аспектів міжнародного становища України тощо; щоквартальний огляд стану зовнішньої політики та політики в галузі безпеки на основі опитування експертів; 3–4 рази на місяць – аналітичні доповіді з актуальних питань. Матеріали «Українського монітору» доступні українською та англійською мовами в режимі щотижневої електронної розсилки та на веб-сторінці <http://www.foreignpolicy.org.ua> 4 рази на рік здійснюється друковане видання.

У 2001 році за підтримки Freedom House здійснено аналітичний проект «Сприяння реалізації ефективної політики кордонів України», в межах якого проведено два круглі столи: «Кордони Європи – кордони України: через спільні інтереси до спільної безпеки» (17 лютого 2001 р.) та «Кордони України в системі національних інтересів» (25 жовтня 2001 р.)

У 2002 році здійснено аналітичний проект «Демократичні трансформації в процесі наближення до членства в НАТО: досвід країн-кандидатів для України».

Результати досліджень доводяться до органів влади, включаючи Верховну Раду України, Адміністрацію президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Міністерство закордонних справ, до політичних лідерів в Україні та за кордоном.

Засновник і директор центру у 1992–2000 р. – проф. Олександр Потехін. З червня 2000 р. директор – Олександр Сушко.

Контакти:

Електронна пошта: sushko@cpcfpu.org.ua | monitoring@cpcfpu.org.ua

Веб-сторінка: <http://www.foreignpolicy.org.ua> | <http://www.cpcfpu.org.ua>

Поштова адреса: Україна, 03142, Київ-142, а/с 101. Тел/факс: (38044) 4595156